

**Sosiaalisen verkoston tuen ja kontrollin merkitys
valvotussa koevapaudessa olevalle vangille**

Lapin yliopisto
Pro gradu -tutkielma
Sosiaalityön oppaine
Marjatta Selkälä
Kevät 2023

Lapin yliopisto

Tiedekunta: Yhteiskuntatieteiden tiedekunta

Työn nimi: Sosiaalisen verkoston tuen ja kontrollin merkitys valvotussa koevapaudessa olevalle vangille.

Tekijä; Marjatta Selkälä

Koulutusohjelma/oppiaine: Sosiaalityö

Työn laji: Pro gradu -tutkielma

Sivumäärä, liitteiden lukumäärä: 64+2

Vuosi: Kevät 2023

Tiivistelmä:

Tämän tutkimuksen tavoitteena on tuoda julki valvotussa koevapaudessa olevien vankien tuen saaminen sosiaaliselta ympäristöltä, johon kuuluvat perhe, sukulaiset, ystävät, kaverit, viranomaiset, vankilan työntekijät ja tukipartio. Kontrolli kuuluu olennaisena valvottuun koevapauteen ja vankien liikkumisvapautta on rajoitettu säädöksillä. Sosiaalinen pääoma on jokaiselle kansalaisille tärkeää, hänen selviytyessään suomalaisessa yhteiskunnassa.

Tutkimuksen teoriaosuudessa tarkastellaan lainsäädäntöä, koska valvottu koevapaus on lailla säädetty. Teoriaosuudessa tarkastellaan myös sosiaalisen tuen palveluntarjoajia ja kontrollin suorittamista, sekä sitä miten siitä on käytännössä esitetty.

Tutkimusaineisto koostuu kuudesta haastattelusta, jotka on koottu kahden suomalaisen avovankilan valvotussa koevapaudessa olevista henkilöistä. Aineisto on hankittu valvotussa koevapaudessa olevilta vangeilta yksilöhaastattelujen avulla. Aineisto on analysoitu sisällönanalyysin keinoin. Aineiston hankinnassa on koko ajan otettu huomioon eettisyys, ettei kenenkään arvoja ja normeja ole syrjäytetty, vaan heitä on kuunneltu avoimin korvin.

Tutkimuksen mukaan valvottuun koevapauteen lähtevää vankia tuetaan monin eri keinoin. Vanki ja valvottua koevapautta valmisteleva henkilö vuorovaikutussuhteen avulla pyrkivät tekemään säännöt ja vangille sopivan suunnitelman. Tämä suunnitelma menee eteenpäin vankilassa korkeampaan tahoön ja johtaja tekee päätöksen siitä, onko suunnitelma hyväksyttävissä. Valvottuun koevapauteen tulee vangille tapaamiset asiantuntijoiden kanssa, toimintavelvoite/työvelvoite, työpaikka, jossa esimies tietää minkä vuoksi on tiettyjä sääntöjä kyseisen henkilön kohdalla. Valvotulla koevapaudella pyritään hallittuun vapautumiseen takaisin yhteiskunnan jäseneksi ja tukena tässä toimii koko ajan vankilan valvottua koevapautta suunnitteleva henkilö.

Avainsanat: Valvottu koevapaus, vanki, valvottuun koevapauteen tukeminen, kontrolli.

Sisällys

1 Johdanto	1
2 Perusoikeudet kuuluvat kaikille	4
2.1 Perusoikeudet.....	4
2.2 Rikoslaki ja valvottu koevapaus	6
3 Sosiaalinen pääoma valvotussa koevapaudessa olevalle vangille	10
3.1 Sosiaalinen verkosto valvotussa koevapaudessa olevalle vangille	10
3.2 Sosiaalinen tuki valvotussa koevapaudessa olevalle vangille	13
3.3 Valvottu koevapaus ja kontrolli valvotussa koevapaudessa	24
4 Tutkimuksen toteuttaminen.....	30
4.1 Tutkimuksen tavoite ja tehtävät.....	30
4.2 Menetelmät, aineisto sekä aineiston keruumenetelmä ja sisällön analyysi	30
4.3 Tutkimuksen eettisyys	36
5 Tutkimustulokset.....	40
5.1 Sosiaalisen verkoston ja tuen merkitys valvotussa koevapaudessa	40
5.2 Viranomaisten tuki valvotussa koevapaudessa olevalle vangille	45
5.3 Kontrolli valvotussa koevapaudessa.....	51
6 Johtopäätökset ja pohdinta	60
Lähteet.....	65
Liitteet	70

1 Johdanto

Suomen vankiloista vapautui vuonna 2018 kaiken kaikkiaan 5 531 vankia. Vuonna 2018 vankeja oli päivittäin keskimäärin 2 910 ja vuonna 2018 sijoitettiin valvottuun koevapauteen 749 vankia (Rikosseuraamuslaitoksen tilastoja 2018, 13.) Monella vapautuvalla vangilla on psyykkinen ja sosiaalinen tilanne heikko sekä tuen tarve on suuri. Yhtenä osana rangaistusajan suunnitelmaan sisältyy vapauttamissuunnitelma, jossa tarvittavassa laajuudessa arvioidaan vangin edellytykset selviytyä vapaudessa ja siinä otetaan huomioon hänen palvelujen tarpeensa. Vapauttamissuunnitelmia tehdään eri vankiloissa eritasoisesti ja on edelleen mahdollista, että vanki vapautuu ilman, että hänen tuen tarvettaan ei ole kunnolla kartoitettu. (Mäkipää 2010, 195.) Valvottuun koevapauteen pääseminen vaatii vangilta sitoutumista valvottua koevapautta koskeviin sääntöihin.

Valvottua koevapautta valmistellessa on pidetty tärkeänä sitä, että rangaistusajan suunnitelman noudattaminen on vangin kannalta sillä tavalla palkitsevaa, että valvottu koevapaus on mahdollinen kaikille ja se on tehty yhdenvertaisuusperiaatteen mukaisesti. Valvottuun koevapauteen pääsyä arvioidaan yksilöllisten tarpeiden mukaan ja siinä on otettu huomioon lupaehtojen noudattaminen. Valvottu koevapaus voi olla pisimmillään kuusi kuukautta, joten valvotun koevapauden pituus vaihtelee riippuen vangista ja vankeuden pituudesta. On tehty jopa kahden viikon mittaisia koevapauksia, jos on nähty, että koevapaus auttaa reaalisesti vangin selviytymistä takaisin yhteiskunnan jäseneksi. Valvottu koevapaus edellyttää asuntoa, toimintavelvoitetta ja sitä että valvonta on mahdollista järjestää. Vangin valvonnan ja tuen tarvetta harkitaan vankilassa ja siinä huomioidaan vangin kokonaistilanne. Valvotussa koevapaudessa vangin valvontaan kuuluu yhteydenpito vangin ja vankilan välillä, päihdetestaukset ja liikkumisrajoitukset. (Rikosseuraamusviraston menettelyohje nro 6/011/2008.)

Vankeuden aikana aloitetaan yhteiskuntaan takaisin sijoittumisen valmistelu normaalistavilla ja kuntouttavilla toiminnoilla (Linderborg ym. 2012, 11). Nykyään vankilasta vapaudutaan yhä useammin valvotun koevapauden kautta. Kansainväliset kokemukset ovat osoittaneet, että koevapaus on hyvä työväline, jonka avulla pyritään vähentämään uusimisriskiä vankeusrangaistuksen täytäntöönpanon jälkeen. Toisaalta valvotun koevapauden käyttöönotto osaltaan vie vankeinhoitoa avoseuraamusten suuntaan.

(Mäkipää 2010, 3.) Tällaisilla järjestelyillä on pyritty vankiluvun hallitsemiseen ja siitä on hyötyä yhteiskunnallisesti siten, että kustannukset laskevat.

Rangaistuksen täytäntöönpanoa vuonna 2006 voimaan tullut laki korostaa prosessia, jota ohjaa vangin rangaistusajan suunnitelma. Rikosseuraamusalalla ja vankeinhoidossa valvottu koevapaus on huokeampi ratkaisu kuin suljettu vankila tai avovankila. Valvottu koevapaus otettiin osaksi suomalaista seuraamusjärjestelmää vankeutta koskevan lainsäädännön uudistuksen yhteydessä. Valvottu koevapaus määritellään rikoslain 2 c luvun 8 §:ssä 1 momentissa seuraavasti:

”Vangin yhteiskuntaan sijoittumisen edistämiseksi hänet voidaan sijoittaa vankilan ulkopuolelle teknisin välinein tai muulla tavoin erityisesti valvottuun koevapauteen enintään kuusi kuukautta ennen ehdonalaista vapauttamista” (HE 140/2012).

Vankien vapautuessa sosiaalityöllä tarkoitetaan sosiaalihuoltolain 18 §:n mukaan ammatillisen henkilöstön suorittamaa ohjausta, neuvontaa, ja sosiaalisten ongelmien selvittämistä. Lisäksi muiden tukitoimien tarpeellisuuden selvittämistä, jotka ylläpitävät ja edistävät vankien sekä hänen perheensä turvallisuutta, vangin suoriutumista vapautuksessa ja sosiaalisten verkostojen toimivuutta.

Tutkimuksessani selvitän: *Millaisen merkityksen koevapaudessa olevat vangit antavat sosiaalisen verkoston tuelle ja kontrollille.* Valvotulta koevapaudelta odotetaan taloudellista hyötyä ja toisaalta tämän avulla pyritään ehkäisemään uusintarikollisuutta. Uusintarikollisuutta vähentämällä pyritään vaikuttamaan myös yhteiskuntarauhaan.

Rajaan tutkimukseni käsittelemään valvotussa koevapaudessa olevan vangin kokeuksien tarkasteluun ja niihin palveluihin, joita he tarvitsevat. Rikoksettomaan elämäntapaan – julkaisussa (2001:2, 63) todetaan, että vankilasta vapautuneita koskee sosiaalihuoltolaki ja heidän palveluntarpeensa voi olla suurempi kuin muilla kuntalaisilla. Vapautuneet vangit voivat olla sosiaali- ja terveystalouden suurkuluttajia tai he ovat niistä kokonaan syrjässä. Vuokko Karsikkaan (1997) mukaan vankeinhoidon sosiaalityön tehtäviä ei ole lainsäädännössä määritelty erikseen. Säädökset edellyttävät kuitenkin vangin vapautumiseen liittyvien asioiden järjestämistä ja ohjaamista vapautumisen jälkeisessä sijoittumisessa takaisin yhteiskuntaan.

Tutkimuksessani hahmottelen ensin lainsäädännöllistä viitekehystä, sosiaalista verkostoa sekä tuen ja kontrollin merkitystä, sen jälkeen käyn läpi tutkielman empiirisen osan toteuttamista. Tutkimukseni on kvalitatiivinen, jota käytetään ihmistieteissä. Haastatteluaineiston analysoinnissa olen käyttänyt sisällön analyysiä. Laadullinen eli kvalitatiivinen tutkimus on tieteellisen tutkimuksen menetelmäsuuntaus, jossa pyritään ymmärtämään kohteen laatua, ominaisuuksia ja merkityksiä kokonaisvaltaisesti (Hirsjärvi ym. 2001).

Tutkimuksen aihe lähti siitä, että olen kiinnostunut sähköisesti valvotusta koevapaudesta ja tätä aihetta ei ole Suomessa tutkittu paljon, koska tämä on järjestelmänä suhteellisen uusi. Olen työskennellyt erityisohjajana vankilassa valvottujen koevapauksien valmistelussa ja oma kokemukseni näkyy tässä tutkimuksessa. Haastatteluissa olen pyrkinyt sulkemaan pois oman osaamiseni ja kuunnellut vankien kertomuksia hyvin tarkoin. Tutkimukseen osallistujat ovat muista avovankiloista, kuin missä minä olen työskennellyt ja näin olen halunnut sulkea pois sen vaikutuksen, että tuntisin vangit ennestään.

2 Perusoikeudet kuuluvat kaikille

2.1 Perusoikeudet

Suomen perusoikeuksilla (11.6.1999/731) tarkoitetaan yksilölle perustuslaissa turvattuja oikeuksia, jotka ilmaisevat yhteiskunnassa yleisesti hyväksytyjä perusarvoja. Näillä oikeuksilla turvataan yksilön vapautta julkisen vallan puuttumisilta. Perustuslaki on kaiken lainsäädännön ja julkisen vallan käytön kulmakivi. Se pitää sisällään säännökset valtion järjestysmuodosta, ylimpien valtionelinten suhteista ja yksilön perusoikeuksista. Perustuslain kanssa mikään muu laki ei saa olla ristiriidassa. Lain 7 §:n mukaan jokaisella on oikeus elämään sekä henkilökohtaiseen vapauteen ja koskemattomuuteen sekä turvallisuuteen. Ketään ei saa tuomita kuolemaan, kiduttaa eikä muutoinkaan kohdella ihmisarvoa loukkaavasti. Kenenkään henkilökohtaiseen koskemattomuuteen ei saa puuttua eikä vapautta riistää mielivaltaisesti eikä ilman laissa säädettyä perustetta. Rikoksen tapahtuessa tuomioistuin määrää rangaistuksen, joka sisältää vapaudenmenetyksen. Vapautensa menettäneen oikeudet kuitenkin turvataan lailla.

Perustuslaki kieltää välittömän eli suoran syrjinnän, välillisen eli epäsuoran syrjinnän, häirinnän ja kohtuullisten mukautusten epäämisen ja ohjeen tai käskyn syrjiä jotain toista. Perustuslain 2 luvun 6 §:n mukaan ihmiset ovat yhdenvertaisia lain edessä. Perustuslain 9 §:n mukaan määritellään rikosoikeudellinen laillisuusperiaate, jonka mukaan ketään ei saa pitää syyllisenä rikokseen eikä tuomita rangaistukseen sellaisen teon perusteella, joka ei ole laissa säädetty rangaistavaksi teoksi tekohetkellä. Ankarampaa rangaistusta ei saa tuomita rikoksesta kuin tekohetkellä on laissa säädetty. Jokaisella on oikeus yksityiselämän suojaan, kunniaan ja kotirauha on turvattu 10 § mukaan perustuslaissa. Lailla voidaan säätää välttämättömistä rajoituksista yksilön tai yhteiskunnan turvallisuutta tai kotirauhaa vaarantavien rikosten tutkinnassa, oikeudenkäynnissä ja turvallisuustarkastuksessa sekä vapaudenmenetyksen aikana.

Perusoikeuksia voidaan rajoittaa, joten yksilön perusoikeussuoja ei voi olla tämän mukaan ehdoton varsinkin, jos se johtaa toisen yksilön perusoikeuksien loukkaukseen. Perusoikeuksien rajoittamista voi vaatia myös yhteiskunnalliset intressit. Perusoikeuksien perustuslaintasoisuus asettaa merkittäviä ehtoja ja rajoituksia sille, miten ja kuinka laajasti perusoikeuksia voidaan rajoittaa. Vapaudenmenetys merkitsee erittäin

pitkälle menevää puuttumista henkilön oikeuksiin. Sellaisenaan se ei kuitenkaan muodosta perustetta rajoittaa henkilökohtaisen vapauden ohella muita perusoikeuksia. Jos on tarve rajoittaa henkilökohtaisen vapauden ohella muita perusoikeuksia vapaudenmenetyksen aikana, silloin rajoitukset tulee voida oikeuttaa erikseen kussakin tapauksessa ja kunkin oikeuden osalta. (Viljanen 2011, 139, 188.)

Perusoikeuksien rajoittaminen tarkoittaa Viljasen (2011, 14, 65) mukaan sitä, että perusoikeussäännöksen soveltamisalan piirissä olevan oikeuden kaventamista tai perusoikeussäännöksen suojaamaan yksilön oikeusasemaan puuttumista julkisen vallan toimienpiteiltä. Tämän mukaan yksilö voi käyttää perusoikeuttaan täysimääräisesti siltä osin kuin sitä on perustuslain edellyttämässä menettelyssä ja sallimalla tavalla rajoitettu. Perusoikeuksien rajoitukset perustuvat aina eduskunnan säätämiin lakeihin. Perusoikeuksia voidaan soveltaa, mutta niitä on sovellettava oikein. Perusoikeuksien rajoittamisen argumentaationa tulee ottaa huomioon rajoitusedellytykset ja siinä erityisesti rajoitusten oikeasuhtaisuutta koskevaan vaatimukseen. Oikeasuhtaisuusvaatimus edellyttää yleisesti ottaen, että perusoikeuden rajoittaminen on oikeassa suhteessa tavoiteltuun päämäärään. Rajoitus ei saa mennä pidemmälle kuin on perusteltu ottaen huomioon yhteiskunnallisen intressin painavuus suhteessa rajoitettavaan oikeuteen. (Hoikka 2009, 6.)

Suomen kansalaisella ja maassa laillisesti oleskelevalla ulkomaalaisella on vapaus perustuslakiin liittyvällä perustuslaissa olevassa liikkumisvapauslailla liikkua maassa ja valita asuinpaikkansa. Lisäksi jokaisella on oikeus poistua maasta. Tähän oikeuteen voidaan lailla säätää PL 9 §:n mukaan välttämättömiä rajoituksia oikeudenkäynnin tai täytäntöönpanon varmistamiseksi eli voidaan asettaa maasta poistumiskielto. Koevapauden peruslähtökohtiin kuuluu Rikosseuraamusviraston mukaan, että koevapaudessa olevan vangin liikkumista ja ajankäyttöä rajoitetaan tarpeen mukaan. Lisäksi voidaan rajoittaa sellaisten henkilöiden tapaamisia, jotka muodostavat uhan koevapauden onnistumiselle. Rikosseuraamuslaitoksen ohjeen mukaan liikkumis- ja tapaamisrajoituksissa voidaan koevapauden edetessä antaa enemmän vapauksia ehtojen noudattamisen varmistuessa. Rajoitukset asetetaan ohjeen mukaan siten, että koevapaudessa oleva voi harjoitella päihteetöntä ja rikoksetonta elämää normaalissa toimintaympäristössä. (Mäkipää 2010, 36.) Tutkimuksessani tuon julki sen, miten valvotussa koevapaudessa olevat vangit ovat kokeneet liikkumista ja ajankäyttöä rajoittavien määräysten noudattamisen.

2.2 Rikoslaki ja valvottu koevapaus

Suomen rikosoikeuden seuraamusjärjestelmä perustuu rangaistuksiin ja muihin oikeudellisiin seuraamuksiin, jotka voidaan edelleen jakaa turvaamistoimenpiteisiin ja hallinnollisiin seurauksiin. Jussi Matikkalan (2010, 1, 10) mukaan Suomen rikosoikeuden seuraamusjärjestelmän periaatteet ovat ennalta ehkäisevyys, yhdenvertaisuus ja seuraamusten suhteellisuus. Rangaistus on oikeusviranomaisen lain nojalla määräämä oikeudellinen seuraamus, joka tuomitaan rikoksen tehneelle seurauksena lain rikkomisesta. Rangaistuksilla puututaan ihmisen muutoin suojattuihin oikeuksiin, kuten vapautteen ja varallisuuteen. Usein ne merkitsevät kielteisen kokemuksen tai kärsimyksen aiheuttamista, mikä on vastoin rikosoikeuden keskeisiä eettisiä periaatteita (Lappi-Seppälä 2000, 2–3). Laillisuusperiaate 1§:n mukaan rikokseen syylliseksi saa katsoa vain sellaisen teon perusteella, joka tekohetkellä on laissa nimenomaan säädetty rangaistavaksi. Rangaistuksen ja muun rikosoikeudellisen seuraamuksen on perustuttava lakiin.

Tutkimukseni keskittyy ehdottomaan vankeusrangaistukseen, joka tarkoittaa vapauden menetystä ja rajoittamista. Esimerkiksi henkilöllä, joka on saanut elinkautisen rangaistuksen, on mahdollisuus hakea armahdusta, kun vankeus on kestänyt kaksitoista vuotta. Ehdonalaisella vapauttamisella tarkoitetaan ehdottomaan vankeusrangaistukseen tuomitun vangin päästämistä suorittamaan loppuosa rangaistuksestaan valvotussa koevapaudessa. Valvottu koevapaus tarkoittaa sitä, että vanki voidaan sijoittaa koevapautteen enintään kuudeksi kuukaudeksi ennen ehdonalaista vapauttamista tai koko rangaistuksen suorittamisesta vapautumista. (Rikoslaki 16.8.1996/626) Ehdonalainen vapauttaminen tarkoittaa sitä, että suoritettua vankeusrangaistuksen ja valvotun koevapauden jälkeen vanki sijoitetaan tietyksi ajaksi ehdonalaiseen vapautteen.

Suomen seuraamusjärjestelmässä uutena asteittaisen vankilasta vapauttamisen vaiheena valvottu koevapaus otettiin vuonna 2006 käyttöön. Myöhemmin lakia on uudistettu vuonna 23.8.2013/629. Valvottu koevapaus tarkoittaa sitä, että tuomittu voidaan päästää koeluonteisesti vapautteen aikaisintaan kuusi kuukautta ennen säännönmukaista ehdonalaista vapauttamista valvonnan alaisena. Koevapauden tarkoituksena on edistää tuomitun hallittua ja suunnitelmallista vapauttamista ja sijoittumista yhteiskuntaan. Vankeusrangaistuksen toimeenpanon uudistusten taustalla oli tarve saattaa Suomessa vankeutta koskevat säännökset kansainvälisten ihmisoikeussopimusten

vaatimusten tasolle. Lisäksi oli tarve päivittää vankeutta koskevia säännöksiä vastamaan nykyaikaista kriminaalipoliittista näkemystä vankeusrangaistuksen täytäntöönpanosta. (Mäkipää 2010, 2.)

Ihmisoikeussopimusten säännöksissä koevapauden kannalta keskeisimpiä ovat vankeiden kohtelusta lausuvat artiklat. Esimerkiksi 10 artiklan 3 kohdan mukaan vankeinhoitojärjestelmän on suotava vangeille kohtelu, jonka olennaisena tarkoituksena on heidän parantamisensa sekä heidän yhteiskunnallisen asemansa palauttaminen. (Mäkipää 2010, 3.) Valvottu koevapaus auttaa vankeja sopeutumaan takaisin yhteiskuntaan tuetusti. Valvotun koevapauden aikana heitä autetaan hoitamaan asiansa eri tahoille, kuten esimerkiksi Kelaan, sosiaalitoimistoon, mielenterveystoimistoon, päihdeklinalle ja TE-toimiston palveluihin. Tuusan (2015) mukaan valvotulla koevapaudella pyritään vaikuttamaan myös rikollisten tekojen uusimiseen ehkäisevästi.

Euroopan neuvosto ja YK ovat suosituksissaan huomioineet asteittaisen vapautumisen. Erityistä huomiota on kiinnittänyt Euroopan neuvosto vankilan sääntöihin, joihin kohdistettavien toimien tarkoituksena on varmistaa asteittainen paluu elämään vapaudessa. Tämän tavoitteen saavuttamiseksi vankilassa järjestetään vapautumiseen tähtävillä ohjelmilla tai valvotulla koevapaudella tai ehdonalaisella vapaudella, johon on yhdistetty vaikuttavaa sosiaalista tukea (Vankilasääntöjen osa VIII, kohta 107, 3).

Euroopan neuvoston vankilasäännöissä (sääntöjen osa 1, kohta 7) tuodaan esille, että on aiheellista kannustaa yhteistyötä vankilan ulkopuolisten sosiaalipalveluiden kanssa ja siviiliyhteiskunnan osallistumista vankilaelämään. Lisäksi vankilasääntöjen mukaan vankilaviranomaisten tulee tehdä yhteistyötä vapautettuja vankeja valvovien ja auttavien palvelujentarjoajien ja viranomaisten kanssa sen vuoksi, että vankeusvangit saavat mahdollisuuden sijoittua uudelleen yhteiskuntaan ja etenkin perhe- ja työelämään (sääntöjen osa VIII, kohta 107, 4). Vankilasäännöissä peräänkuulutetaan vapautumisjärjestelyjen tasa-arvoisuutta, koska kaikille vangeille on oltava hyötyä järjestelyistä, jotka on suunniteltu auttamaan heitä palaamaan yhteiskuntaan vapautumisen jälkeen (Sääntöjen II osa, kohta 33, 3).

Valvotun koevapauden perustavoitteena on yhteiskuntaan sijoittumisen edistäminen ja se perustuu kansainvälisoikeudelliseen kehitykseen. Vankeuden täytäntöönpanon tavoitteet on määritelty vankeuslain 1:2 §:ssä ja nämä tavoitteet ovat vangin valmiuksien

lisääminen rikoksettomaan elämäntapaan ja sijoittumiseen yhteiskuntaan sekä rikosten estäminen rangaistusaikana. Vankeusrangaistuksen täytäntöönpanossa pyritään edistämään vangin rangaistuksen suorittamisen jälkeistä yhteiskuntaan sijoittumista, tämä pohjautuu Euroopan neuvoston vankilasäännöstoimikunnan mietintöön vuodelta 1975. Tuolloin oli jo nähty, että rangaistuslaitoksessa tuli vangin parantamisen ja vankilaoloaikaan suuntautuvan toiminnan sijasta pyrkiä luomaan mahdollisimman hyvät valmiudet vangille kohdata vankeusrangaistuksen jälkeen siviilielämän olosuhteet. Mietinnössä mainitaan edellytyksinä ammattitaidon ja työtottumusten säilyttäminen ja parantaminen sekä vangin fyysinen ja psyykkinen kuntouttaminen. (KM 1975:7, 9–11).

Valvotussa koevapaudessa olevan vangin oikeudet ulottuvat oikeuteen, jotka liittyvät sosiaalihuollon asiakkaan asemaan ja oikeudet määritellään laissa (Sosiaalihuoltolaki 812/2000). Lain tarkoituksena 1 §:n mukaan on edistää asiakaslähtöisyyttä ja asiakassuhteen luottamuksellisuutta sekä asiakkaan oikeutta hyvään kohteluun sosiaalihuollossa. Tätä lakia 2 §:n mukaan noudattavat julkinen ja yksityinen sosiaalihuolto, jollei tässä laissa tai muussa laissa toisin säädetä. Kunnan velvollisuus on järjestää sosiaalihuoltoa ja osoittaa siihen resursseja määräytyy sen mukaan kuin siitä erikseen säädetään. Normaalisuusperiaatteen mukaan vankeusrangaistusta suorittavalle henkilölle kuuluvat samantasoiset palvelut kuin muillekin kansalaisille.

Palveluja toteutettaessa on ensisijaisesti otettava huomioon asiakkaan toivomukset ja mielipide sekä muutoinkin kunnioitettava asiakkaan itsemääräämisoikeuttaan, kuten lain 8 §:ssä nämä asiat on määritelty. Asiakkaalle tulee myös järjestää mahdollisuus osallistua ja vaikuttaa palvelujensa suunnitteluun ja toteuttamiseen.

Tähän lakiin kuntouttavasta työtoiminnasta tuli voimaan 1.1.2015 seuraavanlaiset muutokset. Lakia kuntouttavasta työtoiminnasta sovelletaan aktivointisuunnitelman laatimiseen ja kuntouttavan työtoiminnan järjestämiseen lain 3 §:ssä tarkoitetuille henkilöille. Kuntouttava työtoiminta on sosiaalihuoltolain 17 §:n mukainen sosiaalipalvelu. Tavoitteena on ehkäistä pitkään jatkuneen työttömyyden kielteiset vaikutukset asiakkaan toimintakykyyn. Tällaisella toiminnalla pyritään luomaan työelämään väylä, joka auttaa toimintakyvyn palauttamisessa tai jäljellä olevan toimintakyvyn ylläpitämisessä.

Useilla vangeilla on ongelmia päihteiden käytössä ja päihdehuollon tavoitteena on (Laki päihdehuollosta 17.1.1986/41) ehkäistä ja vähentää päihteiden ongelmakäyttöä sekä siihen liittyviä sosiaalisia ja terveydellisiä haittoja sekä edistää päihteiden ongelmakäyttäjän ja hänen läheistensä toimintakykyä ja turvallisuutta. Lain 2 §:ssä päih-teillä tarkoitetaan tässä laissa alkoholijuomaa sekä muuta päihtymistarkoituksessa käytettävää ainetta. Lain 3 §:n mukaan päihdehuollon järjestämisessä kunnan on huolehdittava siitä, että päihdehuolto järjestetään sisällöltään ja laajuudeltaan sellaiseksi kuin kunnassa esiintyvä tarve edellyttää. Koevapaudessa olevia vankeja koskee päihdehuoltolain mukaisesti lähtökohta, jonka mukaan päihdehuollossa pääsääntönä on vapaaehtoinen ja oma-aloitteinen hoito. Vangin katkaistessa päihdehuollon hoitosuhteensa joutuu hän palaamaan takaisin vankilaan, koska valvottu koevapaus on aina päihteetöntä aikaa ja on ollut edellytyksenä valvottuun koevapauteen pääsemiseksi. Vankia kontrolloidaan erilaisin testein, kuten puhallus-, virtsa- ja veritestein.

Tutkimusten mukaan vangit kärsivät paljon mielenterveysongelmista. Mielenterveyslain (14.12.1990/1116) 1 §:ssä mielenterveystyöllä tarkoitetaan yksilön psyykkisen hyvinvoinnin, toimintakyvyn ja persoonallisuuden kasvun edistämistä ja mielisairauksien sekä muiden mielenterveyshäiriöiden ehkäisemistä, lievittämistä ja parantamista.

Kunnan tulee järjestää tarvittavat mielenterveyspalvelut. Lain (11.12.2009/1066) 3 §:n mukaan tässä laissa tarkoitettut mielenterveyspalvelut tulee olla osana kansanterveystyötä siten kuin terveydenhuoltolaissa (1326/2010) säädetään ja osana sosiaalihuoltoa siten kuin sosiaalihuoltolaissa (1301/2014) säädetään. Lain 4 §:n mukaan kunnan tai kuntayhtymän on huolehdittava siitä, että mielenterveyspalvelut järjestetään sisällöltään ja laajuudeltaan sellaisiksi kuin kunnassa tai kuntayhtymän alueella esiintyvä tarve edellyttää (11.12.2009/1066). Mielenterveyspalvelut tulee järjestää avopalveluina ja huomioon tulee ottaa, että oma-aloitteista hoitoon hakeutumista ja itsenäistä suoriutumista tuetaan mielenterveyshoitajien taholta ottaen kukin tilanne huomioon, eli mitkä asiat ovat tilanteeseen vaikuttaneet.

3 Sosiaalinen pääoma valvotussa koevapaudessa olevalle vangille

3.1 Sosiaalinen verkosto valvotussa koevapaudessa olevalle vangille

Sosiaalinen pääoma käsitetään laajana käsitteenä ja sen sisällöstä on käyty paljon keskustelua. Erityisen suosion sosiaalinen pääoma sai käsitteenä, kun huomattiin sosiaalisten verkostojen ja luottamuksen merkitys markkinoilla. (Ruuskanen 2001, 3–4.) Sosiaalisen verkoston muotoutumiselle on yleensä tutkimuksessa vaadittu sosiaalista verkostoitumista tiettyyn ryhmään ja omaksumaan ryhmän tai ryhmien sisäistämät yhteiset arvot ja normit. Sosiaalisen verkostoitumisen on nähty parantavan yhteenkuuluvaisuutta ja toimintaa. Henkilöt voivat hankkia sosiaalista pääomaa lisäämällä sosiaalisia suhteita ja verkostoitumalla toisiin ihmisiin tai ryhmittymiin yhteiskunnan eri osa-alueilla. Tällä tavoin henkilö voi saavuttaa itselleen enemmän epävirallista sosiaalista tukea erilaisissa elämän ongelmatilanteissa.

Sosiaalista pääomaa voidaan kuvata seuraavilla indikaattoreilla osallistuminen, kontrolli, kykenevyys, yhteisössä olevien rakenteiden sekä piirteiden havaitseminen, millainen on sosiaalinen vuorovaikutus, verkostot, tuki, luottamus, vastavuoroisuus ja yhteenkuuluvuus yhteisöön (Iisakka, 2004). Parhaiten sosiaalista pääomaa kuvaa indikaattori sosiaalinen luottamus, joka vaikuttaa rikollisuuteen. Sosiaalisen luottamuksen kasvaessa se voi mahdollisesti vähentää rikollisuutta tai lisätä sosiaalista pääomaa ja siihen olennaisesti kuuluvaa luottamusta, joka yhteiskunnassa mahdollisesti lisääntyvät vähentyneen rikollisuuden myötä. (Neal 2011, 35–55.)

Sosiaalinen pääoma voidaan määritellä resursseiksi ja sijoituksiksi sosiaalisissa suhteissa ja odotettavissa oleviksi voitoiksi näistä toiminnoista. Nan Linin (2000) mielestä sosiaalinen pääoma on yhteisön ja yksilön laadullista ja määrällistä tuottoa sosiaalisessa verkostossa, se voi kuitenkin myös määrittyä paikallisesti. Natalie Hearnin (2010, 7–8) mukaan sosiaalinen pääoma voidaan katsoa olevan myös sosiaalista kontrollia ja yksilö voi nähdä tämän tienä pois rikollisuudesta. Hänen mielestään sosiaalinen pääoma voi olla esimerkiksi avioliitto tai pysyvä työ, näihin kiinnittyminen muodostaa sosiaalisen kontrollin, joka toimii esteenä liittyä rikolliseen toimintaan.

Joutuminen vankilaan voi aiheuttaa myös yksilön syrjäytymisen, josta pääsemiseksi hän lisäksi joutuu turvautumaan erilaisten asiantuntijoiden apuun.

Sosiaalinen tuki ja pääoma ovat tärkeitä, koska ne ehkäisevät rikollisuutta sekä syrjäytyneisyyttä ja muodostavat rakentavan suhteen yksilölle yhteiskuntaan ja hänen lähelänsä oleviin ihmisiin (Hearn 2010, 7–8 ja Lafferty ym., 2015). Yleensä nähdään, että huono-osaisuus yhteiskunnassa on rikollistaustaisilla yleistä ja heidän sosiaalinen pääomansa on jäänyt muodostumatta sosiaalisiksi hyvin toimiviksi suhteiksi. Heidän päihteiden käyttönsä, psyykkiset ongelmat ja puutteet elintasossa sekä toimintakyvyssä ovat aika yleisiä aiheuttaen haasteita vuorovaikutussuhteeseen ympäristön kanssa. (Saari ym., 2020, 13–19.) Yleinen luottamus yhteiskuntaan ja yhteisön jäsenten väliset suhteet ovat sosiaaliseen pääomaan kuuluvia tekijöitä, ja näiden puute aiheuttaa sosiaalisia haittoja, kuten väkivaltaa sekä korkeaa psyykkistä ja fyysistä sairastavuutta. Nähdään, että yleensä sosiaalinen pääoma on heikkoa silloin, kun ongelmaan ei puututa riittävällä vaativuudella. (Neal 2011, 12–13.)

Henkilöt, jotka ovat sosiaalisen tuen tarpeessa usein ovat syrjäytyneitä tai sen vaarassa eläviä. Osallisuus nähdään syrjäytymisen vastakohtana. Sosiaalinen osallisuus tarkoittaa, että ihminen elää osana yhteiskuntaa ja sen toimintaa. Osallisuudella tarkoitetaan, että hän käy töissä, vapaa-ajalla harrastaa, hän on kouluttautunut ja käyttää taide- ja kulttuuripalveluja. Syrjäytyneellä ja sen uhan alla olevalla voivat juuri nämä osa-alueet olla vaarassa ja päällimmäisenä voi olla osallisuuden toteutumattomuus eli niin sanottu osattomuus. (Juhila 2006, 53.)

Valvotun koevapauden aikuissosiaalityötä käydään läpi usein ongelman kautta. Ongelma, voi olla työttömyys, taloudellinen tilanne tai elämäntilanteeseen, turvallisuuteen ja selviytymisen parantamiseen. Näihin ongelmiin välineiksi katsotaan vankiin liittyen vangin tukeminen, neuvominen ja ohjaaminen, josta laaditaan suunnitelma sen toteuttamiseksi. Suunnitelmallisen työtteen voidaan katsoa rakentuvan näille elementeille. Suunnitelmallinen työote koostuu tilanteiden arvioinneista, asetetuista muutostavoitteista ja niistä välineistä, jotka valitaan yhteistyössä asiakkaan kanssa. (Emt., 2008, 16–17.) Valvotun koevapauden suunnitelma nähdään kokonaisvaltaisena ja pitkäjänteisenä työtapana, jonka edellytyksenä on sitoutuminen suunnitelmaan.

Sosiaalisen verkoston kautta muodostuvassa sosiaalisesta tuesta on muuttuvassa yhteiskunnassa tullut pysyvä osa ihmisten jokapäiväistä elämää. Kaikkiin erilaisiin ongelmatilanteisiin ei välttämättä löydy apua julkisista palveluista, jolloin henkilökohtaiset verkostot esimerkiksi perheen, suvun, ystävien ja naapureiden kesken nousevat tärkeään asemaan. (Ruuskanen 2001, 3–4.) Tämän vuoksi valvottuun koevapauteen lähtevän vangin sosiaaliseen ympäristöön tulee kiinnittää hyvin paljon huomiota, kun häntä valmistellaan tulevaan valvottuun koevapauteen. Kaikkien valvottuun koevapauteen vapautuvien vankien sosiaalinen tausta ei kuitenkaan aina ole sellainen, että siinä olisi puutteita. Monesti tapahtunut rikos on tapahtunut monien erilaisten asioiden seurauksena, johon en tässä tutkimuksessani ota kantaa.

Vapaus merkitsee vangeille siviiliin siirtymiseen epävarmuutta, kuten Veli-Matti Ulvinen (1996) on tähän tulokseen tullut. Hänen mukaansa vapaus merkitsee vangeille siviiliin pääsyssä siviilimaailman pelkoa, tämä tulee esille pitkäaikaisten vankien vapautuessa. Monet kokevat paniikkia palatessaan takaisin yhteiskunnan jäseneksi ja sellaiset vangit, jotka ovat pitkään olleet vankilassa tuomionsa takia. Yhteiskunta on voinut kehittyä niin paljon, että uusien toimintatapojen opetteleminen on jo valmistelussa pitänyt ottaa huomioon ja valmistella vanki tuleviin toimintatapoihin. Vankien vapautuessa jotkut ovat tilanteessa, jossa toimeentulo ja asuminen voivat olla puutteellisesti järjestetty ja näissä asioissa valvotun koevapauden suunnittelussa autetaan vankilasta vankia. Ulvisen (1999) mukaan vapautumaan valmistautuva vanki voi muuttua välinpitämättömäksi suhteessa omiin asioihinsa, ja siihen syynä voi olla tuntemus ulkopuolisuudesta muuhun yhteiskuntaan nähden. Sosiaaliset suhteet voivat olla vähäisiä, tai niitä ei ole olemassa lainkaan.

Vanki voi tuntea olonsa turvattomaksi, joka on tullut esiin Tarja Kauppilan (1999, 260–268) tekemässä tutkimuksessa. Hänen mukaansa suurella osalla vangeista on asuamiseen, työhön ja työelämään sekä taloudelliseen toimeentuloon liittyvää turvattomuutta. Vangeilla Kauppilan mukaan näytti olevan haluja muuttaa elämäänsä muun muassa sosiaalisten tukiverkoston ja rakentavien ongelmaratkaisukeinojen avulla niin, että vankeuskierre katkeaa. Sosiaalisen verkoston kasvattaminen ja luominen on yksi keino katkaista rikollisuuskierre ja päästä elämään yhteiskunnassa voimassa olevien normien ja sääntöjen mukaan.

Sosiaalinen verkosto mahdollistaa nopean puuttumisen ja intensiivisen tuen antamisen vangille, hänen joutuessa kriisitilanteeseen. Riitta Granfelt WORK-out projektin (2008, 96) yhteydessä tehdyssä tutkimuksessa on tullut johtopäätökseen, että valvotun koevapauden valmistelijan vankilassa alkava ja vangin vapauden jälkeen jatkuva asiakastyö ja sosiaalisen verkoston avulla tämä nähdään mahdollisena. Tällä tavalla on voitu estää vangin joutuminen vapautumisen jälkeisen elämän kaaokseen ja on voitu etsiä vaihtoehtoisia ratkaisuja, jos alkuperäinen suunnitelma on kariutunut. Valvotun koevapauden valmistelija on toiminut vankilasta vapautuneen vangin viranomaisverkostoissa lähityöntekijänä ja verkoston sisäisenä yhdyshenkilönä. Vankilan valmistelija henkilö on yhteydessä valvottuun koevapauteen lähtevän perheeseen ja hänen velvollisuuksiinsa kuuluu neuvoa ja ohjata valvotussa koevapaudessa olevaa ja hänen perhettään valvotun koevapauden aikana, jos he neuvoa ja ohjeita tarvitsevat.

3.2 Sosiaalinen tuki valvotussa koevapaudessa olevalle vangille

Yhteiskunnassa pyritään vangin osallisuutta yhteiskuntaan tukemaan monin eri tavoin. Vankeuslaki (767/2005) edellyttää rangaistusajan suunnitelmaa, joka laaditaan yhdessä vangin kanssa. Rangaistusajan suunnitelmaa laatiessa otetaan huomioon vangin mahdollisuudet suoriutua valvotusta koevapaudesta. Ennen valvottuun koevapauteen lähtöä se täydennetään hyvissä ajoin toimeenpanosuunnitelmalla ja sitä laadittaessa huomioidaan vangin edellytykset selviytyä valvotussa koevapaudessa, sekä huomioidaan hänen palvelutarpeensa. Sosiaalihuoltolaissa (30.12.2014/1301) ei kuitenkaan erityisesti puhuta vapautuvien vankien jälkihuollosta tai tukipalveluista. Valvotussa koevapaudessa vangit kuuluvat yleisen valtiollisen tuen ja palvelujärjestelmien piiriin, kuten kaikki Suomen kansalaiset. Rikosseuraamuslaitoksen asiakkaiden tukipalveluita ovat sosiaalihuolto, päihde- ja asumispalvelut, sosiaali- ja toimeentuloturva sekä muut kuntouttavat toimet, kuten esimerkiksi työ tai kuntouttava työtoiminta sekä apu, joka liittyy valvotussa koevapaudessa olevan selviytymiseen yhteiskunnan sääntöjen ja normien noudattamisessa.

Sosiaalinen verkosto muodostuu ihmisistä, jotka ovat merkityksellisiä valvotussa koevapaudessa elävän vangin omaa elämää ajatellen. Perhe, sukulaiset, ystävät, tuttavat, seurustelukumppani sekä opiskelu ja työkaverit kuuluvat verkostoon, josta valvotussa koevapaudessa olevalla vangilla on mahdollisuus saada tukea. Tuki on toisen henkilön tarjoamaa apua sellaiselle, joka painii jonkin ongelman tai haasteen kanssa. Lisäksi

verkostoon voi kuulua naapureita tai saman harrastusseuran tuttuja ihmisiä. Tukea saa myös viranomaisilta kuten, sosiaalityöntekijältä, päihdetyöntekijältä, mielenterveys-työntekijältä, Kelalta, TE-keskukselta ja valvottuun koevapauteen valmistelevalta henkilöltä, muilta vankilan henkilökuntaan kuuluvilta ja tukipartiolta. Näiden tahojen auttamistoimet tukevat valvotussa koevapaudessa olevien selviytymistä yhteiskuntaan takaisin sijoittumisessa.

Vankien omaiset ovat tärkeässä roolissa, kun vanki sijoittuu takaisin yhteiskuntaan rangaistusajan jälkeen. Esimerkiksi Portti vapauteen kertoo, että rikoksettoman elämäntavan omaavilla läheisillä on tärkeä rooli tuen antajina vankilarangaistuksen aikana ja heillä on myös suuri merkitys silloin, kun vanki vapautuu. Perhe tuo elämään mielekkyyttä ja perhe on se, jolta saa tukea vapautuessa. Se motivoi vankia rikoksettomaan elämään. (Bergman 2011, 1.6.)

Perheen merkityksen voidaan nähdä jo vankilassa ollessa ja vapautumisen jälkeen yhteiskuntaan sijoittumisessa merkittävä tekijä. Perheen muodostavat yhdessä asuvat avio- tai avoliitossa olevat tai parisuhteensa rekisteröineet henkilöt ja heidän lapsensa, jompikumpi vanhemmista lapsineen sekä avio- ja avopuolisot sekä parisuhteensa rekisteröineet henkilöt, joilla ei ole lapsia. (Tilastokeskus.) On paljon vankeja, joilla ydinperhettä ei ole, vaan heillä on sukulaiset ja ystävät auttamassa, kun vanki joutuu ongelmiin.

Yleensä perhe turvaa elämisen mielekkyyttä ja viihtymistä. Suomessa perhettä voidaan pitää yhteisöllisenä yhteiskuntana, silti kuitenkin yksilökeskeisyys on lisääntynyt. Tämän vuoksi yksilöiden väliset suhteet ovat heikkoja, ja kukin yksilö huolehtii vain itsestään. Valmiutta korostetaan yksilön itsenäiseen toimintaan. Tämän muutoksen katsotaan vaikuttavan muutoksena yksilötaloudesta kilpailuyhteiskuntaan. Muutokset puhetavoissamme nähdään ja tulkitaan tapaamme nähdä ja tulkita maailmaa. Yksilökeskeiset arvot ovat vahvistuneet, kuitenkin niin sanottujen tavallisten kansalaisten puheessa kaivataan turvallisuutta ja yhteisöllisyyttä kilpailun vastapainoksi. Terveysten lisäksi ihmiset pitävät perhettä ja parisuhdetta sellaisina asioina, jotka tuovat elämään onnellisuutta ja kykyä selviytyä yhteiskunnassa ja näistä ominaisuuksista kannattaa pitää huolta. (Törrönen 2012, 19–21.) Valvotussa koevapaudessa olevan perheen tukeminen on tärkeää, koska ainoastaan valvotussa koevapaudessa olevan tukeminen ei riitä vankia selviytymään siirtymisessä takaisin yhteiskunnan jäseneksi.

Tällainen laajamittainen tukeminen luo vangille turvallisen palaamisen takaisin perheensä pariin.

Tutkimuksessa tutkitaan valvottua koevapautta suorittavan tuen tarvetta. Maailmassa vallitsevan epävarmuuden puhuminen herättää paljon ajatuksia. Perheessä ihmiset joutuvat pohtimaan vastuunjakoa, sukupolvien välisiä suhteita kuin perhearvoja ja taloutta, näiden pohjalta määritellään helposti oma hyvinvointi ja sen laatu. Valvottua koevapauttava suorittavan perhe on monesti ihan uudessa tilanteessa ja taistelemassa hyvinvointinsa puolesta. Perhe ja koti on keskiössä, joka määrittelee valvotussa koevapaudessa olevan vangin arkielämää ja näihin asioihin pitää puuttua tarvittaessa, jotta sillä voidaan kohottaa myös vangin hyvinvointia. (Törrönen 2012, 9–13.)

Valvotun koevapauden valmistelussa kiinnitetään huomiota vangin sosiaalisiin sidoksiin ja elämäntapaan. Läheisillä, joilla ei ole rikostaustaa tai päihdeongelmaa on keskeinen rooli tuen antajina vankeusrangaistuksen aikana, ja heillä on suuri merkitys myös vangin vapautuessa. Perhe tuo elämään mielekkyyttä ja perheeltä saa tukea vapautumisen jälkeen. Se motivoi myös rikoksettomaan elämään. (Portti vapautteen Elisa Bergman 1.6.2011.) Rikosseuraamusviraston työryhmän mukaan vangin perhe ja muut sosiaaliset suhteet ovat vahvasti yhteydessä uusien rikosten ehkäisyyn sekä toisaalta uusintarikollisuuden riskiin, jos vangin sosiaalisessa verkostossa ylläpidetään rikoskeskeistä elämäntapaa. (Vangin perhe tärkeä uusintarikollisuuden vähentämisessä 2004).

Valvottuun koevapauteen vapautuu myös vankeja, joilla ei niin kutsuttua ydinperhettä ole, mutta heillä on sosiaaliseen verkostoon kuuluvia sukulaisia, naapureita, ystäviä ja kavereita, joiden katsotaan olevan hyvin tärkeitä vangin elämässä. Heidän merkityksensä korostuu, kun vanki sijoitetaan takaisin yhteiskunnan jäseneksi. Se, millainen tämä ystävä- ja kaveripiiri on, niin sillä on suuri merkitys, miten vapautuvan vangin sijoittuminen onnistuu takaisin yhteiskuntaan. Jos heissä on rikolliseen ajatteluun ja käyttäytymiseen liittyviä piirteitä, niin sillä on mahdollisuus ohjata vapautuva vanki edelleenkin tekemään rikokseen suuntautuvia tekoja. Toisaalta rikokseton ympäristö, kaverit ja ystävät tukevat vankia rikoksettomaan elämään.

Koevapaus edistää vankeuslain 4:6 §:n mukaista suunnitelmaa rangaistusajasta ja toteuttamista, johon vanki on antanut suostumuksensa siihen. Tämän mukaan vangilla

on käytössään koevapauden toimeenpanoon soveltuva asunto tai muu soveltuva asu-
mispaikka, kuten esimerkiksi laitos tai asuntola. Asunnon hankkimisessa valvottuun
koevapauteen lähtevä saa apua vankilalta henkilöltä, joka järjestee koevapautta.
Vanki suostuu siihen, että Rikosseuraamuslaitos voi selvittää asunnon ja toimintapai-
kan soveltuvuuden koevapauden täytäntöönpanoon. (Koevapauslaki 1:3§.) Asuin-
kumppani ja muut asunnossa asuvat ovat suostuneet siihen, että vanki voi tulla kysei-
seen asuntoon valvotun koevapauden ajaksi asumaan. Asunnolla tarkoitetaan myös
valvotussa koevapaudessa olevan vangin, avo- tai aviopuolison tai vangin muun lähei-
sen omistamaa tai vuokraamaa asuntoa. Muu soveltuva paikka voi olla, jossa valvo-
tussa koevapaudessa oleva vanki hoidon, kuntoutuksen tai muun syyn perusteella oles-
kelee. Tällainen paikka voi olla esimerkiksi päihde- tai muu kuntoutuslaitos. (HE
2012/140 vp, 23.)

Koevapauteen sijoitettaessa on saatu kirjallinen suostumus siihen, että vangin kanssa
samassa asunnossa asuvat suostuvat siihen, että vanki saa asua koevapauden samassa
asunnossa heidän kanssaan. (Koevapauslaki 1:3 §.) Omasta vakaasta tahdosta anne-
tulla suostumuksella pyritään varmistamaan asunnossa asuvien suostumuksen aitous
(HE 140/2012 vp, 23). Alle 18-vuotiaan mielipide siihen, että vanki voi tulla koeva-
pauden täytäntöönpanoon ajaksi asumaan samaan asuntoon hänen kanssaan ja suostu-
mus tulee selvittää kuulemalla alaikäistä yhdessä lastensuojeluviranomaisen kanssa
lastensuojelulain (417/2007) edellyttämällä tavalla. Valvotun koevapauden täytän-
töönpanoon ei saa ryhtyä, jos perustellusta syystä alaikäinen vastustaa täytäntöönpa-
noa ja hän on ikänsä ja kehitystasonsa takia kypsä arvioimaan asiaa (KoevL 2:9 §).
Pienempien lasten kanssa käytetään leikkiä apuna, kysellään ja katsotaan, miten lapsi
käyttäytyy, eli onko syytä epäillä lapsen pelkäävän valvottuun koevapauteen tulevaa
vankia. Työntekijän saadessa kielteisen käsityksen, silloin valvottua koevapautta
vanki ei mene asumaan siihen asuntoon.

Ystävä ja kaveri käsitteenä käsitetään usein toistensa synonyymeinä, mutta niillä on
kuitenkin selkeitä eroja. Ystävyys nähdään läheisenä, lämpimänä, luottamuksellisena
ja pysyvänä suhteena. Kaverit puolestaan nähdään sellaisina, että he hakeutuvat tois-
tensa seuraan, he viihtyvät toistensa seurassa ja suhde on nähtävissä myönteisenä.
Suhde ei kuitenkaan ole samalla tavalla läheinen ja luottamuksellinen kuin ystävyys-
suhde. (Laine 2005, 145.)

Sosiaaliset verkostot muodostuvat myös ystävyys- ja kaverisuhteista ja niiden merkitys korostuu koko elämän ajan, koska ne edistävät hyvinvointia. Erilaisissa yhteisöissä muodostuu osallistujien kesken hyvin monenlaisia sosiaalisia verkostoja. Näissä verkostoissa voi vanki tehdä sosiaalisia vertailuja, kokea kuulumista ryhmään, hyväksyntää ja ymmärrystä. Tällaiset usean ihmisen kesken koettavat suhteet ovat valvotussa koevapaudessa olevalle vangille tärkeitä kahdenkeskisten emotionaalisten suhteiden lisäksi. (Laine 2005, 144–145.)

Valvottuun koevapauteen vapautuvaa vankia ohjeistetaan ja tuetaan vankilasta koska halutaan vapautuvan vangin sopeutuvan sosiaaliseen ympäristöönsä mahdollisimman kivuttomasti. Pelko siitä, että vapautuva vanki joutuisi uudestaan vankilaan on suuri heti vapautumisen jälkeisenä aikana. Kimmo Hypén (2004, 49–57) puolestaan kertoo omassa tutkimuksessaan, että ensikertalaisilla vangeilla on suurempi mahdollisuus selviytyä vankilakierteestä, koska pelkästään 38 prosenttia näistä palaa uudestaan vankilaan. Esimerkkinä voidaan mainita, että viidettä kertaa vankilassa olevista vangeista puolestaan 70 prosenttia palaa kuudennen kerran vankilaan. Hänen mukaansa useamman kerran vankilassa olleilla vangeilla on enemmän ongelmia päihteiden, toimentulon, asunnottomuuden ja sosiaalisten verkostojen kanssa kuin ensikertalaisella. Tapio Lappi-Seppälän (2006, 97–103) mielestä valvotun koevapauden merkitys kasvaa pitkiä vankeusrangaistuksia suorittavissa vangeissa. Heidän uudelleen sijoittumisensa muuhun yhteiskuntaan usein vaatii tavanomaista valvotumpaa ja hyvin suunniteltua jälkihuoltoa.

Kriminaalihuollon tukisäätöön tavoitteena on rangaistuksesta vapautuvien ja heidän läheistensä selviytymistä elämänhallintaa edistävä valtakunnallinen asiantuntija ja palveluiden tuottaja. Säätöön tavoitteena on tukea ja edistää kuntoutuspainotteista kriminaalipoliittikkaa uusintarikollisuuden ehkäisemiseksi. Järjestötyön suurimpana tehtävänä on alan asiantuntija- ja kehittämistoiminta, kohderyhmän kuntoutumista edistävä järjestötyö sekä kriminaalipoliittinen vaikuttaminen, vaikutus- ja edunvalvontatoiminta. Palvelutoiminnassa tuotetaan asumispalveluita sekä sosiaalipalveluita rikosseuraamuslaitokselle ja kunnille. Säätö myöntää myös avustuksia tarkoituksensa edistävään toimintaan. Säätöissä nähdään myös keskeisenä roolina kriminaalihuollon tukipalveluja tuottavien järjestöjen verkostoitumisessa valtakunnalliseen yhteistyön edistäjänä ja koordinaattorina. (Kriminaalihuollon tukisäätö.)

Ihmislle erittäin tärkeää on työtoiminta ja valvottuun koevapauteen pääsyn yhtenä edellytyksenä on työpaikka tai sitten erikseen suunnitellut toiminnot, jotta toimintavelvollisuus täyttyy. Toimintavelvollisuus voi olla kokopäivä työ, tai sitten erikseen räätälöidyt toiminnot, joita voivat olla eri asiantuntijoiden tapaamiset ja kuntouttava työ. Psykologit, sosiologit ja organisaatiotutkijat ovat olleet kiinnostuneita siitä, mikä merkitys on työllä ja miksi työn merkitys nähdään monenlaisina asioina, jotka merkitsevät paljon ihmisille. Ei ole olemassa yhtä ainutta kattavaa teoriaa, mikä on osaltaan vaikuttanut käsitteiden ja näkökulmien suureen kirjoon. Työtoiminnan kiinnostavuuteen on vaikuttanut se, että työ on tärkeä asia ja sen tekeminen nähdään yhteiskunnassa parantavana ja merkittävänä osallisuutena yhteisössä. Työ on elämää ja elämänsisältöä määrittävä tekijä. Työ nähdään yhteiskunnassa keskeisenä osa-alueena ja se määrittää identiteettiä. (Rosso ym., 2010.) Vapautuville vangeille työ ja toiminta on tärkeää, jotta he tuntevat olevansa tärkeitä ja heidän tekemä työ on tarpeellista yhteiskunnalle.

Työllistymisen estäviä seikkoja voivat olla erilaiset fyysiset- ja psyykkiset vaivat, jotka voivat vaikeuttaa työn tekemistä. Esteinä voivat olla mielenterveyden häiriöt tai päihdeongelmat. Työelämässä tapahtuneet koventuneet vaatimukset jättävät työmarkkinoiden ulkopuolelle ihmisiä, jotka ovat syrjäytyneitä. Tämän vuoksi valvottuun koevapauteen lähtevä vanki tarvitsee ohjausta ja tukea, jotta hänellä on mahdollisuus hankkia itselleen toimeentulo.

Toimeentuloksi valvotussa koevapaudessa olevalle vangille on mahdollisuus osallistua kuntouttavaan työtoimintaan, joka on laissa määritelty (Kuntouttava työtoiminta 28.12.2012/937). Toimenpiteet 1 §:n mukaan, joka tässä laissa on määritelty, että näiden tarkoituksena on parantaa pitkään jatkuneen työttömyyden perusteella myönnettyä työmarkkinatukea tai toimeentulotukea, sekä saavan henkilön edellytyksiä työllistyä avoimilla työmarkkinoilla. Matti Tuusa (2005, 14) on todennut, että edistetään vangin mahdollisuuksia osallistua koulutukseen ja työ- ja elinkeinoviranomaisen tarjoamaan julkiseen työvoimapalveluun. Laissa säädetään myös toimenpiteisiin osallistuvan henkilön oikeuksista ja velvollisuuksista.

Pitkään jatkuneen työttömyyden haittojen poistamiseksi on kuntouttavan työtoiminnan lailla säädetty (23.3.2023/399) 1 §:n mukaan toimenpiteistä, joilla parannetaan pitkään jatkuneen työttömyyden perusteella työmarkkinatukea tai toimeentulotukea saavan henkilön edellytyksiä työllistyä avoimilla työmarkkinoilla. Edistetään hänen

mahdollisuuksiansa osallistua koulutukseen ja työvoimapalveluun työvoimaviranomaisen tarjoamana julkisena toimintana. Laissa säädetään toimenpiteisiin osallistuvan henkilön oikeuksista ja velvollisuuksista. Valvotun koevapauden valmistelija järjestää vangin kanssa yhdessä hyväksyttävän toimintapaikan tai vanki on sen itse hankkinut. Toimintapaikan tarkoituksena on edistää valvotussa koevapaudessa olevaa sijoittumaan yhteiskuntaan ylläpitämällä sekä parantamalla vangin toimintakykyä, ammattitaitoa, tukemalla päihteetöntä elämäntapaa ja vahvistaa vangin valmiuksia rikoksettomaan elämäntapaan. Toiminta voi olla työtoimintaa, koulutusta tai kuntoutumista sekä valmiuksia edistäviä toimintoja. (Oikeusministeriön työryhmämietintö 2006/12: 35–36.)

Kuntouttavaa työtoimintaa järjestettäessä vangille ollaan yhteydessä paikkakunnan sosiaalityöntekijään ja hän työvoimatoimiston työntekijän kanssa yhdessä laatii aktivointisuunnitelman vangille. Tämän jälkeen kotikunnassa katsotaan mikä olisi sovelias paikka suorittaa niin sanottua kuntouttavaa työtoimintaa. Lisäksi kuntien aktivointitehtäviin kuuluvat osallistuminen työvoiman palvelukeskusten toimintaan, työttömien terveyspalveluiden järjestämiseen osana perusterveydenhuoltoa (Laki terveydenhuollosta 30.12.2010/ 1326), työllistämistoimenpiteiden järjestämiseen kunnassa ja sosiaaliseen työtoimintaan. Kuten aiemminkin on kerrottu aktiivinen sosiaalipolitiikka sisältää kaikki ne toimet, joilla kunta tukee vaikeasti työllistyviä ja vajaakuntoisia kuntalaisia. Aktivointitoimenpiteissä usein korostuvat työllisyyspoliittiset tavoitteet, joiden taustalla on valtakunnassa harjoitettava työllisyys- ja talouspolitiikka.

Valvottuun koevapauteen sijoitettua vankia auttaa Suomen punainen risti (SPR) ja seurakunnat, nämä ovat isossa roolissa, kun vangeille järjestetään kuntouttavaa työtoimintaa. Elämän hallinnalle on tärkeää kuntouttava työtoiminta, koska se lisää mahdollisuuksia työllistyä. Toiminta on tarkoitettu sellaisille ihmisille, jotka ovat olleet työttöminä pidempään. Kuntouttavan työtoiminnan kautta voi rakentaa polkua kohti avoimia työmarkkinoita. Kyseessä ei ole kuitenkaan työsuhde, vaan tavoitteena on esimerkiksi totuttautua työelämän pelisääntöihin ja toimintatapoihin, näin koevapausvanki voi jämäköittää elämänhallintaansa. (Kuntouttava työtoiminta – kunta tukee työllistymistäsi. TE-palvelut.)

Tutkimuksen mukaan yhdeksän kymmenestä vangista sairastaa päihderiippuvuutta. Päihteistä riippuvaisen henkilön on Suomen päihdelain (30.12.1993/1501) mukaan

mahdollisuus saada tukea päihteistä irti pääsemiseksi. Vankilassa ollessaan vanki usein viettää päihteetöntä elämää ja vapautuminen asettaa uusia haasteita ja monia kysymyksiä siitä, miten valvottu koevapaus vaikuttaa siviilielämään. Vanki voi mielessään pohtia mitä voimavaroja ja tukea hän saa vapaudessa, sekä onko ne riittäviä. Päihdeiden kierteeseen joutuminen vapaudessa aiheuttaa riskin tehdä uudestaan rikoksia tai kuolla yliannostukseen ja sen riski on suuri heti vapautumisen jälkeen. Nämä asiat on hyvä tiedostaa ja tehdä vapautumissuunnitelma sekä lisäksi varasuunnitelma, jos kaikki ei suju alkuperäisen suunnitelman mukaan. Päihdeongelmaan saa parasta apua, jos hakeutuu ja pääsee päihdekuntoutukseen vankilassa. Moni on aloittanut päihdekuntoutuksen vankilassa ja jatkanut sitä vapaudessa ja näin on päässyt pois päihde- ja rikoskierteestä. (Forssell ym. 2010.)

Vankeusrangaistukseen tuomituista suurin osa on sosiaalisesti ja taloudellisesti huonosaisiä päihdeongelmaisista ihmisistä. He, jotka jäävät kiinni vankilakierteeseen ovat Suomen aikuisväestön sairain, köyhin ja syrjäytynein osa väestöstä. Traumatisoivat tapahtumat ovat poikkeuksellisen usein rikoksenteijöillä taustalla, kuten päihde- ja mielenterveysongelmat, seksuaalista hyväksikäyttöä sekä väkivaltaa. Kasaantuneiden ongelmien vuoksi on tärkeää, että vankiloissa on mahdollisuus toteuttaa psykososiaalista työtä, jonka tarkoituksena on kuntouttaa ja valmistaa vapautumiseen. (Laine ym. 2010, 131, 134.) Tämän vuoksi on valvottuun koevapauteen lähtevälle vangille tärkeää, että hänellä on mahdollisuus jatkaa vankilasta lähtemisen jälkeenkin kuntouttamista, jotta selviää näistä traumaattisista kokemuksista ja riippuvuuksista.

Vangeilla on myös mielenterveydellisiä häiriöitä todettavissa ja ne ovat lisääntyneet, tähän tulokseen on tullut tutkimuksessaan lääketieteen tohtori, psykiatrian erikoislääkäri Jukka Kärkkäinen (Portti vapauteen 18.2.2009). Mielenterveysongelmiin on mahdollisuus hakea tukea kärsimiinsä ongelmiin, joita mielenterveysongelmat aiheuttavat. Mielenterveysongelmista masennus on tavallisin ja tämä on vaan lisääntynyt muihin kansalaisiin verrattuna. Tutkimuksen mukaan vangeista lähes joka toisella on persoonallisuushäiriö, ahdistuneisuushäiriö, masennus tai muu psyykkinen sairaus.

Monet päihteet, kuten esimerkiksi keskushermostoa kiihottavat aineet amfetamiini, ekstaasi, kokaiini ja khat aiheuttavat vierotusvaiheessa masentuneisuutta. Masentuneisuus lisää riskiä retkahtaa uudestaan päihteeseen. Vangit syövät lääkkeitä, joidenka toivovat auttavan rauhoittavasti ja rentouttavasti, kuitenkin lääkkeillä voi olla

päinvastainen vaikutus, koska ne voivat lisätäkin levottomuutta, tuskaisuutta ja aggressiivisuutta. Näistä lääkkeistä vieroitusoireet ovat pitkäkestoisia. Oireet ovat fyysisiä ja psyykkisiä ja hulluksi tulemisen pelko pahentaa tilannetta, kun oireita ei aina osata tulkita vieroitukseen liittyväksi. (Portti vapauteen.)

Mielenterveystyön mukaan mielenterveydenhäiriöitä ja mielisairauksia poteville henkilöille annetaan sosiaali- ja terveydenhuollon palveluita eli niin sanottuja mielenterveyspalveluita. Palveluihin kuuluu väestön elinolosuhteiden kehittäminen siten, että elinolosuhteet ehkäisevät ennalta mielenterveydenhäiriöiden syntyä, edistävät mielenterveystyötä ja tukevat mielenterveyspalveluiden järjestämistä. Vangin ollessa vankilassa, hänellä on mahdollisuuksien ja tarpeiden mukaan varattava tilaisuus psykologin ja muun terveydenhuollon ammattihenkilön antamaan ja muuhun vastaavaan neuvontaan, tukeen ja hoitoon. Vapautuessaan hänet tulee ohjata oman kotipaikkakuntansa mielenterveystyön palveluiden piiriin, jos hän palveluita tarvitsee. Lain (Laki mielenterveydestä 14.12.1990/1116.) 2 §:n mukaan mielenterveystyön yleinen suunnittelu, ohjaus ja valvonta kuuluvat sosiaali- ja terveysministeriölle, jollei lailla toisin säädetä.

Vankeusaika on hyvä käyttää hyväksi sillä tavalla, että edistetään terveyttä ja puututaan psykososiaalisiin ongelmiin. Vankilassa tunnistetaan vankien terveydelliset ongelmat sekä aloitetaan kuntoutus ja hoito. Kuntoutus auttaa vankia selviytymään paremmin asumisessa ja raha-asioiden hoitamisessa, yhteiskuntaelämään sopeutumattomuus hellittää ja työkyky kohenee.

Yleinen terveydenhuolto voi joillakin vangeilla olla puutteellista ja tämän vuoksi yhteiskunnan kannattaa panostaa vankien terveydenhuoltoon, koska kuntoutunut vanki selviytyy paremmin yhteiskunnassa (Kärkkäinen 2009). Tehokas hoito ja kuntoutus vähentävät yhteiskunnalle tulevia kustannuksia ja samalla parantuminen ehkäisee uusintarikollisuutta. Vapaudessa hoidon ja kuntoutuksen tarve yleensä jatkuu ja sen takia on tärkeää jatkaa kuntoutusta siviilielämässä vapautumisen jälkeen. Vankiloiden ja kuntien sosiaali- ja terveystoimen yhteistyö on tärkeää vangin kotiutusvaiheessa, kuten esimerkiksi valvotun koevapauden aikana.

Tuki- ja liikuntaelinsairaudet aiheuttavat monille jatkoselvittelyjen tarvetta ja työttömien kanssa työskentely vaatii tietynlaista lähestymistapaa, varsinkaan jos he eivät ole pitkään aikaan käyneet terveyskeskuksessa. Eivätkä he ole välttämättä motivoituneita

tai halukkaita hoitamaan itseään verrattuna niihin, jotka hakeutuvat itse terveystieteiden palveluiden piiriin. (Vehmersuo-Hiltunen 2014.) Työkyky kartoitetaan kokonaisvaltaisesti jo vankilassa. Esille voi nousta muitakin kuin puhtaasti toimintakykyyn tai terveyteen liittyviä seikkoja, nämä voivat alentaa työkykyä ja tällä tavalla lisäävät yhteiskunnasta syrjäytymisen uhkaa. Valvottuun koevapauteen siirtyessä vangit ovat yleisen terveyshuollon asiakkaita, jonne he sairastuessaan kääntyvät.

Toimeentulo voi aiheuttaa monelle vangille ongelmia, kun siirrytään vankilasta siviilielämään. Toimeentulotuet voidaan jakaa kolmeen ryhmään perustoimeentulotukeen, täydentävään ja ehkäisevään toimeentulotukeen. Pyritään siihen, että valvottuun koevapauteen lähtevä vanki erittäin harvoin vapautuu toimeentuloturvan myötä. Perustoimeentulotuki haetaan Kelasta ja sen saa hakea sellainen henkilö, joka ei voi saada muuten toimeentuloaan ja jonka tulot sekä varat eivät riitä jokapäiväisiin menoihin. Jos on sellaisia erityisiä menoja, joihin ei voi saada perustoimeentulotukea, niin silloin voi hakea täydentävää ja ehkäisevää toimeentulotukea oman kunnan sosiaalitoimistosta. (Kela.)

Sosiaalityö on hyvinvointialueen maksuton lakisääteinen palvelu, jonka tarkoitus on tukea, antaa apua ja neuvoa elämän erilaisissa kriisitilanteissa. Ammatillinen sosiaalityö on luottamuksellista ja sosiaalityöntekijällä on salassapitovelvollisuus. Perhe- ja ihmissuhderistiriidoissa sosiaalityöntekijä voi ulkopuolisena ihmisenä olla apuna. Hän voi yhdessä perheenjäsenten kanssa etsiä tilanteen ratkaisukeinoja tarvittaessa muiden palvelujen tarjoajien kanssa, esimerkkinä voi mainita perheneuvolan. Sosiaalityöntekijä antaa kuntalaisille keskusteluapua ja neuvontaa esimerkiksi sosiaalisten etuuksien hakemisessa tai asiantuntija-apua perheiden ongelmissa, tekee tarvittaessa kotikäyntejä ja yhteistyötä muiden toimialojen sekä sidosryhmien kanssa sekä ohjaa apua tarvitsevia muille asiantuntijoille. (Sosiaalihuoltolaki 30.12.2014/1301.)

Oikeudellisten asioiden hoitamiseen voi vapautuva vanki saada avustajan kokonaan tai osittain valtion varoilla. Oikeusapu kattaa tällöin kaikki oikeudelliset asiat. Rikosoikeudenkäynnissä turvataan vastaajalle tietyissä tilanteissa hänen taloudellisesta asemastaan riippumatta puolustaja valtion varoin. Vakavista väkivaltarikoksista seksuaalirikosten uhri voi saada tuloistaan riippumatta valtion varoin kustannettavan oikeudenkäyntiavustajan. Oikeusapua tarjoavat oikeudenkäynneissä julkiset oikeusavustajat, asianajajat ja oikeudenkäyntiavustajat. Julkiset oikeusavustajat työskentelevät

yleensä valtion oikeusaputoimistoissa. Nämä oikeusavustustoimistot sijaitsevat samoilla paikkakunnilla kuin käräjäoikeudet. (Oikeusapu.)

Kunnallinen velkaneuvonta auttaa maksuongelmissa olevia yksityishenkilöitä ja pienyrittäjiä löytämään ratkaisukeinoja velkaongelmiin. Valvottuun koevapauteen lähtevällä vangilla on mahdollisuus saada tukea, kun hän tapaa velkaneuvojaa. Koevapaudessa oleva vanki varaa ajan talous- ja velkaneuvojalle, joka auttaa selvittämään velkatilanteen ja maksukyvyn. Talous- ja velkaneuvoja neuvoo, mikä on sopivin ratkaisu henkilölle tässä tilanteessa. Häneltä saa apua esimerkiksi neuvotteluihin velkojien tai perimistöimistöjen kanssa lakisääteisen yksityishenkilön velkajärjestelyn hakemiseen. (Takuusäätiö.)

Velat voivat olla este varsinkin työttömien vankien työllistymiselle ja yhteiskuntaan integroitumisessa. Vankien velkaantumisen ongelmiin liittyvä ohjaus ja neuvonta kuuluvat yleisten palveluiden piiriin. Talous- ja velkaneuvonnassa voi ongelmana olla se, että vangeilla on erilaiset velkaantumisen ongelmat, kuin mitä ovat keskimääräiset velkaantumiseen johtamat ongelmat, tämän vuoksi ohjaus- ja neuvontatyö vaatii erityistä ammatillista osaamista koevapauden valmistelijalta. Neuvonta ja ohjaus ei ole pelkästään talous- ja velkaneuvontaan keskittyminen, vaan asiakkaan tukemiseen liittyvää sosiaalityötä. (Näkki 2006, 20.)

Koevapauskäytännöt vaihtelevat Mäkipään (2010) mukaan vankiloittain sillä tavalla, miten aktiivisesti vankilahenkilökunta käy läpi vankeja, jotka mahdollisesti voisivat lähteä valvottuun koevapauteen. Joissakin vankiloissa ei ehditä tätä seulontaa käydä, vaan koevapautta aletaan valmistella niille vangeille, jotka aktiivisesti ottavat yhteyttä henkilökuntaan kyseisessä asiassa. Vangit kokivat myös henkilökunnalta saamansa tuen eroavan koevapauden valmistelussa. Osa vangeista oli saanut riittävästi tukea ja opastusta koevapauden valmistelun aikana ja valvotussa koevapaudessa, kun taas osa koki joutuneensa selvittämään lähes kaiken tarpeellisen itse. (Mäkipää 2010, 195.)

Valvotun koevapauden tärkeinä edellytyksiä ovat, että vangilla on asunto, sähkösopeimus, työpaikka, opiskelupaikka, kuntouttava toimintapaikka tai toimintoja, joihin hänen tulee osallistua sopimuksen mukaan. Hän on suostunut noudattamaan näitä edellytyksiä allekirjoituksellaan. Koevapauden aikainen toimintavelvoite voi olla toimintakyvyn ylläpitäminen niillä vangeilla, joilla on terveydellisiä ongelmia ja

toimintakyky sekä ikä sitä vaativat. Heidän toimintavelvoitteenaan voi olla käynnit avohuollon poliklinikoilla, tukihenkilöiden tapaamisia, päiväkeskustoimintoja, vapaaehtoistyötä tai muuta kuntoutusta edistävää toimintaa. (Mäkipää 2010, 35.) Valvotun koevapauden valmistelija on yhdessä vangin kanssa suunnitellut toiminnot hänen valvotun koevapautensa onnistumiseksi.

3.3 Valvottu koevapaus ja kontrolli valvotussa koevapaudessa

Perustavoitteina kriminaalipolitiikalla ovat rikos- ja kontrollihaittojen minimointi. Uudelleen rikollisuutta voidaan estää vaikuttamalla rangaistusajan kuntoutustoimilla rikoksentehtäjän asenteisiin ja käyttäytymistottumuksiin. (Lappi-Seppälä 2006, 63–69, 80.) Rikosseuraamustyössä tuen ja kontrollin olennainen rinnakkuus on hyvin läheisessä suhteessa. Toisaalta tuen ja kontrollin dilemma on aina läsnä auttamistyössä yleensäkin. Juhila (2006, 216) toteaa, että vaikka sosiaalityöntekijöiden tarkoituksena on olla asiakkaiden rinnalla kulkijoina ja äänitorvena, tulee heidän huolehtia siitä, että vankeinhoellossa vankien toiminta valvotussa koevapaudessa ei ole haitallista näille itselleen, ympäristölle tai yhteiskunnalle.

Aikaisempia tutkimuksia vangin näkökulmalta Suomessa on hyvin vähän vielä saatavilla. Mäkipää (2010, 52–53) on tehnyt tutkimuksen valvotusta koevapaudesta ja sen sovellettavuudesta. Mäkipää tuo esiin koevapauden toimintaa arvioivassa tutkimuksessaan, että kansainvälisestäkin sähköiseen valvontaan liittyvä tutkimus pohjautuu pääosin valvontatekniikkaan ja sen vaikutuksiin. Vertailukelpoista tietoa vaikuttavuudesta on vaikea saada, mikä johtuu muun muassa seuraamusjärjestelmien erilaisuudesta ja kelvollisten vertailuryhmien löytämisestä.

Valvottu koevapaus on lisä suomalaisen seuraamusjärjestelmään. Vangin soveltuvuutta arvioidaan vankilassa ennen valvottuun koevapauteen pääsyä. Arvioinnissa otetaan huomioon vangin tausta, vankilakäyttäytyminen ja rangaistusajan suunnitelman toteutuminen. Valvotussa koevapaudessa vanki elää ja toimii vapaudessa, mutta on kuitenkin asemaltaan vanki ja on sen vankilan kirjoilla, mistä lähtee koevapauteen. Vanki noudattaa hänelle laadittuja ehtoja ja lisäksi sitoutuu päihitteettömyyteen. Vanki hyväksyy myös valvottuun koevapauteen liittyvää teknistä ja muuta valvontaa. (Emt., 2010. 1.)

Muutamia opinnäytetöitä löytyy, joita Laurea-ammattikorkeakoulun opiskelijat ovat sähköisestä valvonnasta tehneet. Sähköisen valvonnan mahdollisuudet ovat moninaiset ja valvottu koevapaus on yksi näistä mahdollisuuksista. Tekniikan kehittyttyä 2000-luvulla on sähköinen valvonta yleistynyt varsin laajalti. Kysymys on kuitenkin suhteellisen uudesta järjestelmästä, joten selvityksiä sähköisen valvonnan vaikutuksista uusintarikollisuuteen ei juuri ole. Muualla tehtyjen tutkimusten mukaan valvonta onnistutaan suorittamaan ilman keskeyttäviä rikkomuksia noin 90 prosentin todennäköisyydellä eri maissa. (Oikeusministeriö 2007:17, 11–12.)

Vankien rangaistusjärjestelmässä kontrolli kuuluu sinne olennaisena ja luontevasti. Vankeuslaissa (767/2005 1 luku) 3 §:ssä sen ensimmäisessä momentissa todetaan yksiselitteisesti, että vankeuden sisältönä on vapauden menetys tai sen rajoittaminen. Tämän lisäksi täytäntöönpanon on oltava turvallista yhteiskunnalle ja vangeille. Tämä edellyttää monimuotoista kontrollijärjestelmää. Kontrolli ei voi olla mielivaltaista, koska laki edellyttää vankien oikeudenmukaista ja ihmisarvoista kohtelua sekä kieltää syrjinnän. (VankL 767/2005. Myhrberg 2007, 18–19.) Toiminnoille tulee olla selkeät perustelut. Toisaalta kontrollin alla eläminen kuuluu jokaisen yhteiskunnan jäsenen elämään, joten sopeutumattomat voidaan rajata yhteiskunnan marginaaliin (Juhila 2006, 80).

Vertailukelpoisia tuloksia on saatu siitä, että vankeusrangaistuksen lopun korvaaminen valvottuun koevapauden kaltaisella sähköisellä valvonnalla vähentää todennäköisyyttä syyllistyä uuteen rikokseen. Kiinnittyminen yhteiskuntaan voi tapahtua paremmin tarvittavan sosiaalisen verkoston ja palveluiden avulla, johon vankila panostaa hyvin paljon, kun sähköisesti valvottua koevapautta suunnitellaan. Ruotsissa valvontarangaistus otettiin käyttöön vuonna 1994, sen jälkeen valvottuja koevapauksia on seurattu vuoteen 2007 ja valvottuun koevapauden on suorittanut jo noin 40 000 henkilöä. Mahdollisuutta sopeutua hyvin yhteiskuntaan ja erityistä vaikuttavuutta valvottuun koevapauteen on saatu vahvalla hoidollisella ja kuntoutuksellisella toiminnalla. (Marklund & Wennerberg 2007, 23–28.)

Sähköinen valvonta Fredrik Marklundin ja Stina Holmbergin (2009) mukaan ei välttämättä edesauta pelkästään rikoksettomaa elämää vankeusajan jälkeen, vaan rikoskielteisyys on myös syy hakeutua sähköisen valvonnan pariin. Ruotsalaisen tutkimuksen mukaan sähköisellä valvonnalla ei ole huomattu olevan kielteisiä vaikutuksia

uusintarikollisuuteen ja huomio kannattaa kiinnittää siihen, että suurin uusimisriski uusiin rikoksiin on heti vapautumisen jälkeen, sen vuoksi sähköinen valvonta ja siihen liitetty sosiaalisen verkoston tuki on tärkeää vapautumisen alkuvaiheessa. (Marklund & Holmberg 2009, Mäkipää 2010, 53–54.)

Valvotussa koevapaudessa kontrollin merkitys on suuressa osassa. Kontrolli hoidetaan teknisin välinein ja vankiin ollaan yhteydessä koko valvotun koevapauden ajan. Yhteydenpito pitää sisällään myös palveluohjauksen, jos vangilla on ongelmia yhteiskuntaan sijoittumisessa. Sähköinen valvonta on suhteellisen yksinkertainen menetelmä, joka voidaan ottaa käyttöön nopeasti ja helposti. Teknologisen kehityksen tarjoamien mahdollisuuksien vuoksi sähköinen valvonta tarjoaa uudenlaisia yksilöllisiä käyttö- ja toimintatapoja. (OM 2007:17, 8.)

Valvotussa koevapaudessa olevaa vankia valvotaan usealla eri tavalla. Käytettävät valvontatavat ovat mainittu toimeenpanosuunnitelmassa. Rikosseuraamuslaitoksen menettelyohjeen mukaan valvontamenetelmänä voidaan pitää yhteydenpitoa puhelimitse, jolloin valvottavan on oltava yhteydessä sijoitusyksikköönsovittulla tavalla. Häntä seurataan teknisin apuvälinein, joka mahdollistaa seurantapuhelimen käytön. Seurantapuhelimen avulla on mahdollista seurata valvottavan liikkeitä ja saada tieto siitä, että valvottava on toimeenpanosuunnitelmassa velvoitetulla alueella. (Rikosseuraamuslaitoksen menettelyohje 2009.)

Valvottua koevapautta suoritettavaa voidaan seurata seurantaan tarkoitetuilla teknisillä välineillä. Tekniset välineet ovat nilkkaan asennettava panta ja 2-track puhelin, jolla vankiin voidaan olla puhelinyhteydessä, samoin vanki voi soittaa tukipartioon ja vankilan valvontaan. Nilkkapanta ei estä saunomista eikä suihkussa käyntiä. Nilkkapanta asetetaan nilkkaan ja sinetöidään, jos panta irrotetaan tai rikotaan, se näkyy valvontakeskuksessa. Nilkkapanta on yhteydessä mukana seuraavaan 2-track puhelimeen. Näillä välineillä seurataan vapauteen sijoitettavaa vankia ja toimeenpanosuunnitelman noudattamista. Nämä tekniset välineet eivät kuitenkaan saa mahdollistaa kotirauhan piiriin kuuluvaa kuuntelua tai teknistä katselua. (KoevL 629/2013.)

Seurantamenetelmällä voidaan seurata valvottavan olinpaikka ja seurata hänen liikkeitään ympäri vuorokauden. Seurattava näkyy kartalla punaisena liikkuvana pisteenä silloin, kun vanki liikkuu paikasta toiseen. Valvontamenetelmät edellyttävät

valvottavalta jonkin verran yhteistyöhalua ja kykyä. Seurantalaitteiden akut on ladattava kerran vuorokaudessa, jolloin valvottavan on huolehdittava akku lataukseen. Ongelmana voidaan nähdä se, että jos valvottava haluaa kadota valvonnasta, tätä ei pystytä estämään. Valvonta saa kyllä ilmoituksen, jos valvottava ei ole enää valvonnassa, siitä tulee ilmoitus automaattisesti valvontakeskukseen, jos tällaista tapahtuu, katoaminen on jo tapahtunut. (Oikeusministeriön lausuntoja ja selvityksiä 2006:1.)

Sähköisen valvonnan hyötypuoliin voidaan katsoa mahdollisuus vähentää vankilassa rangaistustaan suorittavien vankien määrää sekä vähentää tarvetta rakentaa uusia vankiloita, joiden suunnittelu ja rakentaminen ovat kallista. Sähköisen valvonnan etuina nähdään myös siihen liittyvät mahdollisuudet vankien kuntouttamiseen ja sopeuttamiseen vankilan ulkopuoliseen yhteiskuntaan. Tällä tavalla vanki välttää vankilaelämään liittyvät psykologiset seuraukset ja vaikutukset. (Mäkipää 2010.)

Henkilö, joka on valvottuun koevapauteen sijoitettu, on itse vastuussa hänelle määrättyjen vastuiden noudattamisesta. Koevapauteen sijoitettu on myös itse vastuussa aika- taulunsa ja liikkumisrajoitustensa noudattamisesta. Koevapaus nähdään vaativana niille, joilla on päihteettömyyden kanssa haasteita (Mohell 2014). Vangin oma aktiivisuus koevapauteen pääsemiseksi edesauttaa valvottuun koevapauteen pääsyä, vaikka selvitystyö on lain mukaan viranomaisen vastuulla (Karsikas 2014).

Vapautuvan vangin palveluiden tarve voi olla suuri, joten verkostoyhteistyö yhteiskunnan tukipalveluiden ja mahdollisesta valvonnasta vastaavien tahojen kanssa on laaja. Valvotussa koevapaudessa olevilla on valvonnan ja tuen apuna tukipartio, joka tapaa valvotussa koevapaudessa olevia vankeja mahdollisuuksien mukaan. Eri tahojen asiantuntijoiden kanssa tehtävä verkostotyö on ensiarvoisen tärkeää ja verkostotyöllä tavoitellaan saumatonta palvelujatkumoa vangin saatua suoritettua vankeusrangaistuksensa, eli puhutaan ”saattaen vaihtamisesta”. (Vankeinhoidon perusteet 2002, 162–163.) Usein on erityisesti vapautumisen jälkeinen aika kriittistä (Granfelt 2003, 12). Vapautumisen jälkeinen kriittinen aika pyritään saamaan mahdollisimman riskittömäksi suhteessa uusintarikollisuuteen.

Suomeen perustettiin valvontarangaistusten myötä tukipartioita eri rikosseuraamusalueelle. Tukipartion toimintaan lisättiin valvottuun koevapauteen sijoitettujen vankien valvonta, Tukipartiot toimivat koko Suomen alueella ja ne ovat

rikosseuraamuslaitoksen alaisia yksikköjä. Jokaisessa tukipartiossa toimii kaksi rikosseuraamuslaitoksen virkamiestä. (Rikosseuraamuslaitos 2013.)

Tukipartion pääsääntöisenä tehtävänä on valvoa ja tukea valvottua koevapautta suorittavia henkilöitä. Tukipartioiden toimintaan kuuluu myös vankiloiden ulkopuolelle sijoitettuja vankeja, ja vankilan ulkopuolella väliaikaisesti olevia vankeja. Tukipartiot ovat mahdollisesti mukana myös valvotun koevapauden teknisten laitteiden asennuksissa ja poistamisissa. (Ranta 2013.)

Valvonta suoritetaan Rikosseuraamuslaitoksen tukipartion taholta erittäin hienotunteisesti, koska valvonta ei saa haitata valvottavan elämää kohtuuttomasti, eikä vangin perheen elämää. Vangin yksityiselämän suoja on otettava huomioon sekä valvottavan perhe-elämä ja perheenjäsenet. Valvontakäyntien on tapahduttava niin, että valvottava ei joudu tarpeettoman huomion kohteeksi. (Rikosseuraamuslaitoksen menettelyohje 2009.)

Tukipartio on oleellinen osa valvotussa koevapaudessa olevan vangin elämää. Tukipartio on käytettävissä myös erilaisissa elämän kriiseissä, ei siis toimi pelkästään kontrolloijana. Kriisitilanne voi olla esimerkiksi parisuhteen kriisiytyminen, jolloin tuetaan pariskunta yhteiskunnan palveluiden piiriin. Lisäksi tukipartion tehdessä kontrollityötä, heidän tulee miettiä, onko lapsen edun mukaista nähdä, mitä tapahtuu, kun tukipartio tulee tekemään heille määriteltyjä tehtäviä. (Lapsi ja perhetyönlinjaukset 2019.) Näin tukipartio koko ajan harkitsee toimintatapojaan tavatessaan valvotussa koevapaudessa olevia vankeja ja heidän läheisiään sekä toimii ottaen huomioon valvotun koevapauden vangin perheen.

Tukipartiolla ja vankilan vastuuhenkilöllä on käynnit toimintavelvollisuuspaikalla, asunnolla tai muualle sovitulla paikalla. Vastuuhenkilö pitää myös yhteyttä toimintavelvoitepaikan yhteyshenkilöön. Päihteettömyyden valvonnassa käytetään erilaisia menetelmiä, kuten, puhallustesti, sylkinäyte, virtsanäyte ja verinäyte. Koevapaudessa oleva velvoitetaan ilmoittautumaan toimeenpanosuunnitelmassa mainituissa yhteistyötahojen luona, kuten esimerkiksi päihdetyöntekijän luona. Tähän velvoitteeseen on vanki kirjallisella suostumuksella sitoutunut. (Mäkinen 2009.)

Tuen ja kontrollin välinen ero ei aina ole niin yksiselitteinen, vaikka puhutaan tuen tärkeydestä ja kontrollin välttämisestä. Sama teko voi jonkun osapuolen kokemana olla tukea, kun taas toinen voi kokea sen kontrollina. (Sipilä 1996, 64.) Kontrolli liitetään usein valtaan sosiaalityössä. Valta ei välttämättä sosiaalityössä näy negatiivisena merkityksenä, vaan ihminen, joka asuu institutionaalisessa yhteisössä voi olla pakotettu pohtimaan omaa tilannettaan ja löytää pohtimisen avulla uusia tukea antavia suhteita. (Laitinen 2008, 164.) Tuen ja kontrollin avulla voidaan valvotussa koevapaudessa olevaa vankia auttaa hänen selviytymisessään kiinnittyä takaisin yhteiskuntaan, koska jo lyhytkin aika vankeudessa voi vaikeuttaa vangin elämää tulevaisuudessa. Vapautuessaan valvotusta koevapaudesta vangit voivat mennä vapautumaan vankilaan, josta valvottuun koevapauteen on lähdetty ja tukipartio voi myös vapauttaa tilanteen mukaan. Vapautuessaan heiltä poistetaan nilkkapanta, otetaan 2-track puhelin pois ja annetaan vapautumisasiakirja.

4 Tutkimuksen toteuttaminen

4.1 Tutkimuksen tavoite ja tehtävät

Tutkimuksessani olen pyrkinyt tuottamaan tietoa valvotusta koevapaudesta vankien näkökulmalta. Tieto on tarpeellista, jotta onnistuneiden valvottujen koevapauksien määrää voidaan kasvattaa ja järjestelmää hyödyntää parhaalla tavalla, kun vankia sijoitetaan takaisin yhteiskuntaan. Tutkimuksessani lähdin liikkeelle siitä lähtökohtaisesta oletuksesta, että sosiaalisen verkoston tuella ja kontrollilla on merkitystä valvotussa koevapaudessa vangin kiinnittyessä takaisin yhteiskuntaan sekä, että sillä on myös suuri merkitys uusintarikollisuuden ehkäisemiseksi. Tämän vuoksi olen tutkimuskysymykseni asettanut seuraavan kysymyksen. Tutkimuskysymykseni empiirisen aineiston analyysissä on:

Millaisen merkityksen valvotussa koevapaudessa olevat vangit antavat sosiaalisen verkoston tuelle ja kontrollille?

Tutkimuksen tavoitteena on tuottaa tietoa valvotussa koevapaudessa olevien vankien sosiaalisen verkoston merkityksestä heidän koevapautensa aikana. Yhtäältä tarkastelen valvotussa koevapaudessa olevia vankeja ja toisaalta sitä sosiaalista verkostoa ja kontrollia, joka heidän jokapäiväisessä elämässään vaikuttaa. Sosiaalinen verkosto vangin ympärillä on eräänlainen tukiverkko selviytyä yhteiskunnassa ja auttaa vankia elämään normien ja sääntöjen mukaan. Sosiaalinen verkosto muodostuu valvotussa koevapaudessa olevista läheisistä henkilöistä perheestä, ystäväistä, kavereista, terveys- ja sosiaalihuollon virkamiehistä, toimintapaikkojen esimiehistä sekä heistä, jotka kontrolloivat, että valvottu koevapaus sujuu sääntöjen ja normien mukaan. Kontrollia tarkastelen tukipartioiden taholta suorittamista kontrollikäynneistä ja vankilan henkilökunnan yhteydenottojen muodostamasta kontrollista.

4.2 Menetelmät, aineisto sekä aineiston keruumenetelmä ja sisällön analyysi

Tutkimukseni menetelmänä olen käyttänyt kvalitatiivista eli laadullista tutkimustapaa, siinä on lähtökohtana todellisen elämän kuvaaminen (Hirsjärvi, Remes & Sajavaara 2004, 152). Laadullinen tutkimus on menetelmäsuuntaus tieteellisessä tutkimuksessa, jonka tarkoituksena on pyrkiä ymmärtämään kohteen laatua, ominaisuuksia ja

kokonaisvaltaista merkitystä. Laadullisessa tutkimuksessa pyritään ymmärtämään tutkittavaa ilmiötä, jolla tarkoitetaan merkityksen tai tarkoituksen selvittämistä ja syvemmän käsityksen saamista ilmiöstä. Tämä tarkoittaa perehtymistä tutkittavaan ilmiöön liittyviin ajatuksiin, tunteisiin ja vaikutelmiin. Laadullista tutkimusta kutsutaan prosessiksi, joka tarkentuu ja kypsyy tutkimuksen teon edetessä. Yhteen tutkimukseen voi kuitenkin sisältyä useampi kuin yksi tarkoitus ja tarkoitus voi myös muuttua tutkimuksen edetessä, koska tutkimus etenee prosessuaalisesti. (Hirsjärvi ym., 1997, 13.)

Tutkimuksessa on tarkoitus saavuttaa tietoa, joka auttaa mielenkiinnon kohteena olevan asian tai ilmiön ymmärtämisessä (Sajama 1993, 61–62). Tutkimuksen tarkoituksena on pyrkiä ymmärtämään, kuvaamaan ja antamaan teoreettisesti mielekkään tulokinnan tutkittavasta ilmiöstä (Eskola & Suoranta 1998, 61). Laadullisessa tutkimuksessa aineistoa tarkastellaan kokonaisuutena. Tarkoituksena ei ole pirstoa todellisuutta osiin, vaan laadullisen pyrkimyksenä on laaja ja kokonaisvaltainen kuvaaminen. Tällainen lähestymistapa mahdollistaa tutkitun ilmiön monipuolisen tarkastelun.

Omassa tutkimuksessani prosessuaalisuus esiintyy sillä tavalla, että en ollut täysin varma vielä siitä, millaista todellisuuden rakentumista, tietoa ja tietämistä tulen saamaan sekä millaisiin ratkaisuihin päädyn tutkimuksessani. Tämä selvisi haastattelujen perusteella. Tutkimuksessani valvotussa koevapaudessa olevan vangin äänen esiin tulo on ensiarvoisen tärkeää. Laadullisen tutkimuksen tavoitteena on saada selville, mitä tutkittava ilmiö on tutkimukseen osallistujan näkökulmasta (Kylmä & Juvakka 2007, 28).

Aineistolla on suuri merkitys laadullisessa tutkimuksessa. Hirsjärven ym. (1997, 161) mukaan laadullisessa tutkimuksessa lähtökohtana on todellisen elämän kuvaaminen. Tämän vuoksi on perusteltua kerätä aineisto itse. Aloitin tutkimusaineistoni keruuprosessin ottamalla yhteyttä Rikosseuraamuslaitoksen keskushallintoyksikköön. Lähetin sinne tutkimussuunnitelmani, jossa ilmenee, että haluan haastatella koevapaudessa olevia vankeja. Sieltä sain luvan tutkimuksen tekemiseen edellyttäen, että koevapaudessa olevat vangit antavat kirjalliset suostumukset haastattelujen tekemiseen. Luvan saamista varten oli erityisesti tähän tarkoitukseen laadittu lupapaperi, jonka vangit allekirjoittivat tavatessamme haastattelun merkeissä ja luettuaan sen.

Tutkimusta tehdessä olen pyrkinyt kokonaisvaltaiseen tiedonhankintaan ja aineistosani valvotussa koevapaudessa olevien omat näkemykset tulevat kuulluiksi ja huomioiduksi. Laadullisessa tutkimuksessa tutkija itse kerää oman havaintoaineistonsa, joka toisaalta vahvistaa tutkimukseen osallistuvien keskeistä asemaa tiedontuottajina. Tällainen tutkijan itsensä keräämä tietoa sisältää välitöntä tietoa tutkimuskohteesta ja sen vuoksi tätä kutsutaan primääriaineistoksi. Laadullisessa tutkimuksessa kohdejoukko valitaan tarkoituksenmukaisesti eikä satunnaismenetelmän otantaa käyttäen, näin on toimittu myös tässä tutkimuksessa. Tutkimukseeni on valittu henkilöitä, joilla tiedetään tietoa olevan ja myös kokemusta valvotusta koevapaudesta. (Hirsjärvi ym. 2004, 160, 185.)

Soitin kahteen avolaitokseen, jossa valmistellaan valvottuja koevapauksia ja sain sieltä nimilistat henkilöistä, jotka olivat valvotussa koevapaudessa. Valvotussa koevapaudessa olevien nimiä sain 12 kaikkiaan. Soitin heille ja kerroin tutkimuksestani ja sen tavoitteista sekä tiedustelin heidän halukkuuttaan tutkimukseeni. Soitettuani valvotussa koevapaudessa oleville vangeille he suostuivat mielellään haastatteluihin tutkimustyötäni varten. Kaikilta 12 vangilta sain myönteisen vastauksen haastattelun tekemiseen. Myöhemmin tuli erilaisia esteitä haastattelun tekemiseen. Muutamaan haastatteluun luvanneeseen en saanut enää yhteyttä puhelimella, jotta olisin sopinut haastattelupaikan ja ajan, Yhden vangin kanssa sovittiin paikka ja aika, mutta hän ei tullut paikalle haastatteluun sovittuna aikana. Yksi vangeista oli muuttanut ulkomaille ja oli kerennyt vapautua jo huomattavasti aiemmin.

Tutkimukseen osallistui näistä vangeista 50 % eli kuusi valvotussa koevapaudessa olevaa vankia. Sain vastaukset suhteellisen nopeasti ja sovin heidän kanssaan haastatteluajankohdat ja paikat. Matkustin valvotussa koevapaudessa olevien vankien kotipaikkakunnalle haastattelemaan heitä. Haastattelut tapahtuivat vankien kotipaikkakunnalla, koska rajoitettujen liikkumaraajojen vuoksi heidän olisi pitänyt pyytää poistumista määriteltyjen rajojen ulkopuolelle ja en halunnut tutkimukseni vuoksi aiheuttaa heille ylimääräistä työtä. Kaikki haastateltavat olivat miehiä ja haastattelut tein vuoden 2015 kesän aikana.

Tiedonkeruumenetelmänä päädyin käyttämään yksilöhaastattelua, koska halusin kerätä tietoa valvotussa koevapaudessa olevilta suorassa vuorovaikutuksessa. Tutkielmassani tulen korostamaan ihmisen subjektiivisuutta, kun haluan selvittää, mitä hän

ajattelee valvotusta koevapaudesta, sosiaalisesta tuesta, kontrollista ja sosiaalisesta verkostosta. Aineiston keruumenetelmänä aion käyttää puolistrukturoitua teemahaastattelua. Mielestäni saan kiinnostavimman aineiston, kun haastattelen vankeja yksitellen, koska jos ryhmässä haastattelin, niin ryhmällä voi olla vaikutusta yksilön mieliteeseen. Haastattelussa molemmat osapuolet vaikuttavat toisiinsa. Tutkija pyrkii haastattelutilanteessa saamaan selville haastateltavilta tutkijaa itseään kiinnostavat asiat. (Kallinen ym., 2015, 40.) Roughton (2005) mukaan haittapuolena yksilöhaastattelussa on se, että tilanne voi vaikuttaa keinotekoiselta, koska vanki on irti niin sanotusta normaalitilanteestaan, niin huomio voi kiinnittyä kysymyksiin sekä tutkimuksen tutkijaan.

Luvat haastatteluun hankin vangeilta henkilökohtaisesti (liite 1), kun tapasin heidät ensimmäisen kerran ja samalla selvitin heille, miten käsittelen tutkimusaineistoa tutkimustani tehdessä. Sain vangeilta luvan äänittää haastattelut. Mukanani oli äänityslaitte, joka koko ajan äänitti haastattelua pöydällä. Se oli sopivan pieni, jotta se ei vienyt vangin huomiota kysymyksiä tehdessäni. Osan vangeista haastattelin heidän kotonaan, osan yleisessä paikassa ja laitoksessa. Useimmiten haastattelin vankeja kahden kesken, mutta poikkeuksiakin oli. Eräessä tapauksessa vaimo oli mukana haastattelussa, hän ei kuitenkaan vaikuttanut haastattelun tekemisessä, vaan hän istui puhumattomana samassa tilassa meidän kanssamme. Toisessa tapauksessa loppuajasta haastattelua mukana oli laitoksen hoitohenkilö. Yhdessä tapauksessa vanki oli vapautunut edellisenä päivänä, mutta halusi kuitenkin osallistua tutkimukseeni. En kertonut vangeille olevani silloin vankilan erityisohjaaja ja tekeväni myös itse näitä valvotun koevapauden suunnitelmia. Se, miksi en kertonut omaa ammattiani vangeille, johtui siitä, että en halunnut oman ammattini vaikuttavan haastatteluihin.

Pyrin rentoon tilanteeseen haastatellessani ja ensimmäinen kysymykseni olikin, että millainen hänen tavallinen päivänsä oli valvotussa koevapaudessa. Vangit kertoivat vapaasti, miten heidän päivänsä sujuvat tavallisesti valvotussa koevapaudessa. Tämä vapautti tilannetta ja turha jännitys jäi pois, tällä tavoin sain luottamusta välillämme vahvistettua. Haastattelutilanteet olivat leppoisia ja valvotussa koevapaudessa olevien vankien kanssa oli helppo jutella, ja he kertoivat avoimesti kokemuksistaan valvotun koevapauden aikana, joten ei tullut tunnetta, että tilanne olisi ollut väkinäinen.

Haastattelut kestivät 45 minuutista 75 minuuttiin riippuen siitä, kuinka puhelias haastateltava oli. Teemoina haastatteluissa ovat asuminen, toimeentulo, toiminta, mielen-terveyspalvelut, päihdetyöpalvelut, sosiaalinen tuki ja kontrolli. Haastatteluista muodostui 35 sivua tekstiä, jotka litteroin myöhemmin.

Formaaliudessaan teemahaastattelu sijoittuu lomakehaastattelun ja avoimen haastattelun väliin. Haastatteluissa ei ole tarkkoja, yksityiskohtaisia ja valmiiksi muotoiltujen kysymysten kautta etenevää keskustelua. Keskustelu etenee väljemmin kohdentuen ennalta suunniteltuihin teemoihin. Aihepiiriin tutustumisen pohjalta valmistellut teemat olivat kaikille haastateltaville samoja, niissä liikutaan joustavasti ilman tiukkaan määriteltyä etenemisreittiä. (Hirsjärvi & Hurme 2001, 47–48, 66, Eskola & Suoranta 2000, 86–87.) Ihmisten tulkinnat pyritään huomioimaan ja mikä on sen merkityksenanto. Ihmisten annetaan puhua vapaasti, ennalta päätetyt teemat keskustellaan kaikkien tutkittavien kanssa. Teemahaastattelun etuna kyselytutkimukseen verrattuna voidaan pitää sitä, että voi olla varma keneltä haluttu tieto saadaan (LoBiondo-Wood & Haber, 303.)

Teemoista keskusteluun ei ole tiettyä järjestystä, eikä kaikkien haastateltavien kanssa puhuta kaikista asioista samassa laajuudessa. Tulee olla lyhyet muistiinpanot käsiteltävistä teemoista, jotta haastattelija voi keskittyä keskusteluun. Asioista ei esitetä pikutarkkoja kysymyksiä eikä paperilta lukien. Teemahaastattelu on sopiva haastattelu-
muoto silloin, kun halutaan tietoa vähän tunnetusta ilmiöstä ja asioista. Teemahaastattelun edellytyksenä on, että aihepiiriin on perehdytty huolellisesti ja haastateltavien tilanteen tuntemista, jotta haastattelussa käydään tietyt teemat läpi.

Tutkittaviksi osallistuvia ei saisi valita satunnaisesti, vaan valita sellaiset henkilöt, joilta parhaiten uskotaan saatavan aineistoa kiinnostuksen kohteena olevista asioista. Teemahaastattelun suosio perustuu siihen, että haastattelija antaa vastaajalle vapauden haastateltavan puheelle. Tulee ottaa huomioon, että ennakkoon asettamat teemat, jotka aineistoa analysoimalla osoittautuvat tutkimusaihetta jäsentäväksi eivät ole samat kuin mitkä teemat on aluksi asettanut. Teemahaastattelua ei tarvitse analysoida tietyllä tavalla, vaikka teemoittelu ja tyypittely on tavallista kyseiselle haastattelutyypille

Huolellinen paneutuminen tutkimuksen aihepiiriin eli teemoihin syntyivät paneutumisesta aiemman kirjallisuuden ja tutkimusmateriaalin avulla. Teemahaastatteluissa tulee edetä tiettyjen keskeisten teemojen ja niihin liittyvien tarkentavien kysymysten ohjaamina. Tarkoituksena oli löytää merkityksellisiä vastauksia tutkimuksen tarkoituksen ja tutkimuskysymysten mukaisesti. Valitut teemat tulee liittää tutkimuksen yleiseen viitekehykseen. (Tuomi & Sarajärvi 2003, 75.) Haastattelurunko (liite 2) ohjasi haastattelutilanteita ja niistä haastatteluista ja teoriaosuudesta kokosin tutkimuskatsauksen. Tutkimushaastattelujani ohjanneet keskeiset teemat liittyivät valvotussa koevapaudessa olevien vankien mahdollisuuksiin ja haasteisiin liittyä takaisin yhteiskuntaan kärsittyään tuomionsa.

Valitsin tutkimukseni ja haastatteluaineiston analysointimenetelmäksi sisällönanalyysin. Siinä aineistoa tarkastellaan eritellen, haetaan yhtäläisyyksiä ja eroja sekä tiivistetään niitä tuloksiksi. Sisällönanalyysi on nähty laadullisen aineiston perusanalyysimenetelmänä. Sisällönanalyysi on tekstianalyysiä, jossa tarkastellaan jo valmiiksi tekstimuotoisia tai sellaiseksi muutettuja aineistoja. Analysoimalla aineistoja pyritään muodostamaan tutkittavasta ilmiöstä tiivistetty kuvaus, joka puolestaan kytkee ilmiöt laajempiin konteksteihin ja muihin aiheita koskeviin tutkimustuloksiin. Laadullinen tutkimus voidaan nähdä konkreettisena ja syvällisenä sekä vuorovaikutuksessa tapahtuvana. (Tuomi & Sarajärvi 2012, 105.) Näiden kaltaisena se on ohjannut myös omaa tutkimusprosessiani.

Menetelmiä sisällönanalyysissä ovat tyypittely, luokittelu ja teemoittelu. Teemahaastattelun analyysissä teemoittelu on sopiva vaihtoehto, ja sitä hyödynsin myös tässä tutkimuksessa. Olen pilkkonut ja ryhmitellyt aineistoani aihepiirien mukaisesti. Pyrkimykseni on ollut pelkistää aineistoa olennaisiin asioihin. Olen vertaillut eri teemojen esiintymistä aineistossa, ja tämän avulla olen pyrkinyt tavoittamaan aineistojen merkitystä ja ydintä. Tällä tavalla olen voinut tarkastella tiettyjä samankaltaisuuksia. Tutkimukseni on luonteeltaan aineistolähtöinen. Tutkimushaastatteluja ovat ohjanneet syntyneet teemat, jotka ovat toimineet ohjaavina elementteinä analysointivaiheessa. Olen antanut aineiston ohjata tutkimusanalyysivaiheessa ja antanut sille mahdollisuuden nostaa esille uusia yllättäviäkin ilmiöitä.

Teema-analyysia tehdään usein haastatteluaineistosta. Pitää muistaa, että haastattelun teemat eivät ole sama asia kuin analyysin tuloksena syntyvä aineiston teemoittelu.

(Hirsjärvi & Hurme 2015). Teemoittelu on tutkimukseni varsinainen analyysimenetelmä, sen avulla pyrin hahmottamaan ja nostamaan esiin keskeisiä piirteitä, joita haastatteluissa nousi esiin. Tutkimukseni tutkittavat aiheet olivat asuminen, perhe, perheen ja sosiaalisen verkoston tuki, sekä kontrolli. Nämä teemat olivat alusta alkaen tutkimuksen punaisena lankana ja sellaisena ne pysyivät eli lopputulos oli juuri sellainen, kun olin ajatellutkin alun perin.

Aineiston analyysissä keskityin pääosin tarkastelemaan niitä piirteitä, jotka nousivat esille useilla haastateltavalla. Samalla aineiston analyysissä etsin aineistosta kuitenkin myös eroavaisuuksia, koska se on yksi aineiston sisällönanalyysin tavoite. Aineistoa näin yhdistelemällä pyrin löytämään teemojen välillä esiintyvää säännönmukaisuutta tai samankaltaisuutta unohtamatta niitä pieniä eroavaisuuksia, joita esiin oli noussut tutkimuksen edistyessä. Tarkoitukseni oli nostaa esille tiettyä teemaa kuvaavia näkemyksiä. Teemahaastattelulla keräämäni aineisto oli suhteellisen helppo pilkkoa, koska haastatteluja ohjanneet teemat muodostivat jo pelkästään jäsennetyn aineiston. (Tuomi & Sarajärvi 2003.)

4.3 Tutkimuksen eettisyys

Tutkijalla on tutkimusprosessia koskevia valintoja tehdessään paljon mahdollisuuksia, mutta kuitenkin vapauden käänköpuolella on tutkijan vastuu. Tutkijan vastuulla on esimerkiksi se, ettei tutkittavien hyvinvointi vaarannu tutkimukseen osallistumisesta. Tutkijan asema suhteessa tutkittaviin voi olla ongelmallinen, koska tutkittavilta saatua tietoa jostakin ilmiöstä, vaikuttamatta kuitenkaan tuotettuun tietoon itse. Tämän vuoksi ollaan objektiivisuuden ja subjektiivisuuskysymysten äärellä. Objektiivisuus edellyttää sitä, että tutkija katsoo tutkimuskohdetta ja – ilmiötä ulkoapäin, puolueetoman sivustakatsojan näkökulmasta (Eskola & Suoranta 1998, 17).

Täydellinen objektiivisuus ei kuitenkaan ole mahdollista, koska kukaan ei voi irrottautua itsestään ja sulkea pois täysin omaa ajatteluaan. Riittää, että tutkija pyrkii aktiivisesti tiedostamaan omat asenteensa ja uskomuksensa, ja yrittää parhaansa mukaan toimia niin, etteivät ne vaikuttaisi tutkimukseen liiaksi. Tutkijan asemassa keskeisintä on luottamus, koska tutkittavien on pystyttävä luottamaan siihen, että heidän anonymiteettinsä säilyy ja heille kerrotaan rehellisesti tutkimuksen tarkoituksista ja mahdollisista vaikutuksista. En kuitenkaan kertonut heille omaa ammattiani ja sitä, että tunnen

valvottuun koevapauteen liittyvät asiat, koska en halunnut sen vaikuttavan haastatteluihin.

Tutkijan tulee tutkimuksen jokaisessa vaiheessa alkupohdinnoista tutkimuksen julkaisemiseen asti miettiä eettisyyteen liittyviä asioita. Eettisesti kestäväälle tutkimukselle on olennaista, että tutkija pohtii valintojensa kestävyyttä ja seurauksia, joita valinnoista syntyy. Menetelmävalinta jo on sellainen asia, joka vaatii tutkijaa ajattelemaan ja tulkitsemaan asioita tietyllä tavalla. (Pohjola 2007, 12–22.) Hyvä tieteellinen käytäntö tarkoittaa eettisesti kestävästä menetelmävalinnasta lisäksi sen, että tutkija kantaa vastuun eettisyydestä ja kerää aineiston eettisesti kestäväällä tavalla. Tutkimuksen tavoitteena on luoda uutta todellisuuskuvaa, jolloin tutkija kantaa vastuun tutkimuksestaan sekä aineistolle että tutkimuksen osallistujille. (Vilkkä 2005.)

Valvotussa koevapaudessa olevien tutkimuksen tekeminen menee hyvin lähelle ihmisen sisintä ja sen vuoksi voi sanoa, että tutkimusta tehdessä ollaan sensitiivisellä alueella ja tutkijan tulee ottaa se huomioon tehdessään tutkimusta. Ollaan kohderyhmän eettisten kysymysten äärellä ja kysymysten huolellinen huomioonottaminen on tärkeää tutkittavien vuoksi sekä myös onnistuneen tutkimusprosessin turvaamiseksi. Keskustellaan myös tutkittavien antamista suostumuksista tutkimukseen osallistumiseksi ja tämä on aina tärkeä eettinen kysymys, kuitenkin erilaiset tutkimuslupakäytännöt ovat usein sensitiivistä tutkimusta tehtäessä vielä keskeisemmässä roolissa. (Kallinen ym., 2015, 141–142.)

Eettiset kysymykset tulee huomioida tutkimuksen suunnitteluvaiheessa, niin aineiston keruussa kuin analyysissä ja raportoinnissa. Tutkijan tulee huolellisesti miettiä, millainen suhtautuminen hänellä on tutkimukseen osallistuvia kohtaan ja tulee myös muun muassa välttää haittojen ja riskien aiheuttamista tutkittaville (Vakimo 2010).

Eettisessä tutkimuksessa on kunnioitettava tutkittavien henkilöiden ihmisarvoa ja oikeuksia, mikä asettaa rajoituksia sille, minkälaisia tutkimuksia voidaan tehdä. Tutkimus voi olla eettisesti hyväksyttävää ja luotettavaa ja sen tulokset uskottavia vain, jos tutkimus suoritetaan hyvän tieteellisen käytännön edellyttämällä tavalla. Lainsäädäntö määrittelee rajat ja ohjeiden noudattaminen on tutkijayhteisön itsesäätelyä. Hyvä tieteellinen käytäntö on myös osa tutkimusorganisaatioiden laatujärjestelmää. Tutkimuksessa tulee noudattaa rehellisyyttä, yleistä huolellisuutta ja tarkkuutta, tulosten

tallentamisessa ja esittämisessä sekä tutkimuksen ja tulosten arvioinneissa. Tutkijan tulee huomioida muiden tutkijoiden työt ja saavutukset asianmukaisella tavalla huomioon ottaen niin, että kunnioittavat muiden tutkijoiden tekemää työtä ja viittaavat heidän julkaisuihinsa asianmukaisella tavalla ja antavat heidän saavutuksilleen niille kuuluvan arvon ja merkityksen omassa tutkimuksessa ja sen tuloksia julkaistessaan. (Tutkimuseettinen neuvottelukunta.)

Tunnisteellisen aineistonsuojaamisen suunnittelin huolella. Tutkittavien yksityisyyden suojaaja ei saa vaarantaa aineiston huolimattomalla säilyttämisellä tai suojaamattomilla sähköisillä siirroilla. Kun tutkittavien henkilötietoja ei enää tarvita itse aineiston analyysissä ja niiden säilyttämiselle ei ole tutkimuksellista perustetta, niin hävitän tunnisteteolliset paperiaineistot ja sähköiset aineistot poistan tai muutan. Jatkoyhteydenottoja varten säilytettävät tutkittavien tunnistetiedot suojaan ja säilytän analysoitavasta aineistosta erillään.

Itse toteutin tutkielmassani eettisyyttä siten, että haastatteluaineiston olen säilyttänyt huolellisesti sellaisessa paikassa, ettei kukaan pääse siihen käsiksi. Tieto, jonka olen heiltä saanut, ei ole minun kauttani joutunut millekään muulle taholle. Ainoastaan minä olen tietoja käsitellyt analysoidessani sitä. Noudatin eettisiä periaatteita haastatteluja tehdessäni ja otin huomioon salassapitovelvollisuuden. En käytä raportoidessani tutkimusta haastateltavien omia nimiä, tai sellaista viitettä, josta heidät voi tunnistaa.

Tutkimusaloitusprosessi vei aikaa aluksi, kun valintoja on tehtävä, eikä oikein tiedä mihin valintoihin tulisi päätyä, jotta saa tuotettua tietoa parhaiten omasta tutkimuskohteesta. Omassa tutkielmassani valintojen pohdinta on ollut koko ajan esillä ja niitä on pitänyt jatkuvasti tarkentaa. Laadulliseen tutkimustapaan päädyin, koska mielestäni se sopi parhaiten selvittämään valvotussa koevapaudessa olevien vankien sosiaalisen verkoston ja kontrollin merkityksen.

Aineiston hankintamenetelmä oli heti selvillä, koska vankeja haastatteleamalla saan parhaan tiedon heidän kokemuksistaan. Tällä tavalla olen myös varma, että tieto tulee juuri oikealta taholta. Ryhmähaastattelun hylkäsin sen vuoksi, koska olisi ollut mahdollonta saada heitä samaan paikkaan ja samaan aikaan. Vangit asuvat etäällä toisistaan ja valvotussa koevapaudessa olevan vangin on anottava vankilalta lupa, jos he poistuvat heille määritellyltä alueelta. Toisaalta ryhmällä olisi ehkä ollut vaikutuksensa

haastattelujen tulokseen. Silloin ehkä monikaan ei olisi uskaltanut tuoda julki omia mielipiteitään. Valitsin tutkimukseni haastattelutavaksi yksilöhaastattelun jo senkin vuoksi, koska aihe on sensitiivinen. Yksilöhaastattelussa haastateltava voi kertoa omista kokemuksistaan, johon ei toisen henkilön läsnäolo saa vaikuttaa (Kallinen ym., 2015, 57).

Eettiset kysymykset laadullisessa tutkimuksessa liittyvät tutkimuksen kaikkiin vaiheisiin aihevalinnasta tutkimustulosten julkaisuun ja aineistojen arkistointiin. Eettisesti haastaviin tilanteisiin mikään ohje ei kuitenkaan anna ratkaisuja. Tutkimus, joka kohdistuu ihmiseen, eettisyys on lopulta hyvin konkreettista. Käytännössä eettisyys punnitaan tilanteissa, joissa tutkittavat kohdataan, ja lopulta kun kirjoitetaan heitä koskevia tutkimustuloksia. Tämän vuoksi on tärkeää se, miten tutkijat tutkimusryhmien jäseninä toimivat. (Vakimo 2010.)

Valvotussa koevapaudessa olevien elämää rajoitetaan liikkumisen ja heille suunnitellun rangaistusajansuunnitelman puitteissa suhteellisen paljon. Rajoitustoimet ja kontrolli vaativat koko ajan eettistä punnintaa, kun valvottua koevapautta suunnitellaan.

5 Tutkimustulokset

Tutkimusaineiston analysoinnin myötä syntyneet tutkimustulokset esittelen tässä luvussa. Tutkimuksen tarkoituksena on tuoda esiin tutkittavien oma ääni, joten ensimmäisenä tarkoituksena on pitäytyä tutkittavien omissa tulkinnoissaan. Aineistosta esiin nousseiden huomioiden avulla olen jakanut tämän pienempiin osiin. Aluksi tarkastelen vangin sosiaalisen verkoston merkitystä hänen siirtyessä takaisin vapauteen. Toisessa osiossa tarkastelussa on se, miten vanki on kokenut viranomaisten taholta tulleen ohjauksen ja tuen. Kolmannessa osiossa tarkastellaan kontrollin merkitystä vankilasta vapautumisen jälkeen ja kehittämisen mahdollisuuksia valvotun koevapauden suhteen.

5.1 Sosiaalisen verkoston ja tuen merkitys valvotussa koevapaudessa

Osa haastateltavista kokee tuen saannin tärkeänä asiana. Sosiaalinen pääoma on valvottuun koevapauteen vapautuvilla vangeilla erilainen, toisella se liittyy perheeseen ja toisella ystävä- ja kaveripiiriin. Sosiaalinen pääoma määritellään resursseiksi ja sijoituksiksi, jotta ihmisellä on mahdollisuus selvittää suhteissa sosiaalisessa elämässään. Luottamuksen kehittyminen toimintoihin ja suhteisiin nähdään erittäin tärkeänä. (Lin 2000, Ruuskanen 2001, 3–4.) Jokaisen sosiaalinen verkosto pitää sisällään erilaisia normeja ja arvoja ja näihin normeihin ja arvoihin takaisin sitoutuminen on usein vaahtunut muuttumista, koska rikollisista normeista ja arvoista tulee luopua, jotta yhteiskuntaan takaisin palaaminen onnistuu parhaalla tavalla. Parantuneen sosiaalisen verkostoitumisen on nähty muuttavan yhteenkuuluvaisuutta ja toimintaa, kun sosiaaliset suhteet muuttuvat, joten ei olla enää yhteydessä epätoivottuihin henkilöihin. Tällä tavoin henkilö voi saavuttaa itselleen enemmän sosiaalista tukea erilaisissa elämän ongelmatilanteissa.

Asunto, johon valvottuun koevapauteen lähtevä palaa on tärkeässä roolissa. Osa valvottuun koevapauteen lähtijöistä palaa perheen pariin ja siihen asuntoon, sekä paikkaan mistä on vankilaan lähtenyt.

”Itellä on onnellinen tilanne, että perhe on pysynyt kasassa niin, että ihan kotona perheen kanssa. Samaan osoitteeseen muutin mistä lähdinkin, kyllä.” (M5)

Perheen merkitys korostuu monenkin mielestä, koti perheen kanssa on paras paikka, minne tulla vankeuden jälkeen jatkamaan elämää vankeuden jälkeen ja sopeutumisessa takaisin yhteiskunnan jäseneksi. Perhe on saanut tietoa siitä, mitä valvottu koevapaus merkitsee vangin kannalta. Heiltä on saatu suostumus siihen, että vanki voi sijoittua asumaan samaan osoitteeseen heidän kanssaan. Perheen jäsenillä on oikeus perua suostumus, jos osoittautuu, että vanki ei noudata sovittuja ehtoja.

Vangit tarvitsevat tukea, kun he kiinnittyvät takaisin yhteiskuntaan vankeustuomion jälkeen, koska jo lyhyelläkin tuomiolla on merkitystä vankien tulevaisuuteen. Vastaukseksi sain seuraavanlaisia esimerkkejä kysyessäni mikä merkitys läheisillä on, kun he lähtevät valvottuun koevapauteen.

”Siviilipuolelta perheeltä sai tukea. ...kyllähän ne on niinku tuota lähi-ihmiset niinku kaivanneet tai mun läsnäoloa mä koen sen hyvänä asiana...ei ole mitään negatiivista tullut vastaan... ei ole semmoista läheistä että olis sanonut, että voi helekatti, ekkö sä oo nyt niinku väärässä paikassa”. (M3)

”Oon saanu tukea heiltä ja...ja voimiakin oon saanut tosi paljon siihen, että on tosi iso merkitys, että niinku vanhempi lähenee ja on hyvä suhde.sisarusten kans paremmat välit ennen kuin mä vankilaan esimerkiksi jouduin”. (M6)

Suuri osa vangeista toi esille sen, että läheisillä ihmisillä on suuri merkitys heidän vapautuessaan vankilasta ja sillä on merkitystä, miten heidät otetaan vastaan takaisin yhteiskuntaan (Törrönen 2012, 19–21). Omaan sosiaaliseen verkostoon tukeutuminen tuntuu luontevimmalta silloin, kun hätä on suurin. Perheenjäsenten antama luottamus valvotussa koevapaudessa olevalle vangille tuottaa vangille lisää resursseja selviytyä paluussaan takaisin perheen pariin. Raunio (2006) on sitä mieltä, että toimiva luottamus perheen eri jäsenten välillä tuottaa valvotussa koevapaudessa olevalle vangille suurta merkitystä ja sille, että hänellä on mahdollisuus selvittää jatkossa rikokset.

Perhe koetaan tässä tapauksessa kaikkein tärkeimpänä tukena yhteiskuntaan takaisin kiinnittyessä. Perheen tuki toimii ehkäisevänä rikoksiin osallistumisesta ja samalla se ehkäisee syrjäytymistä. Samalla perhe on auttamassa, kun valvotussa koevapaudessa oleva vanki muodostaa rakentavaa suhdetta yhteiskuntaan ja lähellä oleviin ihmisiin (Hearn 2010, 7–8 ja Lafferty ym., 2015). Yleensä nähdään, että huono-osaisuus yhteiskunnassa on rikollistaustaisilla yleistä ja heidän sosiaalinen pääomansa on jäänyt

muodostumatta sosiaalisiksi hyvin toimiviksi suhteiksi. Se, että perhe hyväksyy hänet takaisin kotiyhteisöön, on tukitoimena mitä suurin ja kaveripiirin merkitys nousee myös korkeaan arvoon.

Valvotun koevapauden valmistelussa kiinnitetään huomiota vangin sosiaalisiin sidoksiin ja elämäntapaan. Läheisillä, joilla ei ole rikostaustaa tai päihdeongelmaa on keskeinen rooli tuen antajina vankeusrangaistuksen aikana, ja heillä on suuri merkitys myös vangin vapautuessa. Vangit näkevät, että perhe on tärkeimmässä roolissa, kun vapautuvat takaisin yhteiskuntaan valvotun koevapauden kautta. (Bergman 2011, 1.6.) Perhe muodostaa vangille myös tärkeän merkityksen vankilassa ollessa. Perheen tuki auttaa tuomion suorittamista onnistuneesti. Hyvät suhteet perheeseen ja sosiaaliseen kanssakäymiseen yhteisössä kuitenkin parantavat vangin selviytymistä ja elämän hallintaa hänen vankilastansa pääsyn jälkeen. Perhe tuo elämään mielekkyyttä ja perheeltä saa tukea vapautumisen jälkeen. Se motivoi myös rikoksettomaan elämään. (Portti vapauteen Elisa Bergman 1.6.2011.)

Rikosseuraamusviraston työryhmän mukaan vangin perhe ja muut sosiaaliset suhteet ovat vahvasti yhteydessä uusien rikosten ehkäisyyn sekä toisaalta uusintarikollisuuden riskiin, jos vangin sosiaalisessa verkostossa ylläpidetään rikoskeskeistä elämäntapaa. (Vangin perhe tärkeä uusintarikollisuuden vähentämisessä 2004). Jokaisen yksilön sosiaaliseen pääomaan kuuluvat läheisesti yleensä perhe ja sukulaiset. Samalla perhe estää uudelleen joutumisen rikosten kierteeseen.

Osalla vangeista ei ole olemassa perhettä enää, joten kaveri- ja ystäväpiiri nähdään olevan suuressa roolissa, kun heidän on aika palata takaisin yhteiskunnan jäseneksi. Osalla haastatelluista kaveripiiri on supistunut, suuri osa koki, että kaveri/ystäväpiiri on pysynyt ennallaan, eikä vankilatuomiolla ole ollut merkitystä heidän suhteisiinsa. (Laine 2005, 144–145.) Sellaisia vankeja, joilla ei ole perhettä, heitä on paljon ja silloin heitä tukee lähipiiri. Lähiyhteisössä on ystäviä ja kavereita näiden merkitys nousee korkeaan arvoon myös, kun vanki siirtyy takaisin yhteiskunnan jäseneksi. Ympäristön suhtautuminen vaikuttaa siihen, miten vanki itse ajattelee normeista sekä säännöistä ja tähän tulee kiinnittää huomiota jo vangin vankilassa ollessa.

Elämässä on asioita, joita vangin pitäisi osata tehdä ihan omaehtoisesti. On toki poikkeuksia, jossa vanki selviää näistä toiminnoista ihan hyvin. Martta-liitto käy

vankilassa opettamassa ruuanlaittoa vangeille, ja nämä ovat suosittuja ruuanlaittokursseja vankien keskuudessa. Myös rahankäytössä ja vaatehuollossa tarvitaan kurssien järjestämistä.

”Valmennus siviiliin vaatehuollossa, ruuanlaitossa ja rahankäytössä, jos on lähdössä koevapauteen. Henkilökunnan pitäis ehottomasti enemmän tuputtaa..” (M3)

Jokapäiväiseen toimintaan tulisi vankia ohjata jo vankilassa, jotta selviytyy ruuanlaitosta, rahankäytöstä ja vaatehuollosta. Monella vangilla eivät ole kyvyt ja tavat sillä tasolla, että nämä asiat tulisi hoidettua ihan helposti. Tämä vaatii myös vangilta motivoituneisuutta, jotta hän selviää näistä toiminnoista.

Tehdään valvotun koevapauden suunnitelmia siten, että esimerkiksi kielletään henkilöä tapaamasta sellaisia henkilöitä, joilla on vaikutusta rikolliseen toimintaan suuntautumisessa myönteisesti, koska sillä nähdään olevan vaikutusta myös valvotun koevapauden onnistumiseksi. Vankilan pyrkimys on palauttaa valvottuun koevapauteen siirtyviä vankeja palaamaan yhteiskuntakelpoisina jäseninä ja tukea vankilan tulee tukea heitä siinä mahdollisimman hyvin.

Ympäristöjen suhtautumiset ovat yleensä monenlaisia. On vastaan ja puolesta vangin valvottua koevapautta vastaan. Jos vastustetaan valvottua koevapautta, se näkyy yleensä syrjäyttävänä toimintana. On kuitenkin yhteisöjä, joissa vanki hyväksytään osaksi yhteiskuntaa. Luottamus yhteiskunnan muihin jäseniin nähdään erittäin tärkeänä asiana ja yleensä ympäristö esimerkiksi pienillä paikkakunnilla tuntee henkilön, jos henkilö koetaan positiiviseksi, niin siitä nousee luottamus valvotussa koevapaudessa olevaa vankia kohtaan.

”..ei tässä näitten oo tultu tutuksi, mitä nyt tässä noita lähinaapureita joita tässä nyt päivittäin kävis. Joku tuttu on kyllä ollut ja ne, minä vaan olen selevittänyt ja näyttänyt pannan ja sanonu, että tällai mun pitää tässä nyt elää. Kyllä ne on osannu siihen suhtautua” (M2)

”Ystäväpiiri on karsiutunut tietenk... mikä on niinku työelämän ystävä ja mikä on tuttu kaveri ja mikä työhön liittyvä tuttavuus. Hirveästi se on karsiutunut.” (M4)

Sosiaalisesta ystäväpiiristä osa katoaa ja osa tuntee vangin, eikä tuomio heidän taapaansa toimia vangin kanssa ole vaikuttanut. Perheen, ystävien ja kavereiden

tapaaminen nähtiin erittäin tärkeänä siirryttäessä valvotun koevapauden kautta takaisin yhteiskunnan jäseneksi. Sosiaalisen ympäristön nähtiin toimivan erittäin hyvänä sopeuttajana takaisin niin sanottuun normaaliin elämään. Hyvänä nähtiin myös, että vankilan jälkeen ovat sosiaaliset suhteet parantuneet suhteessa esimerkiksi perheeseen. Kaveripiirin tapa toimia yhteiskunnassa voi ohjata toimimaan yhteiskunnan sääntöjen mukaan riippuen siitä millaiset arvot ja normit kaveripiirillä ovat.

Useimmat tutkimuksessani mukana olleet ovat menneet takaisin siihen työpaikkaan, mistä ovat lähteneet vankeusrangaistusta suorittamaan. Vankilan tukihenkilö on yhteydessä työnantajaan ja sopii työtehtävät yhdessä työnantajan ja vangin kanssa. Usein se on niin, että työtehtävät ovat samat, eikä niihin tule muutoksia vankeusajan jälkeenkään. Sovitaan työajat ja, että työaika on riittävä valvotun koevapauden vaadittujen toiminta-aikojen suhteen. Enimmäkseen työntekijöiden työaika on niin sanotusti samanlainen kuin se oli aiemminkin ennen vankilatuomiota.

”Teen työtä ansaitakseni palkkani ja se jopa minulle maksetaan. En ole sosiaalisen tuen varassa. On olemassa hirveän isot taloudelliset haasteet. Yhdessä yritetään päästä vaimon kanssa eteenpäin. Omasta elämästä tulee taloudellinen osasto täysin” (M5)

”Taloudellinen tuki on täysin järjestetty oman työn kautta.” (M3)

Tähän tutkimukseen osallistuneet hoitavat lähes kaikki itse oman toimeentulonsa, eikä heidän ole tarvinnut tukeutua sosiaalitoimen apuun. Työn merkitys toimeentulon saamiseksi ilman TE-toimiston tukea on tärkeää. Työ koetaan valvotussa koevapaudessa olevien vankien toimeentulon lähteenä, ja nähdään, että voidakseen turvalta toimeentulo joutuu tekemään myös sellaista työtä mikä ei oikein innosta ja tuntuu jopa ikävältä. Sellaiset valvotussa koevapaudessa olevat vangit, näkevät tärkeänä töissä olevan työkavereiden seuran ja tuttavapiiri on pieni sekä sukulaisia on pieni määrä. Työpaikka voi olla ainut paikka, missä voi tuntea kuuluvansa kaveriporukkaan. Ihmiselle on suuri merkitys mielihyvän ja onnistumisen kokemukset, koska työssä onnistuminen on tärkeää itsetunnon kohottamisen vuoksi.

Vapaa-ajan harrastukset ovat osalla hyvin vähissä. Vapaa-ajan harrastukset liittyvät jokapäiväiseen toimintaan, kuten asunnon lämmittämiseen ja muuhun toimintaan.

”Päivä tulee touhuttua tuossa töissä, niin meen kotia, siinä syöpästään ja sitten vähän pötkötellään ja sitten saatan lähetä polttopuita tekkeen ja lämmittään kattilat, että riittää pesuveet. Kesäaikaan paljon käyään niinku ajelemassatai jossakin tällöisessä.”(M5)

Vapaa-ajan toiminnot ovat tärkeitä kenelle tahansa jäsenelle yhteisössä, kuten myös valvotussa koevapaudessa olevalle. Ne tuovat elämään tietynlaista kiinnittymistä perheeseen ja sen yhteisöllisyyteen. Vapaa-ajan merkitys korostuu tavassa virkistää ja tuottaa palautumista keholle ja psyykelle. Kaikki toiminnot eivät virkistä, toisaalta virkistäviin harrastuksiin ei aina osata suuntautua. Eli vapaa-ajan toiminta voidaan käsitellä monella tavalla. Toiselle riittää pelkkä rauhallinen kotielämä perheen parissa, toiselle sen pitää olla raskasta raatamista ja aikaa vievää.

Vapaa-ajan toiminnalla pyritään palauttamaan henkinen ja fyysinen tila kuormitusta edeltävälle tasolle. Kuormituksesta palaudutaan arjen vapaa-ajan ja lomien aikana. Vankilassa vietetyn ajanjakson jälkeen on tärkeää palautua niin sanottuun normaaliin elämään. Palautumisen tarkoituksena täydentää kuluneita voimavaroja. Itseä miellyttävien asioiden tekeminen edistää ihmisen hyvinvointia.

5.2 Viranomaisten tuki valvotussa koevapaudessa olevalle vangille

Vankilasääntöjen mukaan vankilaviranomaisten velvollisuus on tehdä yhteistyötä vapautettuja vankeja valvovien ja auttavien palvelutarjoajien ja viranomaisten kanssa sen vuoksi, että vankeusvangit saavat parhaan mahdollisuuden sijoittua takaisin yhteiskuntaan (Euroopan neuvoston sääntöjen osa VIII, kohta 107, 4).

Aineistossa tulee esiin yhtenä auttajien tahona vangille, joka on valvotussa koevapaudessa vankilan erityisohjaaja tai sosiaalityöntekijä. Vangit kertoivat kokemuksistaan avunsaannista vankilan henkilökunnan taholta ja nämä kokemukset ovat sekä positiivisia, että negatiivisia. Usein vangilla ei ole asuntoa, eikä tarvittavia huonekaluja, tällöin vankilan sosiaalityöntekijä/erityisohjaaja auttaa vankia saamaan tarvittavat elinolosuhteet, jotta valvottu koevapaus mahdollistuu.

”....vankilassa hankitaan asunto niille joilla ei asuntoa ole, ja tuki vankilasta tulee poikkeuksetta. Puhuttiin lähtiisä kaikista nuista, mitä tukia voi saada ja kyllä sillai on tiedossa kaikki...kun vapautuu vankilasta niin kyllä se on ihmeissään, mitä hän täällä tekee...täällä

koevapaudessa pystyy pikku hiljaa suhteuttamaan itteään siihen elämään...” (M 3)

Valmistelevan henkilön vankilassa tulee olla vangin tukena esimerkiksi silloin kun haetaan asuntoa. Yhdessä vangin kanssa tulee vangin mielipiteitä kuunnellen etsiä sopivaa asuntoa, joka käydään vangin kanssa tarkistamassa, että se on sopiva valvotun koevapauden ajaksi ja myöhemminkin, jos henkilö haluaa siinä asua. Mäkipään (2010, 195) mukaan käytännöt koevapausvalmisteluissa vaihtelevat vankiloittain ja vangit kokivat henkilökunnalta saamansa avun ja tuen eroavan koevapauden valmisteluissa.

Osa valvottuun koevapauteen hakeutuneista oli saanut riittävästi tukea ja opastusta koevapauden valmisteluiden aikana ja valvotussa koevapaudessa, kun taas osa on joutunut selvittämään lähes kaiken tarpeellisen itse. Riitta Granfelt WORK out projektin yhteydessä tehdyssä tutkimuksessaan (2008, 96) on tullut johtopäätökseen, että vankilassa alkava ja vangin vapauden jälkeen jatkuva asiakastyö, sekä sosiaalinen verkosto mahdollistaa nopean puuttumisen sekä intensiivisen tuen vangin joutuessa kriisitilanteeseen. Tällä tavalla voidaan estää vangin joutuminen vapautumisen jälkeisen elämän kaaokseen ja on voitu etsiä vaihtoehtoisia ratkaisuja, jos alkuperäinen suunnitelma on kariutunut. Erityisohjaaja on toiminut vankilasta vapautuneen vangin viranomaisverkostoissa lähityöntekijänä ja verkoston sisäisenä yhdyshenkilönä.

Kotikunnassa vangilla on mahdollisuus saada tarvitessaan sosiaalihuoltoa valvotussa koevapaudessa. Vangeilla on oikeus saada hyvää sosiaalihuoltoa ja asiakkaalla on oikeus myös hyvään kohteluun. (SHL 812/2000.) Heillä on oikeus saada hyvää palvelua siten, ettei heidän ihmisarvoaan loukata, sekä heidän vakaumustaan ja yksityisyyttään kunnioitetaan. Normaalisuusperiaatteen mukaan vankeusrangaistusta suorittavalle henkilölle kuuluvat samantasoiset palvelut kuin muillekin kansalaisille.

Aktivointisuunnitelma tehdään laissa säädetyt edellytykset täyttävälle asiakkaalle hänen työllistymisedellytystensä ja elämänhallintansa parantamiseksi. Työ- ja elinkeinotoimisto ja kunnan sosiaalityöntekijä yhteistyössä laativat aktivointisuunnitelman yhdessä asiakkaan kanssa. Suunnitelmassa sovitaan asiakkaan tarpeen mukaisista palveluista, jotka voivat olla työtarjouksia, julkisia työvoimapalveluita, kuntouttavaa työtoimintaa, muita sosiaalipalveluita sekä terveys-, kuntoutus- ja koulutuspalveluita. Kuntouttava työtoiminta järjestetään 3–24 kuukauden mittaiseksi jaksoksi kerrallaan. Asiakkaan on osallistuttava kuntouttavaan työtoimintaan vähintään yhden ja enintään

neljän päivän aikana kalenteriviikossa. Yhden päivän aikana kuntouttavan työtoiminnan tulee kestää vähintään neljä tuntia.

Aktivointisuunnitelman tekemisen jälkeen kotikunnassa katsotaan mikä olisi sovelias paikka suorittaa niin sanottua kuntouttavaa työtoimintaa. Vangilla on mahdollisuus vaikuttaa siihen, millainen aktivointisuunnitelma tehdään. Lisäksi kuntien aktivointitehtäviin kuuluvat osallistuminen työvoiman palvelukeskusten toimintaan, työttömien terveyspalveluiden järjestämiseen osana perusterveydenhuoltoa, työllistämistoimenpiteiden järjestämiseen kunnassa ja sosiaaliseen työtoimintaan. Kuten aiemminkin on kerrottu aktiivinen sosiaalipolitiikka sisältää kaikki ne toimet, joilla kunta tukee vaikeasti työllistyviä ja vajaakuntoisia kuntalaisia. Aktivointitoimenpiteissä usein korostuvat työllisyyspoliittiset tavoitteet, joiden taustalla on valtakunnassa harjoitettava työllisyys- ja talouspolitiikka.

Sosiaaliset tavoitteet ovat usein epäselviä tai niitä ei ole asetettu lainkaan tai ne ovat yhteneväisiä työllisyyspoliittisen tavoitteiden kanssa (Karjalainen ym.. 2010). Tuusa (2005, 14) toteaa, että suomalaisen sosiaali- ja työvoimapolitiikan myötäilevän EU:ssa muotoutunutta sosiaalipoliittista ideologiaa, jonka tarkoituksena on siirtää ihmiset sosiaalivetoisesta elämästä palkkatyövetoiseen elämään. Nykyään korostetaan sosiaalisten oikeuksien rinnalla enenevässä määrin kansalaisten sosiaalisia velvollisuuksia ja omatoimisuutta. Kuntouttavan työtoiminnan toimintapaikka on julkiselta puolelta esimerkiksi kunnan järjestämää toimintaa. Jos ei ole oikeutettu työmarkkinatukeen, silloin kuntouttava työtoiminta on hyvä tapa saada oikeutukset siihen.

Työvoimatoimiston kautta voidaan myös sijoittaa toimintaan valvotussa koevapauksessa olevaa vankia työkokeilun kautta. Yleensä nämä kuntouttavan työpaikat ovat julkisella alalla, yksityisiä työnantajia ei ole tähän hyväksytty. Tällainen kuntoutuspaikka edellyttää sen, että vanki saa ansiosidonnaista päivärahaa, jotta hänen toimeentulonsa on turvattu.

”TE-toimistostahan minä sain tämän tyky homman. TE-keskuksen kautta mä oon niinku tää on minulla niiku työharjoittelu ja mä saan niinku liitolta ansiosidonnaista päivärahaa.” (M6)

Vangin mahdollisuudet saada toimeentulonsa on työvoimatoimiston kautta järjestetty työkokeilu, jolloin vanki voi työkokeilun avulla työllistyä tulevaisuudessa. Työkokeilu

voi olla neljästä kuuteen tuntiin päivässä ja viitenä päivänä viikossa. Tällaisella työtoiminnalla opetellaan takaisin työelämän normeihin ja sääntöihin. Valvotussa koevapaudessa olevalle vangille tulee tietynlainen rytmi elämään. Työ kuuluu jokaisen ihmisen perustarpeisiin, koska sen avulla voi ansaita elintasonsa sieltä saadun palkan mukaan.

Vaikka vanki on eläkkeellä, tulee hänellä silti olla toimintaa vähintään viisi tuntia viikossa. Tällöin toiminta suunnitellaan erilaisten tukitoimien varaan. Esimerkiksi se voi olla osallistuminen toimintakeskusten toimintoihin ja asiantuntijoiden kuten päihdehuolto tai mielenterveystyöntekijöiden sovitut tapaamisten muodossa. Haastatelluista vangeista yhdellä oli rakentaminen itselle omassa pihapiirissä laskettu tarvittavaksi toiminnaksi. Yhdellä oli pikkupuiden pilkkominen työtoimintana, Hänellä oli pitkä pino pilkottavia, joten toiminta täyttyi sillä ja lisäksi oli eläketulot, joten toimeentulo oli turvattu eläkkeen avulla.

Sosiaalinen pääoma pitää sisällään kaikki viranomaiset ja auttamistahot, jotka liittyvät vangin elämään. Vuorovaikutus näiden henkilöiden välillä on ensiarvoisen tärkeää, jotta vanki ei tipahtaisi sovitulta polulta ja hänen sijoittumisensa takaisin yhteiskunnan hyväksytyksi jäseneksi mahdollistuu. Erityisohjaajan tehtävä on olla tietoinen vastoinkäymisistä, jotta niihin voidaan mahdollisimman pian vaikuttaa ja välttyään suurilta vaikeuksilta valvotun koevapauden onnistumiseksi. Valvotun koevapauden valmistelijan tulee olla valmis neuvomaan ja opastamaan valvotussa koevapaudessa olevaa vankia.

”Lähinnä muutaman kerran on lomatyyppeihin juttuihin, joskus keskusteltiin näistä aluerajahommista justiin, että mikä kuuluu alueeseen ja mikä ei kuulu. Varsinkinsai hyvin neuvoja, mutta myös muista vapauttamisyksiköstä ja jos he eivät tienneet, niin kyllä he lähti selvittämään.” (M6)

Valvotussa koevapaudessa olevat vangit saavat käyttää kunnan sosiaalisia palveluita, kuten muut kunnan asukkaat eli yhteisön jäsenet. Sosiaalihuoltoa toteutettaessa on ensisijaisesti otettava huomioon asiakkaan toivomukset ja mielipide sekä muutoinkin kunnioitettava asiakkaan itsemääräämisoikeuttaan. Asiakkaalle tulee järjestää mahdollisuus osallistua ja vaikuttaa palvelujensa suunnitteluun ja toteuttamiseen, joten vuorovaikutus vangin ja sosiaalityöntekijän välillä tulee olla niin, että vanki ei ole pelkkä objekti vaan subjekti, kuten lain 8 §:ssä määritellään.

Asiantuntijoiden avun merkitys nähdään osalta hyvänä, toisaalta avun pyytämiseen monet eivät näe mitään syytä. Toisaalta valvotussa koevapaudessa olevalla vangilla on tarvittavat tiedot, mutta joskus tulee kuitenkin esille, että heillä ei tarvittavaa tietoa ole.

”Oon saanut sosiaalitoimelta täällä saa, kun kyselee noilta, totta kai saa apua ihan kaikkeen mitä tarttee niinku sosiaalitoimistosta tai tämmöisistä, niin olen saanut kyllä sen mitä olen tarvinnut” (M5)

”En oo kysynyt ja ei oo tietoa olisko mahdollisuus saada. En oo ollut yhteydessä sosiaalityöntekijöihin, En ole ollut koskaan mitään yhteiskunnalta vailla ja en oo mitään julkisen puolen palveluja tarvinnut.” (M1)

Asiantuntijoiden apu on aina tarvittaessa saatavilla, kun vaan sitä osataan kysyä ja sitä tarvitaan. Sosiaalitoimiston heille myöntämät edut ovat samanlaisia kuin kuntalaisille ja poikkeuksetta ne heille myös myönnetään tarvittavien todisteiden perusteella (SHL 1301/2014). Perusteina käytetään tuloja ja menoja. Asianajajien apu on heille myös myönnetty ja apu maksetaan valtion varoilla, koska heillä on oikeus saada avustaja oikeudellisiin asioihin. Pari vankia oli asianajajaa tarvinnut ja siihen saanutkin tarvittavat palvelut. Velkaongelmissa vankeja auttaa kunnallinen velkaneuvonta, jossa selvitetään velkatilanne ja maksukyky. Talous ja velkaneuvonta aloitetaan jo vankilassa, kun valvottua koevapautta valmistellaan. Vankilan erityisohjaaja on yhteydessä yhdessä vangin kanssa kunnan velkaneuvontaan.

Valvottua koevapautta suunnitellessa otetaan huomioon vangin lapset, jotka tulevat asumaan samassa asunnossa vangin kanssa, joten lapset käydään kuulemassa ja heidän mielipiteensä otetaan huomioon. Paljon mietityttää, mitä lapset ajattelevat tästä. Useinhan he eivät puhu asiasta toisille ihmisille. Lasten kanssa jutellessa huomaa pelkäävätkö he vankia, ja päätös koevapauteen pääsemisestä samaan asuntoon lasten kanssa on koko ajan mielessä. Kuulemisen hoitavat koevapauden valmisteleva henkilö ja mahdollisesti vangin kotikunnan lastensuojelija. On parempi, että kuulemisessa on kaksi henkilöä, niin ei jää huomaamatta lapsen reaktiot.

”Eikä lastensuojelu oo puuttunut. Mitä silloin koevapauteen tuota prosessi ku ne kävi oliko se viikkoa ennen vai mitä ne kävi katto-massa kotona ja sitte jututtivat lapset. Ei mitään muuta. Eikä ne oo puhunu mitään.” (M1)

Vangin alaikäiset lapset tullaan tapaamaan kotiin ja heidän kanssaan keskustellaan, onko heillä kenties jotain sitä vastaan, että vanki tulee takaisin kotiin vankilasta päästyään (LSL 13.4.2007/417). Keskusteluun osallistuu yleensä aina sen kunnan sosiaalitoimesta lastenvalvoja, johon valvotun koevapauden vanki tulee asumaan ja vankilan valvottua koevapautta valmisteleva henkilö. Aina ei ole mahdollista saada kunnan lastenvalvojaa haastattelutilanteeseen, joten se tilanne pitää toimittaa muulla sopivalla tavalla.

Keskustelun avulla selvitetään, onko lapsella mitään sitä vastaan, että vanki tulee tähän samaan asuntoon asumaan. Lapselle selvitetään, että hänellä on mahdollisuus peruuttaa lupa vangin asumisesta samassa taloudessa hänen kanssaan. Lapsen ollessa sen ikäinen, että pelkkä keskustelu ei riitä, silloin leikitään lapsen kanssa ja leikin sekä erilaisten kysymysten avulla pyritään selvittämään, millaiset hänen tunteensa ovat valvottuun koevapauteen tulevaan vankiin. Jos tilanteessa ilmenee sellaisia seikkoja, että lapsi vastustaa tai pelkää vankia, niin silloin valvottuun koevapauteen lähtevä vanki etsii toisen asunnon, missä lapsi ei tule asumaan.

Päihteiden käyttö nähdään tilastojen mukaan ongelmana vangeille, mutta päihteiden käyttö ei ole ongelma kaikille vangeille. On hyvin paljon vankeja, jotka ovat vasta vanhempana alkaneet käyttää alkoholia ja silloin sitä vaan vähän. Alkoholin käyttökerrat eivät ole olleet määrällisesti runsasta, eivätkä ole olleet tiheästi tapahtuneita ajanjaksoja.

”Päihteettömyys niin ei se oo mulle tehnyt ongelmia. ...ei se mulle tuotamitään ei ennen prosessia ja prosessin akanakaan, ku ei se oo ennenkään ollu tärkeää. Mitähän mä oon ollu niinku vanha, olisinko ollu 35 ku oon ottanukkaan viinaa. Että ei se oo ikkään ollu se ongelma.” (M5)

Vangit kokevat valvotun koevapauden prosessina, joka heidän tulee suorittaa päihteettömänä. Päihdehuoltolain (41/1986) mukaan vangeilla on mahdollisuus saada apua päihdeklinalta tarpeen mukaan. Valvotussa koevapaudessa olevat vangit kokevat perheen merkityksen olevan suuressa roolissa heidän selviytymisessään kyseisestä jaksosta elämässään. Heidän tukensa nähdään olevan erittäin merkittävä. Koevapaaseen kuuluu toimintoja, jotka suunnitellaan itse kullekin vangille sopiviksi tietyin edellytyksin. Edellytykset voivat olla työ, koulutus, asiantuntijoiden tapaaminen, kuten esimerkiksi päihde- ja mielenterveystyöntekijä.

Vankien kokemusten mukaan, he ovat suhteellisen hyvin saaneet neuvoja ja ohjeita, jos on eteen tullut sellainen tilanne, ettei tiedä miten toimia. On myös luonnollista, että saadut ohjeet unohtuvat, kun aikaa on kulunut pidemmän aikaa. Heillä oli kyllä valvotun koevapauden suunnitelma, mutta aina ei ole tullut mieleen sieltä sitä lukea. Kuitenkin he kokivat, että he saivat ohjeita ja heille vastattiin, kun he sitä pyysivät. Jos tietoa ei ollut, heille luvattiin hankkia se tieto, mitä he tarvitsivat.

Vankien mielestä erityisasiantuntijoiden apu oli myös hyvin saatavilla, kun sitä tarvitsi. Eli, jos osasi itse soittaa ja kysyä apua. Osan mielestä vankilasta ei soittanut kukaan koskaan, joskus olisi toivonut, että sieltä päin myös ollaan yhteydessä. Monesti meneekin niin, että jos koevapaus sujuu hyvin, niin harvoin on vankilalla syytä ottaa yhteyttä vankiin. Valitettavasti valvotussa koevapaudessa olevalle ei paljoa vankilalta soiteta, jos koevapaus menee ongelmitta. Valvotun koevapauden suunnittelussa otetaan huomioon tahot, mihin vangilla voi tulla tarvetta asioida, kun hän palaa takaisin yhteisön jäseneksi, jotta sopeutuminen takaisin sujuisi mahdollisimman hyvin.

5.3 Kontrolli valvotussa koevapaudessa

Vankien rangaistusjärjestelmässä kontrolli kuuluu sinne olennaisena ja luontevasti. Tämä edellyttää monimuotoista kontrollijärjestelmää. Tämän lisäksi täytäntöönpanon on oltava turvallista yhteiskunnalle ja vangeille. Kontrolli ei voi olla mielivaltaista, koska laki edellyttää vankien oikeudenmukaista ja ihmisarvoista kohtelua sekä kieltää syrjinnän. (VankL 767/2005 ja Myhrberg 2007, 18–19.) Juhilan (2006, 80) mielestä toiminnoille tulee olla selkeät perustelut ja toimintojen tulee edistää vangin mahdollisuuksia selviytyä yhteiskunnassa jatkossakin. Toisaalta kontrollin alla eläminen kuuluu jokaisen yhteiskunnan jäsenen elämään.

Kontrolli toteutetaan teknisten välineiden avulla, joita olivat 2-track puhelin ja jalkapanta. Jalkapannalla ja 2-track puhelimella on yhteys keskenään. (KoevL 629/2013.) Jotta yhteys näiden välineiden avulla toimii, niin niiden välimatka ei saa olla liian suuri ja jalkapannalla pitää olla ihokosketus. Valvontakeskukseen on yhteys 2-track puhelimen ja pannan avulla. Siellä se näkyvät pisteinä kartalla, missä valvottava kulloinkin liikkuu. Kontrollina toimii myös valvontasoitot vankilaan, mistä on lähtenyt valvotun koevapauten ja erikseen sovitut tapaamiset vankilassa olevaan yhdyshenkilön

kanssa. Sovittuja tapaamisia voidaan sopia myös valvotun koevapauden aikana. Nämä tapaamiset sovitaan aina erikseen.

Nilkkaan laitettu panta on sellainen, että jos se on otettu pois luvatta, se hälyttää valvontakeskukseen, että nyt ei panta ole siellä missä sen pitäisi olla (KoevL 629/2013). Liikkumisrajojen ylittäminen näkyy myös valvontakeskukselle, tukipartiolle ja vankilalle, josta vanki on lähtenyt valvottuun koevapauteen. Liikkumisrajat on merkattukullekin vangille ja ne näkyvät valvontakeskuksessa, tukipartiolla ja vankilassa mistä valvottuun koevapauteen on lähdetty. Jos tällaista tapahtuu, vanki kutsutaan takaisin lähtövankilaan ja siellä järjestetään kuuleminen, jossa selvitetään, mistä on kysymys, tai miten tällaista on tapahtunut. Tällaiset tapahtumat ovat yleensä vangille vaikeita juttuja, mutta ne ovat välttämättömiä, jotta siellä käydään uudelleen läpi valvotun koevapauden suunnitelma ja säännöt.

”Mutta onhan se toki eli näin isosti sitä tietää, joka hetki ja on seurantalaitte, panta. Tuntee ja tiedostaa koko ajan olevansa niinko tarkkailun alainen. Ei tää ole niinkö likimainkaan vapaana olemista...” (M2)

Haastateltavani olivat valvotussa koevapaudessa olevia vankeja, joita valvotaan teknisin välinein, missä he liikkuvat ja mihin aikaan. Osa kokee tämän rajoittavana ja kokevat olevansa ikään kuin valvovien silmien alla koko ajan. Osan mielestä valvontavälineistä ei ole isompaa haittaa, kun vaan muistaa laittaa lataukseen puhelimen, jotta siinä oli virtaa riittävästi. Sähköinen valvonta Marklundin ja Holmbergin (2009) mukaan ei kuitenkaan ole ainut keino rikoksettomaan elämään vaan hyvä tarpeeksi laaja ja tukeva sosiaalinen verkosto auttaa valvotun koevapauden vankia selviytymään pois rikollisesta elämästä. Sähköisellä valvonnalla ei kuitenkaan ole huomattu olevan kielteisiä vaikutuksia uusintarikollisuuteen. Riski uusintarikollisuuteen on suurinta heti vapautumisen jälkeen, joten sähköinen valvonta ja siihen liittyvä sosiaalinen tuki on erittäin tärkeää heti vapautumisen jälkeen.

Valvotussa koevapaudessa oleville laaditaan liikkumarajat, ja näiden rajojen sisällä heidän on pysyttävä. Heidän tulee yöpyä siinä osoitteessa, joka on määritelty heidän koevapaussuunnitelmassaan eli on heidän asuinpaikkansa. Erityinen lupaa tarvitaan, jos on tarkoitus yöpyä jossain muualla.

”asiallisesti olen suhtautunut niihin. sama se on sellaisen ihmisen noudattaa näitä rajoituksia tai olla vankilassa sitte. jos pitempiä reissuja tulee, niin neuvotellaan vaan. Aika iso on alue saa liikkua.” (M2)

”Rajoitukset tuntuu hyvältä. Tietääpä ainakin, ku on hölömöilly joskus, et minkä takii ei saa liikkua ja lähteä tosta noin vaan. Tukee ne rajat raittiutta, että hei ei tästä saakaan lähteä käymään seuraavassa kaupungissa ja käymään tästä vaan niinku.” (M5)

Vangit suhtautuivat haastattelujen mukaan myönteisesti heille laadittuun liikkuma-alueeseen. Osa koki jopa, että alussa ei ajattele sitä liikkuma alueen suuruutta, mutta myöhemmin valvotun koevapauden aikana alkavat rajat hiukan tuntua tarpeettomilta tai ainakin liikkuma-alueen pitäisi olla suurempi. Toiminnoille tulee olla selkeät perustelut. Juhilan (2006, 80) mukaan kontrollin alla eläminen kuuluu jokaisen yhteiskunnan jäsenen elämään, joten sopeutumattomat voidaan rajata yhteiskunnan marginaaliin. Toiminta-ajan liikkumarajat ovat joissakin tapauksissa erilaiset kuin vapaa-ajan. Vangit saavat ylittää liikkumarajat, mutta heidän tulee pyytää siihen vankilalta lupa. Lupa myönnetään, jos valvottu koevapaus on sujunut ilman suurempia rikkomuksia valvotun koevapauden aikana.

Päihteettömyys valvotun koevapauden aikana on asia, johon kontrolli kuuluu olennaisena osana. Vankeja kontrolloidaan tukipartion avulla. He kiertävät valvotussa koevapaudessa olevien luona ja he testaavat vankien pysymistä selvin päin. Tukipartio ei ilmoita milloin on tulossa kontrollikäynnille vangin luo, vaan heidän käyntinsä ovat satunnaisia. Välillä voi olla pitempiä käymättömiä aikoja ja väliin käydään tiheämmin.

”Sen kanssa ei ole ongelmia. Vuonna 2001 viimeinen ryyppy on tullut otettua. Se on niiden työtä tehdä testata ja valvoa. Ei ne aikaa ilmoita koska tulevat. alkoholia on vaikea valvoa, jos siihen on halua.” (M2)

”Se on aika lapsellista, koska semmoselle jolle se viina on hyvin tärkeä, niin se oottaa sitä kuin kokko-matti joulua. Ja. ku se tulee päivä niin vetasee viikonpäivän ja silloin voi tapahtua mitä vaan. Vaikka esimerkiksi rattijuoppo, joka ei osaa olla selvinpäin, joka pääsee hyvinkin nopeasti koevapauteen kenties ja kieli napsuu koko ajan, että voi voi kaksi kuukautta vielä kaksi kuukautta vielä, että sitte ku se päivä tulee,” (M5)

Haastatellut vangit eivät yleensä kokeneet päihdeettömyyttä ongelmana, vaan suhtautuivat siihen sillä tavalla, että se kuului olennaisena osana valvottuun koevapauteen. Toisaalta vangit, joille päihdeettömyys tuottaa ongelmia, voi valvottu koevapaus olla hyvinkin vaikeaa, koska odotetaan sitä vapautumispäivää, jolloin voi ottaa päihdeitä ilman valvontaa. Päihdeettömyyden valvonnassa käytetään erilaisia menetelmiä kuten, puhallustesti, sylkinäyte, virtsanäyte ja verinäyte. Näistä testeistä osan suorittaa tukipartio tai vankilan henkilökunta. (Rikosseuraamuslaitoksen menettelyohje 2009.) Jos testi on positiivinen, niin silloin yleensä valvottu koevapaus keskeytetään ja vanki palaa takaisin siihen vankilaan, josta lähti valvottuun koevapauteen. Tapauksen mukaan sanktiosta päätetään kurinpitotilaisuudessa.

Niille vangeille, joilla on alkoholin käyttö ongelma, heille järjestetään myös päihdeklinalle päihdetyöntekijälle, tai mielenterveyshoitajalle sovitut tapaamiset avuksi selviytyä ilman päihdeitä elämässään jatkossa, sekä selviytyä erilaisissa kriiseissä onnistuneesti. Usein päihdekuntoutus aloitetaan jo vankilassa, ennen valvottuun koevapauteen lähtöä ja se jatkuu valvotun koevapauden ajan. Vangin halutessa jatkaa sitä valvotun koevapauden jälkeen, sekin on mahdollista, hänen pitää vaan sopia siitä päihdetyöntekijän kanssa. Päihdekuntoutus nähdään tärkeänä, koska rikokset tehdään usein päihdeiden käytön aikana. Monelle on aloitettu päihdekuntoutus vankilassa ja kun se on jatkunut vapautumisen jälkeen, on mahdollista päästä pois päihde- ja rikoskierteestä (Forssell ym., 2010). Tämä toiminto toimii myös kontrollina, jos vanki ei käy sovitulla tapaamisella, silloin päihdetyöntekijä ilmoittaa siitä vankilan valvotun koevapauden valmistelijalle ja tästä seuraa toimintoja valvotussa koevapaudessa olevalle vangille.

Tukipartion toiminta on kiertää koevapaudessa olevien vankien luona ja valvoa, että he toimivat toimeenpanosuunnitelman mukaisesti (Ranta 2013). Heidän tehtäviinsä kuuluu päihdeiden käytön valvonta testauksilla ja että vangit ovat heille suunnitellulla alueella. Vangit saavat poistua liikkumisalueeltaan, jos heillä on siihen erillinen lupa siitä vankilasta, josta he ovat valvottuun koevapauteen lähteneet. Tukipartio myös neuvoo, jos vangilla on ongelmia selviytymisessään, eikä tietoa, miten tulee toimia.

”Tosi sujuvasti. Ainakin ...tuo tukipartion toiminta niin tosi hienosti. Tosi suhteellisen huomaamatonta, ... soitetaan ensin ja kysellään voiko tulla ja jos päiväaikaan, niin sovitaan ja treffataan. Ne ei niinku pöräytä asiakkaan pihalle ja pistetään pilliä suuhun.

Seuraavat kartalta ja huomaavat, että oon tullu kotiin ja soittavat etukäteen” (M3.)

”Sen kanssa ei ole ongelmia. Se on niiden työtä testata ja valvoa. Ei ne aikaa ilmoita koska tulevat.” (M1)

Tukipartion toiminnan kerrotaan olevan yleensä asiallista ja he ottavat huomioon sen myös, ettei perhe näistä kontrollikäynneistä häiriinny. Testaukset pyritään tekemään huomaamattomasti, jotta siitä ei vangeille koituisi ylimääräistä huomiota. Tukipartio on nimensä mukaisesti vangeille tukena, jotta valvottu koevapaus sujuu mahdollisimman mutkattomasti. Tukipartio tietää, missä vanki kulloinkin on, joten sen suhteen ei ole heidän toimintansa ongelmallista. Tukipartio ei toimi pelkästään kontrolloijana vaan myös tukena, heiltä saa neuvoja ja ohjausta silloin, kun vanki sitä tarvitsee.

He ottavat myös perheellisen valvotun koevapausvangin olosuhteet huomioon, jos vangilla on lapsia, niin yleensä he eivät mene kotiin, vaan sopivat paikan missä voitavata. Alaikäiset lapset on kuultu ennen vangin lähtöä valvottuun koevapauteen. Kuumemisessa on otettu huomioon, ettei lapsella ole mitään sitä vastaan, että vanki tulee kotiin takaisin asumaan vapauduttuaan valvottuun koevapauteen. Samalla käynnillä on myös kuultu kaikki samassa taloudessa asuvat aikuiset henkilöt ja selvitetty heille, miten toimia, jos vanki käyttäytyy sääntöjen vastaisesti.

Vankilan valvotun koevapauden valmistellut henkilö käy myös tapaamassa vankeja heidän ollessa valvotussa koevapaudessa, myös hän voi testata vankien päihitteettömyyttä. Vankien tulee soittaa vankilaan, josta lähtivät valvottuun koevapauteen. Valvontasoitot vankilalle on suunniteltu tietyiksi päiviksi ja kellonajoiksi. Tässä on eri vankiloilla erilaisia toimintatapoja, joissakin edellytetään jokapäiväisiä soittoja, joissakin esimerkiksi kaksi kertaa viikossa ja soittoajat voivat muuttua aamusta iltaan riippuen vankilan toimintatavoista. Vangit voivat soittaa tarkistussoitot vankilan päivystykseen tai ohjeita tarvittaessa he soittavat yhteyshenkilölleen, joka on useimmiten erityisohjaaja, joka on valmistellut valvotun koevapauden. Tarkistussoittoaika vaihtelee, joten siinä tulee vangin olla huolellinen, että soittaa oikeaan aikaan, eikä unohda soittaa sovittua soittoa. Joissakin vankiloissa soittoajat ovat aina samat, joten soittaminen on helpompi muistaa.

Sanktioita tulee, jos tarkistussoitot unohtuvat, samoin jos rikkoo valvotun koevapauden sääntöjä. Esimerkiksi jos on unohtanut sovittua tapaamista ja tapaamisiin ei mennä. Voi olla tapaaminen päihdehuolto- ja mielenterveyshoitajalla, eikä ole muistunutkaan mennä tapaamiseen. Tästä tulee ilmoitus valvotun koevapauden valmistelijalle eli yleensä erityisohjaajalle. Tämän seurauksena yleensä on paluu vankilalle kurinpalautukseen ja sen jälkeen voi palata jatkamaan valvottua koevapautta, riippuen siitä, miten muuten on suoriutunut valvotusta koevapaudesta. Kurinpalautus on sellainen, että siihen osallistuu vanki, vankilan johtaja, yksi muu virkamies ja valvotun koevapauden valmistelija. Siinä selvitetään mikä on johtanut kyseiseen tapahtumaan, jos sanktiota tulee, se annetaan heti kurinpalautustilanteen jälkeen. Näitä unohtamisia ei kuitenkaan katsota kovinkaan suojeasti ja useampi rike johtaa valvotun koevapauden keskeyttämiseen ja vanki palaa takaisin vankilaan.

Miten vanki kokee nämä kurinpitopalaverit ovat monenlaisia. Tässä erään valvotussa koevapaudessa olevan vangin mielipide kyseisestä toiminnasta:

”Mitä minä voin sellaisessa keskustelussa, joka ei oo keskustelu ollenkaan, vaan siinä kyykyssä katellaan sitä maailmaa. Niin mutta ku keskustelutilanne tää paljastaa sen asenteen mikä siellä on muun muassa muitten ihmisten osalta, että tuota on valtavan iso systeemi päällä, ku saahan niinku joku nalkkiin siitä ku on myöhästynyt joltakin tapaamiselta 20 minuuttia, joka on sovittu kaksi kuukautta aikaisemmin. No olosuhteet on saanu olla sellaisia kun oon saanu selittää, mutta ei ole vaikuttanut asioiden selvittelyyn.” (M5)

Yleensä valvotussa koevapaudessa olevalla vangilla on hyvät suhteet lähtövankilan henkilökuntaan. On tapauksia, että he ovat kokeneet tullessa kohdeksi epäasiallisesti, heidän mielestään heihin on käytetty valtaa, kun siihen on ollut mahdollisuus. Yleensä valvotussa koevapaudessa olevaa vankia ei kutsuta takaisin ilman, ettei olisi tehnyt jotain, mikä on sopimusten vastaista. Vankilassa pidetään kiinni siitä, että valvotut koevapaudet menevät niin kuin ne on suunniteltu ja poikkeuksia ei tehdä. Raja pitää vetää tiettyyn pisteeseen ja jos ne ylittyvät siitä seuraa ylimääräisiä toimia. Juhilan (2006, 80) mukaan toiminnot ovat aina perusteltuja. Toisaalta jokainen yhteiskunnan jäsen elää kontrollin alla elämäänsä ja laadittuja sääntöjä on noudatettava.

Valvottu koevapaus on suunniteltu ja järjestetty sen vuoksi, että vangin vapautuminen olisi tarkoituksenmukaista ja helpompaa, kuin että vanki vapautuisi ilman tukea ja tietynlaista opettelua elämistä yhteiskunnassa sääntöjen ja normien mukaan.

Yhteiskunnassa on kuitenkin laaditut säännöt, joita tulee noudattaa, jotta yhteiskunnassa säilyisi yhteiskuntarauha ja ihmisillä olisi turvallista elää siinä ilman pelkoa rikollisuudesta.

”Minusta tuntuu, ettei siinä oo mittään muita kuin hyviä puolia, pääsee kotiin asumaan perheen luo....voi tavata lähimmäisiä, kavereitaan ja saa ikään kuin sen normaalin sosiaalisen elämän, unohtamatta tuota työelämää” (M5)

Haastateltavani olivat lähes yksimielisiä siinä, että valvottu koevapaus on hyvä toimintatapa kiinnittyä takaisin yhteiskuntaan. Kontrolli valvotun koevapauden aikana ohjaa takaisin hyväksytyihin elintapoihin ja yhteisön laadittujen sääntöjen noudattaminen tuo elämään tietynlaista turvallisuutta. Kun on päässyt valvottuun koevapauteen, niin se tuo tietynlaista mielekästä rytmiä elämään ja elämä on hallittavissa tietyin ehdoin. (Kts Bergman 2011 1, 6.)

Huonoina puolina valvotussa koevapaudessa koetaan se, että liikkumisrajat ovat rajalliset. Liikkumisrajat laaditaan jokaisen henkilön tarpeellisen tarpeen mukaan, mutta ne eivät kuitenkaan ole valtavan suuria ne alueet, millä saa liikkua vapaasti ilman erillistä lupaa.

” Tämmönen rajoitus olis pitänyt poistaa kokonaan, ei voi tietää mitä äkillistä tulee. Yhtäkkiä huomaa, kuten eilen illalla, katos tarvikkeita puuttuu. Ei sitä vaan alettu soittelemaan, että mä lähdän piipahtamaan oli sen verran myöhäistä ” (M5)

Liikkumarajoista oli sanottavaa, eihän koskaan voi tietää milloin tulee yhtäkkiä pakko hakea, vaikka työvälineitä ja kun ei pääse niitä hakemaan, niin työhön tulee pakollinen tauko. Liikkumisalueisiin saa erillisluvalla luvan käydä muuallakin, joka anotaan vankilasta, josta valvottuun koevapauteen lähdetään. Lupa pitää hyvissä ajoin anoa, jotta se ehditään käsitellä vankilassa, mistä lupa annetaan. Ennen vankilaan menoa oli totuttu siihen, että mihin vaan voi lähteä ja mihin aikaan vaan, nyt ei sellainen onnistunut. Kotona olo on määritelty ilta yhdeksästä aamu kuuteen.

Työ on sellainen, jolloin kelloajoista sovitaan erikseen. Valvottu koevapaus rajoittaa vangin elämää liikkumarajojen ja aikojen suhteen, joskus vangin mielestä kiusallises-tikin. Liikkumisrajojen ulkopuolella liikkuminen koettiin hiukan hankalaksi, lupa piti pyytää, jos halusi käydä rajojen ulkopuolella ja toisessa vankilassa hakuaika oli kaksi

viikkoa, toisessa taas sai lyhyemmälläkin ajalla luvan käydä muuallakin. Liikkumisrajojen ylittämiseen pitää olla hyvät perustelut, jotta luvan sai. Vankiloissa ei aina pystytä heti asiaa käsittelemään ja siinä tapauksessa voi luvan myöntäminen viivästyä hiukan.

Vangit kokivat, että valvottua koevapautta voisi kehittää siten, että säännöt olisivat jokaisella vankilalla samanlaiset, koska eriävyyksiä oli havaittavissa. Esimerkiksi kontrollisoitot vankilaan joissakin oli kaksi kertaa viikossa, kun taas joissakin ne ovat päivittäisiä

”Yhtenäinen linja kaikilla. Voin kai mie soittaa ohjaajalle tänä päivänä, jos mie tarvin.” (M6)

Vangit kokivat, että eri vankiloissa on erilaiset linjat ja heidän mielestään se pitäisi olla samanlainen vankilasta riippumatta. Esimerkiksi nuo soittotavat eri vankiloilla ovat erilaiset. Yhdessä tulee soittaa kaksi kertaa viikossa, toisessa kolme kertaa. Soittoaika voi olla aamulla tai illalla. Eli soittoajat voisivat olla samat jokaisessa vankilassa.

Valvotun koevapauden edistyessä hyvin voisi rajoituksia vähitellen alkaa purkaa, etteivät ne enää olisi niin tiukat kuin aluksi ovat. Esimerkiksi päihteiden käyttö on monellekin hyvinkin tärkeää ja he odottavat vapautumistaan, jotta he saavat käyttää miten tahtovat esimerkiksi alkoholia.

”okei sua ei tulla puhalluttamaan, vaikka lauantaina kahdentoista ja sunnuntaina kahdentoista välillä, elikkä sunnuntaina se pitää olla nolilla ja siinä on se vapaa” (M2)

” koevapaus niinku portaittain vois loppua kohti niinku höllentää, siinä tulis sitä luotettavuutta punnittua, mutta onko se sitten vankeusrangaistusta, niin...” (M1)

Monellekaan valvotun koevapauden vangille ei ole vaikeuksia toteuttaa heille suunniteltua koevapausuunnitelmaa ja valvotun koevapausvanki on itse ollut suunnittelemassa omaa suunnitelmaansa. Koevapausäntöihin voidaan tehdä muutoksia, jos tilanteen muuttuminen sitä vaatii. Muuttaminen tulee kuitenkin tehdä hyvissä ajoin, jotta se voidaan käsitellä siinä vankilassa, josta valvottuun koevapauteen on lähdetty.

Tällaisia ajatuksia valvotun koevapauden loppupuolella vankien mielestä olisi hyvä suunnitella toteutettavaksi. Eli siis rajoituksia tulisi höllentää, ettei se vapaus tulisi siten yhtäkkiä, vaan portaittain. Koevapauden pääsyn ehtona on kuitenkin luottamus siihen, että vanki noudattaa vapautussuunnitelmaa, onko mahdollista luottamusta testata höllentämällä valvotun koevapauden tehtyä suunnitelmaa muuttamalla.

6 Johtopäätökset ja pohdinta

Tutkimukseni tarkoituksena on ollut valvotussa koevapaudessa olevia vankeja haastatteleamalla selvittää, miten he ovat kokeneet valvotun koevapauden. Tutkimuksessani olen vastannut kysymykseen: *Millaisen merkityksen valvotussa koevapaudessa olevat vangit antavat sosiaalisen verkoston tuelle ja kontrollille? Millaista tukea he ovat saaneet perheeltä, ympäristöltä, asiantuntijoilta ja vankilan yhteyshenkilöltä.* Tässä luvussa vastaan tutkimustuloksiani tiivistäen ja yhteen vetäen edellä esitettyihin kysymyksiin sekä tuon esille tutkimukseni perusteella syntyneitä johtopäätöksiä.

Vankeja huomioidaan valvotun koevapauden aikana pitämällä heihin yhteyttä myös kontrollin avulla, jonka merkitys on suuri valvotun koevapauden onnistumiseksi. Eikä vangit kokeneet kontrollia mitenkään vaikeana asiana muutamaa poikkeusta lukuun ottamatta. Tukipartion toimintaan he suhtautuivat positiivisesti ja ymmärsivät sen, että tukipartio tekee vain työtään ja puhallustestaukset olivat itsestään selvä asia. Ainut asia, mikä koettiin hankalana liikkumisrajoissa, oli se, että jos oli tarve ylittää liikkumisrajat, niin siihen piti hakea lupa aiemmin. Aina ei voinut tietää sitä, jos tuli tarve liikkua kauemmas niin myöhään, ettei voinut siihen valmistautua jo aiemmin. Lupaa poiketa sovitusta asioista pitää käsitellä vankilassa ja siellä tietyt henkilöt lupia käsittelee. Aina ei ole mahdollista käsitellä asioita heti, vaan se vaatii tietyn käsittelyajan.

Palveluohjauksella vankilan taholta pyritään vankia tukemaan hänen selviytymisensä parhaalla mahdollisella tavalla ja perusteena on saada vangille paras toimintatapa selviytyä valvotusta koevapaudesta. Tehdään hyvin tiivistä yhteistyötä siviilissä oleviin tahoihin, kuten valvotussa koevapaudessa olevan perheeseen, toimintapaikkaan ja erityisasiantuntijoihin riippuen siitä millaisia toimintoja on vangille suunniteltu valvottuun koevapauteen. Osa kaipasi vankilan yhdyshenkilön yhteydenpitoa valvotun koevapauden aikana.

Haasteena koetaan vangin henkilökohtaiset ongelmat. Jokaisella vangilla ne voivat olla erilaiset, joten henkilökohtainen suunnitelma jokaiselle on paikallaan. Valvotussa koevapaudessa ovat omat haasteensa ja vankilan yhteyshenkilössä onkin osallistavan sosiaalityön ja siihen liittyvän jaetun asiantuntijuuden ominaispiirteitä. Työskentelyssä korostuu vuorovaikutussuhteessa vangin rooli keskustelun tasapuolisena

osallistujana. Tämän vuoksi vankilan yhdyshenkilön tulee huomioida ja kunnioittaa vankien omia näkökulmia. Palvelusuunnitelmaa tehtäessä tulee kuitenkin ottaa huomioon ne säännöt, jotka koskevat valvottua koevapautta. Vangit lähtevät valvottuun koevapauteen omasta halustaan, joten sääntöihin sitoudutaan kirjallisesti. Vankilan yhteyshenkilö tukee vankeja hoitamaan itsenäisesti omia asioitaan erilaisissa viranomaisyhteyksissä.

Seuraavassa kuviossa on ne tahot, joiden kanssa voidaan olla valvotun koevapausasian kanssa yhteydessä. Nämä tahot voivat olla mahdollisia, joihin asioidaan ja näistä tahoista itse kunkin valvotun koevapausvangin valvontasuunnitelma kehkeytyy. Kaikkia tahoja ei käytetä yhden koevapausvangin suunnitelmaa tehtäessä, mutta nämä ovat ne, joihin erityisohjaaja on kaiken kaikkiaan ollut yhteydessä järjestellessään valvottuja koevapauksia.

Vankien kanssa käydään valvottu koevapaussuunnitelma tapauskohtaisesti läpi, mutta se että muistaako vanki sitten asiat, kun ne esille nousevat. Vanki saa itselleen yhden kappaleen suunnitelmasta ja siitä hänellä on mahdollisuus tarkistaa, mitä on sovittu. Hän allekirjoittaa suunnitelman hyväksyessään sen. Vankien mielestä tulisi olla yhteiset linjat kaikissa asioissa eri vankiloissa valvotun koevapauden suhteen. Saatavilla tulisi olla kirjalliset ohjeet kaikkiin eri asioihin, kuten asunnon hakeminen, jos tarvitsee koevapaudessa vaihtaa asuntoa ja eri asiantuntijoihin yhteydenottoon ynnä muuta, nämä ovat asioita, joissa jotkut apua tarvitsevat.

Osa valvotun koevapauden työskentelyyn liittyvistä haasteista paikantuu alkoholin käyttöön ja siihen että valvottuun koevapauteen liittyvää tiukkuutta tulisi löysentää valvotun koevapauden loppuajasta. Tällä tavalla tulisi vangin vapautuminen takaisin yhteiskuntaan hallitummin, koska sellainen vanki, jolle alkoholi on tärkeää, odottaa sitä vapautumista. Vanki voi suunnitella ottavansa päihteitä ihan liiankin kanssa ja silloin yleensä rikokset tapahtuvat. Alkoholin käyttö koetaan riskinä onnistumiselle sellaiselle henkilölle, joka ei alkoholin käyttöä pysty hallitsemaan. Heti vankilasta pääsyn jälkeen on suuri riski, että rikos tapahtuu, kun päihteitä on otettu liian kanssa. Tällä tavalla olisi ehkä mahdollisuus estää uusintarikollisuus. Kaikille vangeille ei alkoholi ole ongelma, joten hänen ongelmansa voivat olla erilaisia.

Syrjäytymisen vastainen työ ja muutostyö ovat keskeisinä ydintehtävinä, kun valmistellaan valvottua koevapautta. Tutkimukseni esiin nostamat huomiot valvotussa koevapaudessa olevien vankien elämässä ovat, että tärkeänä tukena oleva perheen merkitys korostuu vapautumisen ollessa kyseessä ja miten perhe sekä kaveripiiri suhtautuvat hänen tekoihinsa. Valvotussa koevapaudessa olevaa vankia on haastattelujen mukaan kovasti odotettu kotiin. Haastattelemani vangit olivat kaikki miehiä, ja mies on perheessä tärkeässä roolissa. Alaikäiselle lapselle isän merkitys on useissa tapauksissa suuri. Tämän vuoksi jo vangin ollessa vankilassa häntä valmisteltaisiin perheen ja kaveripiiriin kohtaamiseen, kun ennakoidaan vangin vapautumista vankilasta. Samalla tulee valmistella vangin perhe tulevaan tapahtumaan, kun vanki tulee takaisin vankilasta kotiin asumaan.

Työn ja erilaisten toimintojen katsotaan kuuluvan ihmisen perustarpeisiin. Valvottu koevapaus suunnitellaan niin, että vanki ei jää toimeettomaksi, vaan päivien sisältöön liittyy erilaisia toimintoja, joten päiviin saadaan toimintojen myötä mielekkyyttä. Osalla vangeista oli toimintapaikat (työpaikat) jo ennen vankilaan tuloa ja joihin palasivat vapautuessaan valvottuun koevapauteen. Palkkansa avulla he saivat toimeentulonsa sitten valvotun koevapauden aikana. Toimintapaikalla myös esimiehellä oli tietoa kyseisestä tulevasta työntekijästä. Hän oli osallistunut verkostokokoukseen, joka pidettiin ennen vangin lähtemistä valvottuun koevapauteen. Verkostokokous pidettiin vangin kotipaikkakunnalla, johon osallistui vanki, vangin puoliso, vangin koevapautteen liittyvät asiantuntijat ja vankilan valvottua koevapautta valmisteleva henkilö.

Vangin ollessa eläkkeellä silloin toiminta liittyi vangin ja mahdollisen perheen omaan tarpeeseen, esimerkiksi itselle rakentamiseen, remontoimiseen tai polttopuiden pilkkomiseen. Toimintoja suunnitellessa otetaan huomioon vangit kyvykkyys, miten hän pystyy toimimaan ja selviytymään vaadittavasta työtoiminnasta, asiantuntijoiden ta-paamisiin tai muuhun sopivaan toimintaan.

Kukaan haastatelluista vangeista ei ollut Kansaneläkelaitoksen tai sosiaalitoimiston toimeentuloavustuksen varassa. On hyvä, kun he saivat toimeentulonsa työpaikalta, koska usein lyhyenkin ajan töistä poissaolo jo syrjäyttää pois työelämästä. Uudelleen työelämään tottuminen voi joidenkin kohdalla olla harkinnan paikka ja vaatii sopeutumiskykyä mahdollisesti uudenlaisen elämän edessä. Vangeille tulee kuitenkin selvittää miten toimia, jos toimeentulossa on vaikeuksia, eli mitä etuja hänellä on oikeus hakea.

Tutkimuksen johtopäätöksenä voin todeta, että vankien työllistyminen avoimille työmarkkinoille voi olla haasteellista, mutta toki mahdollista, joskus se vaatii vangilta sinnikkyyttä ja periksi antamattomuutta, että löytää sopivan työpaikan. Toisaalta vangit ovat lähteneet suorittamaan tuomiotaan työpaikasta, johon palaavat tuomion suorittamisen jälkeen. Työnantajat olivat tietoisia, että tuleva työntekijä on valvottua koevapautta suorittava vanki ja he olivat tietoisia työntekijään kohdistuvista vaatimuksista Rikosseuraamuslaitoksen taholta. Heille oli kerrottu vankia koskevista säännöistä ja mahdollisista tulevista tapahtumista, jos sääntöjä rikotaan.

Yhteenvedon voi myös todeta, että eri asiantuntijat pyrkivät sekä tukemaan että auttamaan vankia hänen sijoittumisessaan takaisin yhteiskuntaan, Valvottu koevapaus koettiin vankien taholta erinomaisena tapana siirtyä takaisin yhteiskuntaan. Rajoitukset koettiin yhteiskunnan normeina ja sääntöinä, joita jokainen kansalainen toteuttaa niin sanotussa normaali elämässä.

Valvottuun koevapauteen lähtevä vanki palaa usein takaisin perheen pariin ja useimmat tutkimukseeni osallistuneet palasivat takaisin oman perheen luo asumaan. Alakäisiä lapsia ja saman perheen jäseniä oli kuultu ja heiltä oli saatu suostumus siihen, että vanki voi palata takaisin kotiinsa asumaan. Perhe koettiin tärkeänä osana, kun valvottuun koevapauteen oli mahdollisuus päästä. Sellaiset, joilla niin sanottua ydinperhettä ei ollut, kokivat tärkeänä sukulaiset, ystävät, kaverit ja naapurit. Heiltä saatu tuki koettiin ensiarvoisen tärkeänä. Myös viranomaisten tuki nähtiin hyvänä asiana,

koska heiltä sai apua eteen tulleissa ongelmissa. Kukaan ei ollut kokenut, että olisi jäänyt ilman tukea ja tietoa, kun sitä vaan oli osannut pyytää.

Haastatteleman vangit suhtautuivat asiallisesti kysymyksiini ja heidän kanssansa oli helppo jutella. Osalla oli tietoa paljon erilaisista avunantajista, osalla ei niinkään, oliko niin, että he olivat jo unohtaneet mistä on mahdollista tukea hakea. Valvotun koevapauden suunnitelmassa on kaikki tarvittava sinne kirjattu, mutta ei ollut tullut mieleen sieltä tarkistaa kyseisen asian toimintatapa. Vaikka se suunnitelma käydään ennen vankilasta lähtöä kokonaan täysin läpi, niin onko niin, että se lähtö sieltä valvottuun koevapauteen jännittää, eikä muisteta miten, asiat olivat suunnitelmaan kirjoitettu. Valvottua koevapautta on mahdollista kehittää erilaisten teknisten välineiden avulla paremmaksi tavaksi kontrolloida vankia ja vankilassa erilaisten ohjelmien läpi käyminen vangin kanssa valmentaa häntä selviämään elämässä eteen tulevissa haasteissa.

Tulevia tutkimuksia ajatellen mielestäni ne vangit, jotka eivät halua valvotun koevapauden kautta palata takaisin yhteiskunnan jäseneksi. Mikä on se syy, miksi he eivät halua valvotun koevapauden kautta vapautua? Valvottu koevapaus poikkeuksetta koettiin hyvänä tapana vapautua vankilasta. Heidän mielestään sellainen vanki, joka ei kestä tätä, niin sellaisen pitää istua vankilassa koko tuomionsa. Haastatteleman vangit olivat tyytyväisiä tähän tapaan vapautua, eivätkä kokeneet tätä kovin raskaana tai mahdolltomana. Tulevaisuudessa tätä tapaa pitää mielestäni kehittää vielä paremmaksi, eli loppua kohti löysätä sääntöjä, jotta sillä tavalla vangin luottamus tulee punnittua, ja vapautuminen ei tule niin äkkiä ja sellaiset joille alkoholi on tärkeää, he retkahtavat uudelleen rikoksen polulle.

Olen miettinyt sitä, että millaiset jäljet vankila jättää vankien mieliin. Tätä on jatkossa syytä tutkia, eli millaiset heidän ajatuksensa ovat kärsitystä tuomiosta. Tässä tutkimuksessa ei otettu kantaa vankien tekemiin rikoksiin, koska sillä ei ole merkitystä valvottuun koevapauteen pääsyssä. Valvottuun koevapauteen pääsevät kaikki vangit, kun heidän edellytyksensä täyttyvät ja he allekirjoituksellaan suostuvat koevapauden ehtoihin.

Lähteet

- Bergman, Elisa 2011: Portti vapauteen. Luettu 3.4.2018. <http://www.porttivapauteen.fi/tietoa/tietopankki/2483/vapautumisen_suunnittelu_ja_valmistelu>
- Granfelt, Riitta 2003: Vankilasta kotiin vai kadulle? Vangit kertovat asunnottomuudesta. Suomen ympäristö 613. Ympäristöministeriö. Helsinki.
- Granfelt, Riitta 2008: Osalliseksi omaan elämään – Work out -ohjelma nuoren vangin tukena. Vammalan kirjapaino Oy. Vammala.
- Eskola, Jari & Suoranta, Juha 1998: Johdatus laadulliseen tutkimukseen. Vastapaino.
- Eskola, Jari & Suoranta, Juha 2000: Johdatus laadulliseen tutkimukseen. 4. painos. Vastapaino.
- Forsell, Martta, Virtanen, Ari, Jääskeläinen, Marke, Alho, Hannu ja Partanen, Airi 2010: Huuutilanne Suomessa 2010. Reitox-raportti 4072010.
- Hearn, Natalie 2010. Theory of desistance. Internet Journal of Criminology. http://www.antonioacasella.eu/nume/Hearn_2010.pdf Helsingin kaupunki (20.3.2023).
- Hirsjärvi, Sirkka & Remes, Pirkko & Sajavaara, Paula 1997: Tutki ja kirjoita. Tammi Helsinki.
- Hirsjärvi, Sirkka & Hurme, Helena 2001: Tutkimushaastattelu. Teemahaastattelun teoria ja käytäntö. Yliopistopaino. Helsinki.
- Hirsjärvi, Sirkka & Remes, Pirkko ja Sajavaara, Paula 2001: Tutki ja kirjoita 6–7 painos. Tammi. Helsinki.
- Hirsjärvi, Sirkka & Hurme, Helena 2015: Tutkimushaastattelu: teemahaastatteluteoria ja käytäntö. Gaudeamus. Helsinki.
- Hoikka, Mikko 2009: Sananvapaus Euroopan unionin oikeudessa. Vammala.
- Hypén, Kimmo 2004: Vankilasta vuosina 1993–2004 vapautuneet ja vankilaan uudestaan palanneet. Vammalan Kirjapaino. Vammala.
- Juhila, Kirsi 2006: Sosiaalityöntekijöinä ja asiakkaina. Sosiaalityön yhteiskunnalliset tehtävät ja paikat. Vastapaino. Tampere.
- Juhila, Kirsi 2008: Aikuisten parissa tehtävän sosiaalityön areenat. Teoksessa Arja Jokinen & Kirsi Juhila (toim.). Sosiaalityö aikuisten parissa. Tampere, Vastapaino.
- Kallinen, Kati, Pirskanen, Henna ja Rautio, Susanna 2015: Sensitiivinen tutkimuksessa. EU.
- Kauppila, Tarja 1999: Vankeudesta vapauteen: suomalaisten miesvankien turvattomuus ja elämäntilanteiden hallinta. Tietosanoma. Helsinki.

- Karsikas, Vuokko 1997: Sosiaalityön toteutuminen vankeinhoidossa: sosiaalityön ris-tiriidat ja niiden vähentäminen. Kuopion yliopiston ja Vankeinhoidon koulutus-keskuksen Kehittyvä vankilan sosiaalityö – koulutus. Tutkimusraportti 3.6.1997.
- Karsikas, Vuokko 2014. Rikosseuraamuslaitos. Helsingin aikuisopisto 16.4.2014.
- Kela. Luettu 4.4.2018. <<http://www.kela.fi/toimeentulotuki-pikaopas>>
- Kylmä, Jari & Juvakka, Taru 2007. Laadullinen terveystutkimus. Helsinki. Edita.
- Krits Kriminaalihuollon tukisäätiö. Luettu 3.4.2018. <http://www.krits.fi/fin/etusivu/>
- Kylmä Jari ja Juvakka Taru 2007: Laadullinen terveystutkimus. Edita.
- Kärkkäinen Jukka 2009: Portti vapauteen 18.12.2009.
- Lafferty, Lise, Chambers, Georgina, Guthrie, Jill., & Butler, Tony 2015: Indicators of social capital in prison: A systematic review. *Health & Justice*, 3(1), 7. doi:10.1186/s40352-015-0020-8
- Laine, Kaarina 2005. Minä, me ja muut sosiaalisissa verkostoissa. Helsinki: Otava.
- Laitinen, Merja 2008: Seksuaalinen hyväksikäyttö, petetyksi tuleminen ja yhteisöllisen tuen mahdollisuudet. Teoksessa Roivainen, Irene, Nylund, Marianne, Kor-kiamäki, Riikka ja Raitakari, Suvi (toim.) Yhteisöt ja sosiaalityö. Kansalaisen vai asiakkaan asialla? PS-kustannus, 261–281. Jyväskylä.
- Lappi-Seppälä, Tapio 2000: Rikosten seuraamukset. Werner Söderström Lakitieto Oy, Helsinki.
- Lappi-Seppälä, Tapio 2006: Rikollisuus ja kriminaalipolitiikka. Helsingin yliopiston oikeustieteellisen tiedekunnan julkaisut. Helsinki.
- Lapsi ja perhetyölinjaukset 2019.
- Lin, Nan 2000: Inequality in social capital. *Contemporary Sociology* 29(6), 785–795
- Linderborg, Henrik; Blomster, Peter; Tyni, Sasu & Muiluvoori, Marja-Liisa 2012: Laatu-aikaa vankilassa? tutkimus vankilaelämän laatuun vaikuttavista tekijöistä. Rikosseuraamusalan julkaisuja 1/2012. Vammalan kirjapaino Oy. Vammala.
- LoBiondo-Wood, Geri ja Haber, Judith 2002: *Nursing Research: Methods, Critical Appraisal and Utilization*. 5. Edition. St. Louis. Mosby. Missouri.
- Marklund, Fredrik & Wennerberg, Inka 2007: Utökad användning av elektronisk fot-boja inom kriminalvården. Slutrapport. Brottsförebyggande rådet BRÅ, Rapport 2007:19.
- Marklund, Fredrik & Holmberg, Stina 2009: Effects of early release from prison using electronic tagging in Sweden. *Journal of Experimental Criminology* 5, 41–61.
- Matikkala, Jussi 2010. Rikosoikeudellinen seuraamusjärjestelmä. Helsinki: Edita Publishing Oy.

- Mohell, Ulla & Jussi Pajuoja 2006: Vankeuspaketti. Vankeinhoidon kokonaisuudistus käytännössä.
- Mohell, Ulla. 2014. Oikeusministeriö, Kriminaalipoliittinen osasto. Helsinki 22.4.2014.
- Mäkipää, Leena 2010: Valvotun koevapauden toimeenpano ja sovellettavuus Oikeuspoliittisen tutkimuslaitoksen tutkimuksia 249. Hakapaino. Helsinki
- Myhrberg, Pertti 2007: Vangin asema ja valvonta. Rikosseuraamusalan koulutuskeskuksen oppikirja 1/2007.
- Neal, Danielle Lively 2011: Social Capital and Urban Crime. Social Capital and Urban Crime. LFB Scholarly Publishing LLC.
- Näkki, Pirjo 2006: Vankien velkaantuminen ja yhteiskuntaan integroituminen. Sosiaali- ja terveysministeriön selvityksiä 2006:38. Oikeusministeriön säädöshankkeet 1.2.2014. Toiminta ja hallinto 8/2014.
- Oikeus.fi. Luettu 18.4.2015 http://www.oikeus.fi/fi/index/esitteet/josjoudutrikosenuh_riksi/rikosasiankasittelynvaiheet.html
- Oikeusapu. Luettu 4.4.2018. <https://oikeus.fi/oikeusapu/fi/index.html>
- Oikeusministeriö 2006: Vankien sähköiset valvontamenetelmät. Sähköisen valvonnan työryhmän välimietintö. Helsinki.
- Oikeusministeriö 2007: 17, 11–12.
- Oikeusministeriön työryhmämietintö 2006/12: 35–36.
- Pohjola Anneli 2007: Eettisyyden haaste tutkimuksessa. Tammi Helsinki.
- Portti vapauteen. Luettu 19.4.2015. http://www.porttivapauteen.fi/tietoa/tietopankki/2487/paihteet_mielenterveys_ja_vankeus
- Ranta, Ira-Maria 2013: Tuki ja kontrolli Etelä-Suomen tukipartiossa. Tikkurila.
- Raunio, K. 2006: Syrjäytyminen: sosiaalityötä kiinnostavia näkökulmia. Helsinki: Sosiaali ja terveysturvan keskusliitto.
- Rikoksettomaan elämäntapaan 2001.
- Rikosseuraamusviraston menettelyohje Nro 6/011/2008
- Rikosseuraamusviraston ohje 6/011/2008
- Rikosseuraamuslaitoksen menettelyohje 2009
- Rosso, Brent, Dekas, Kathryn & Wrzesniewski, Amy. 2010: On the Meaning of Work: A Theoretical Integration and Review. Organizational Behaviour.

- Ruuskanen, Petri 2001: Sosiaalinen pääoma – käsitteet, suuntaukset ja mekanismit. Valtion taloudellinen tutkimuskeskus. Helsinki: Oy Nordprint Ab [viitattu huhtikuussa 2018]. Saatavilla www-muodossa: <http://www.vatt.fi/julkaisut/t/t81.pdf>.
- Sajama, Seppo 1993: Arkipäivän filosofiaa. Kertomus ihmisestä tiedon hankkijana ja arvotarkaisujen tekijänä. Kirjayhtymä Helsinki:
- Sipilä Jorma 1996: Sosiaalityön jäljillä. Tammi. Helsinki. Sajama, S. 1993. Arkipäivän filosofiaa. Kertomus ihmisestä tiedon hankkijana ja arvotarkaisujen tekijänä. Kirjayhtymä. Helsinki
- Suomela, Maarit 2009: Kriminaalihuollon tukisäätiö 18.2.2009
- Takuusäätiö. Luettu 4.4.2018. <<https://www.takuusaatio.fi/hae-apua>>
- TE-palvelut. Luettu 3.4.2018. http://www.te-palvelut.fi/te/fi/tyonhakijalle/tukea_tyollistymiseen/kuntouttava_tyotoiminta/index.html
- Tilastokeskus. Luettu 23.4.2018. <www.stat.fi/meta/kas/perhe.html#tab1>
- Tuomi, Jouni & Sarajärvi, Anneli 2003: Laadullinen tutkimus ja sisällönanalyysi. Tammi. Helsinki.
- Tuomi, Jouni & Sarajärvi, Anneli 2012: Laadullinen tutkimus ja sisällönanalyysi. Tammi. Helsinki.
- Tuusa, Matti 2005: Kohti kuntouttavaa sosiaalityötä. Aktivointi ja työllistymisen tukeminen sosiaalityön ammattikäytäntönä kunnissa. Kuntoutussäätiön tutkimuksia 74.
- Törrönen, Maritta 2012: Onni on joka päivä. Lapsiperheen arki ja hyvinvointi. Helsinki: Gaudeamus.
- Ulvinen Veli-Matti 1996: Vankilaelämän kasvatukselliset alueet vankeinhoidon tavoitteiden kehyksessä: estettyjä kuvia? Oulun yliopisto.
- Vakimo, Sinikka 2010: Periaatteista eettiseen toimijuuteen: tutkimusetiikka kulttuuritutkimuksessa. Teoksessa Jyrki Pöysä & Helmi Järviluoma & Sinikka Vakimo (toim.) *Vaeltavat metodit*. Joensuu: Suomen Kansantietouden Tutkijain Seura, 79–113.
- Vangin perhe tärkeä uusintarikollisuuden vähentämisessä. 19.1.2004. Rikos-seuraamuslaitos. Luettu 23.4.2018. <http://www.rikosseuraamus.fi>, Ajankohtaista, Tiedotteet, Tiedotteet 2004.
- Vankilasäännöstoimikunnan mietintö 1975 KM 1975:7
- Vehmersuo-Hiltunen, Mirja 2014: Sairaanhoidajan haastattelu 14.1. Myllytien terveysasema. Järvenpää.
- Viljanen, Veli-Pekka 2001: Perusoikeuksien rajoitusedellytykset. Vantaa.
- Vilkka Hanna 2005: Tutki ja kehitä. Ps-kustannus.

Viralliset lähteet

- HE Hallituksen esitykset (2012/140)
- KoevL Laki valvotusta koevapaudesta (23.8.2013/629)
Laki kuntouttavasta työtoiminnasta (23.3.2023/399)
- SDK Laki mielenterveysongelmista (14.12.1990/)
Laki päihdehuollosta (29.12.2022/1284)
- LSL Lastensuojelulaki (13.4.2007/417)
- RL Rikoslaki (13.6.2003/515)
- SHL Sosiaalihuoltolaki (1301/2014 30.12)
- PL Suomen perustuslaki (11.6.1999/731)
Terveystoimintalaki (30.12.2010/1326)
- VankL Vankeuslaki (23.9.2005/780)

Liitteet

Liite 1

SUOSTUMUS TUTKIMUKSEEN OSALLISTUMISEEN

Lapin yliopiston sosiaalityön opiskelija on tekemässä pro gradu -tutkielmaa, joka käsittelee sosiaalisen tuen verkoston merkitystä valvotussa koevapaudessa olevan vangin näkökulmasta. Tutkimuksen aineisto kerätään haastattelemalla vankeja.

Haastattelut nauhoitetaan. Opiskelija sitoutuu tuhoamaan haastatteluaineiston, tallenteet ja muun materiaalin haastattelujen analysoinnin jälkeen. Tutkimuksen ja sen tulosten esittelyn yhteydessä

ei missään vaiheessa tule ilmi haastateltavien henkilöllisyys, paikkakunta tai mikään tunnistettavuuteen liittyvä tekijä. Saatuihin tietoihin nähden opiskelija noudattaa salassapitosäännöksiä.

Suostun tutkimuksen haastatteluihin.

Päiväys ___ / ___ 2015

Vangin allekirjoitus

Nimen selvennys

Liite 2

Teemakysymykset

1. Kerro millainen on sinun tyypillinen arkipäiväsi?
2. Miltä valvottu koevapaus tuntuu?
3. Missä asut valvotun koevapausaikasi?
4. Millaista vaihtelua on päivien välillä?
5. Koetko, että olet saanut valvotun koevapautesi aikana tukea?
 - * Tiedollista
 - * Emotionaalista
 - * Taloudellista
6. Millaisia ovat olleet kohtaamisesi hoitaessasi arjen asioita viranomaisten kanssa?
7. Miten olet kokenut vuorovaikutuksen ammattilaisten ja viranomaisten kanssa?
8. Miten lähiympäristö on suhtautunut valvottuun koevapauteesi?
9. Millaiselta rajoitukset ovat tuntuneet.?
10. Uskotko, että valvotusta koevapaudesta on hyötyä vapautumisen jälkeen?
11. Mitä hyviä tai huonoja puolia valvotussa koevapaudessa on?
12. Onko jotain kehitettävää?
13. Muuta kommentoitavaa?